

ბურამ აბესაძე, თამარ აბესაძე

**გლობალიზაცია და საქართველოს
სატრანზიტო ფუნქციის
თავისებურებები**

თბილისი
2011

ნაშრომში განხილულია გლობალიზაციის არსი და მისი პოლიტიკური და ეკონომიკური ასპექტები; წარმოდგენილია ეკონომიკური გლობალიზაციის თავისებურებები და მოდელები; განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა ქართული სახელმწიფოს ფორმირების თავისებურებებს გლობალურ სივრცეში; მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს საქართველოს სატრანზიტო და გეოეკონომიკური თავისებურებების საკითხებს; გააზრებულია რეგიონალური სატრანზიტო პროექტებისა და ევროკავშირთან ენერგეტიკული თანამშრომლობის პორექტები და მისი მნიშვნელობა თანამედროვე ქართული სახელმწიფოს მოდერნიზაციის პროცესში.

ნაშრომი განკუთვნილია სტუდენტებისა და მკითხველთა ფართო წრისათვის

რედაქტორი: ვახტანგ დათაშვილი – ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი

რეცენზენტები: ავთანდილ ტუკვაძე – პოლიტიკის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი
ბორის კვარაცხელია – ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი

შესავალი

“რაც ეყოფილვართ, ის აღარ ვართ,
რაც ვართ, ის ნულა ვიქნებით
ღმერთი გეიხსნის, თუ შეილთ მაინც
გზად და ხიდად გაუედებით”!

ილია ჭავჭავაძე

(რწ. ნაწარმოებები ხუთ ტომად.

ტ. I. თბ., 1985, გვ.188)

გლობალიზაცია თანამედროვე მსოფლიოს განვითარების კანონზომიერი და განმსაზღვრელი ფაქტორი გახდა;¹ იგი შეეხება საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა სფეროს და არსებით ზეგავლენას ახდენს ერი-სახელმწიფოს ფორმირების პროცესზე. ამ თვალსაზრისით, ქართული სახელმწიფოს, როგორც ახალი მსოფლიო წესრიგის ერთ-ერთი აქტორისათვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია გლობალიზაციის პროცესის შესწავლა და მისი შედეგების გააზრება. გლობალიზაციის პროცესი ქართული სახელმწიფოს ფორმირებაზე ძირითადად ორი მიმართულებით მოქმედებს: პირველი: მსოფლიოში მიმდინარე დემოკრატიული პროცესები გარკვეულ ზემოქმედებას ახდენს საქართველოს პოლიტიკური სივრცის მოდერნიზაციაზე; აუცილებელია გათვალისწინებული იქნას წამყვანი ინდუსტრიული ქვეყნების ეკონომიკური და პოლიტიკური ტრანსფორმაციის გამოცდილება; მეორე: საქართველო წარმოადგენს რა საერთაშორისო ურთიერ-

¹ იხ.: Globalization : Knowledge and Society. London. "Sage", 1990; F. Iewitt. International Business, the Challenge of Global Competition. "Harvard Business Review", McGraw Hill, 2008; K. Ohmae. The Borderless World: Power and Strategy in the Interlinked Economy. London. "Fontana", 1990; R. Robertson. Globalization, London, 1992; J.A. Scolte. Globalization A Critical Introduction. Palgrave, New-York 2000; A. King. Globalization and the World System, London, 1991, Globalization and New World Order, Tb., 2003 და სხვ.

თობების ერთ-ერთ აქტორს, მისი როლი გლობალურ სივრცეში კიდევ უფრო გაიზარდა თავისი გეოპოლიტიკური მდებარეობით, რაც მას განსაკუთრებულ სატრანზიტო ფუნქციებს ანიჭებს.

გლობალიზაციის პროცესისა და სატრანზიტო ფუნქციების თანაფარდობის გააზრება ეროვნული თვითმყოფადი განვითარების აუცილებელი პარადიგმა გახდა; ამ თვალსაზრისით, პრობლემა ღრმა რაციონალურ გააზრებებსა და პრიორიტეტული დასკვნების გაკეთებას მოითხოვს. საქართველო სოციალურ-ეკონომიკური და პოლიტიკური მოდერნიზაციის უმნიშვნელოვანეს ეტაპზე იმყოფება და ამ თემატიკით დაინტერესება განსაკუთრებულ მკაცრიერულ და პრაგმატულ ხასიათს იძენს.

ნაშრომში წარმოდგენილია თანამედროვე გლობალიზაციის თავისებურებები და მისი შედეგების ზემოქმედება ქართული სახელმწიფოს მოდერნიზაციის პროცესზე; კვლევის მიზანი იყო გლობალურ სივრცეში საქართველოს სახელმწიფოს თვითდამკვიდრების პარადიგმების გააზრება, რომელიც ერთ-ერთ მნიშვნელოვან გეოპოლიტიკურ ღირებულებას – სატრანზიტო ფუნქციებს ემყარება. ქართული სახელმწიფოს სატრანზიტო მნიშვნელობა მის წინაშე მეტად რთულ ამოცანებს აყენებს:

გლობალიზაციის პოზიტიური და ნეგატიური ასპექტების შემეცნება და მისი შედეგების სწორად განსაზღვრა ქართულ სახელმწიფოსთან მიმართებაში;

მოდერნიზაციის პროცესში ეროვნული ღირებულებებისა და ქართული ტრადიციული სოციალურ-ეკონომიკური თანაცხოვრების წესების გათვალისწინება და მისი გლობალურ ცვლილებებთან სწორი შეხამება;

საქართველოს გეოპოლიტიკური მდებარეობის პოზიტიური მნიშვნელობის გააზრება და მისი სატრანზიტო

ტო ფუნქციის გამოყენებითი ასპექტების წარმონეჩა; გლობალიზაციის პროცესში ეროვნულ-სახელმწიფო-ებრივი განვითარების თავისებურებების გააზრება და თვითმყოფადობის შენარჩუნება.

ნაშრომის მომზადების ძირითადი თეორიული ბაზა იყო ქართულ სამეცნიერო სიერცეში გამოქვეყნებული სხვადასხვა ხასიათის ნაშრომები და სტატიები , რომლებიც წარმოდგენილ თემატიკას ეხება. კვლევის მეთოდოლოგიური პრინციპები იყო კრიტიკულ-სიტუაციური და შედარებითი ანალიზი; ეცდილობდით გამოკვეთილი ყოფილიყო ჩვენი თვალსაზრისი და ნაშრომში დაგვეცვა სარეკომენდაციო სტილი. ამასთანავე, შევეცადეთ ჩვენი თვალსაზრისი წარმოგვედგინა და გარკვეულ საფუძველზე დაგვესაბუთებინა მისი ჭეშმარიტება; თავი არ აგვირიდებია კრიტიკული ანალიზისა და საკუთარი დასკვნების წარმოდგენისათვის. გამოვიყენეთ სოციალური პროცესების კვლევის სისტემური, ინსტიტუციონალური, ბიჰევიორისტული, სტრუქტურულ-ფუნქციონალური და კონტენტ-ანალიზის მეთოდები.

წარმოდგენილი ნაშრომის უპირველესი სიახლე ის არის, რომ გააზრებულია და კრიტიკულად არის შემეცნებული გლობალურ სიერცეში ქართული სახელმწიფოს ადგილი, როლი და სატრანზიტო ფუნქციები, რომლითაც განსაკუთრებით არის დაინტერესებული მსოფლიოს მთელი რიგი ქვეყნები; შევეცადეთ წარმოგვედგინა ქართული სახელმწიფოს თვითმყოფადი განვითარების თავისებურებები და მისი გლობალურ პროცესებთან შეხამების პრინციპები; ახლებურად არის შეფასებული ქართული გეოპოლიტიკური და გეოეკონომიკური სიერცის მნიშვნელობა და მისი ადგილი გლობალურ სიერცეში. პრაგმატული მნიშვნელობით არის გააზრებული საქართველოს

სატრანზიტო ფუნქციის თავისებურებები თანამედროვე მსოფლიოში, რომელსაც განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს ქართული სახელმწიფოებრიობის მშენებლობის პროცესში; ამასთანავე, ნაშრომში განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა ევროკავშირის ქვეყნებთან საქართველოს ენერგეტიკულ თანამშრომლობას, რომლის პოლიტიკური მნიშვნელობა ახლებური ასპექტებითაა გააზრებული.

ნაშრომს აქვს პრაქტიკული ღირებულება და მოიცავს სასარგებლო რეკომენდაციებსა და რჩევებს:

1. გლობალიზაციის პროცესში განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი უსაფრთხოების საკითხებს, ეროვნული თვითმყოფადობისათვის იქნას გამოყენებული მისი პოზიტიური შედეგები;
 2. განსაზღვრულია ქართული სახელმწიფოებრივი მოდერნიზაციის პრიორიტეტები და ღირებულებითი ორიენტაციები;
 3. შენარჩუნებული უნდა იქნას ქართული პოლიტიკური და ეკონომიკური თანაცხოვრების დემოკრატიული ტრადიციები და სამეურნეო თანაცხოვრების პრინციპები;
 4. რაციონალურად იქნას გამოყენებული საქართველოს ეკონომიკური თვით -დამკვიდრებისათვის სატრანზიტო ფუნქციები და სწორად იქნას შეფასებული მისი გეოპოლიტიკური სივრცის ღირებულებითი მნიშვნელობა;
 5. განსაზღვრულია და კრიტიკულად არის შეფასებული ქართული სახელმწიფოს განვითარების პერსპექტივები გლობალურ სივრცეში.
- პრობლემის დამუშავებისას ძირითადად გამოყენებუ-

ლი იქნა უცხოელი და ქართველი მეცნიერების ნაშრომები. გლობალიზაციის პრობლემაზე განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ქართულ ენაზე გამოსული ულრიხ ბეკის წიგნი “რა არის გლობალიზაცია” (თბ., 2003) და პოლ პერსტისა და გრემ ტომპსონის წიგნი “გლობალიზაცია. კრიტიკული ანალიზი” (თბ., 2005), რომლებშიც გლობალიზაციის ზოგადი და კონკრეტული შედეგებია შეფასებული. თანამედროვე ქართულ სამეცნიერო სივრცეში ნაციონალიზმისა და გლობალიზაციის საკითხებზე მნიშვნელოვან გამოკვლევას წარმოადგენს პროფ. ზ. დავითაშვილის მონოგრაფია “ნაციონალიზმი და გლობალიზაცია”. (თბ., 2008), რომელმაც კონცეპტუალური საკითხების გააზრებაში დიდი დახმარება გაგვიწია.

ნაშრომის მომზადებაში მნიშვნელოვანი დახმარება გაგვიწია ქართველი მეღვინეების ა. აბრალავას, ნ. ბარათაშვილის, ზ. დავითაშვილის, ვ. მელქაძის, რ. ასათიანის, თ. შენგელიას, მ. გაგოშიძის, ბ. ლუტიძის, ე. ბატიაშვილის, ვ. შუბითიძის და სხვების ნაშრომებმა.¹ გლობალიზაციის ეკონომიკური მნიშვნელობისა და საქართველოს სატრანზიტო ფუნქციის განხილვისას გამოვიყენეთ – ე. ბარათაშვილის, ჯ. ზარანდიას, ა. აბრალავას, გ. ჯოლიას, ვ. დათაშვილის, თ. ბაქრაძის, შ. ვეშაპიძის, ე. ლუკაშვილის, ა. გრიშკაშვილის, ნ. ასლამაზიშვილის, ე. პაპავას და სხვების ნაშრომები.²

¹ იხ.: ა. აბრალავა. ეროვნული ეკონომიკა და გლობალიზაცია. თბ., 2005; ზ. დავითაშვილი. ნაციონალიზმი და გლობალიზაცია. თბ., 2003; ნ. ბარათაშვილი. გლობალიზური ხედვის ასპექტები. თბ., 2002; ვ. მელქაძე. მსოფლიო პოლიტიკის გლობალიზაცია; რ. ასათიანი. გლობალიზაცია. ეკონომიკური თეორია და საქართველო. თბ., 2000; თ. შენგელია. გლობალიზური ბიზნესი. თბ., 2010; მ. გაგოშიძე. გლობალიზაცია და თანამედროვეობა; ბ. ლუტიძე. გლობალიზაცია: არსი, პრობლემები თსუ. 2003; ე. ბატიაშვილი. გლობალიზაცია და ქართული სახელმწიფოს ფორმირების თავისებურებანი. საქართველოს ბიზნესის მეცნიერებათა აკადემიის “მომბეჭ.” XI-XII. თბ., 2003

² იხ.: ე. ბარათაშვილი, ჯ. ზარანდია, ა. აბრალავა რეგიონალურ სივრცეში: თეორია და პრაქტიკა. თბ., 2009; ა. აბრალავა. მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისი და ქართული სახელმწიფოს პერსპექტივები. ე. “საისტორიო კვრეცეკალები”, 16, 2008; ე. დათაშვილი. ტექნოკრატია და გლობალიზაცია. თბ., 2007; თ. ბაქრაძე. მიკროეკონომიკა. თბ., 2007; ე. პაპავა.

ნაშრომის მომზადებისას გამოყენებულ იქნა პროფესორების ე. ბარათაშვილის, ჯ. ზარანდიას, ა. აბრალავას ნაშრომი “რეგიონალიზმი: თეორია და პრაქტიკა” (თბ., 2009), სადაც გლობალიზაციისა და რეგიონალიზმის მნიშვნელოვანი ასპექტებია განხილული. ამ ნაშრომის საფუძველზე გააზრებულ იქნა საქართველოს გეოეკონომიკური მდგომარეობა და სატრანზიტო ფუნქციის განსაკუთრებულობა. თემის მნიშვნელოვანი ასპექტების გააზრებისას დიდი დახმარება გაგვიწია პროფ. გ. ჯოლიას მიერ გამოცემულმა სახელმძღვანელომ “საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობები” (თბ., 2008); მასში საქართველოს საერთაშორისო ეკონომიკურ ურთიერთობათა სისტემაში ჩართულობის მნიშვნელოვანი ასპექტებია განხილული. სახელმძღვანელოდან გამოყენებულ იქნა გარკვეული მასალები საქართველოს სატრანზიტო ფუნქციებსა და გეოეკონომიკურ თავისებურებათა შესახებ.

ნაშრომის მომზადების სოგიერთი სახელმძღვანელო დებულებები აღებული იქნა პროფესორების შ. ვეშაპიძის, ე. ლეკაშვილის, ა. გრიშიაშვილის და ნ. ასლამაშიშვილის წიგნებიდან “მსოფლიო ეკონომიკა” (თბ., 2008); ამ ნაშრომის საფუძველზე წარმოვადგინეთ საქართველოს განსაკუთრებული ადგილი და როლი მსოფლიო გეოეკონომიკურ სივრცეში. ქართული სახელმწიფოს ფორმირების ეკონომიკური თავისებურებებისა და სიძნელეების გააზრებაში დიდი დახმარება გაგვიწია პროფ. ა. აბრალავას ნაშრომებმა “მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისი” (ე. “საისტორიო პერტიკალები”, 16, 2008) და “ეროვნული ეკონომიკა და გლობალიზაცია” (თბ., 2005); ამ ნაშრომებში საქართველოს სატრანზიტო ფუნქციების თავისებურე-

ბათა მთელი რიგი სიტუაციურ-პრობლემური ასპექტებია განხილული. ქართული სახელმწიფოს გლობალურ სივრცეში ფუნქციონალური თავისებურების გააზრების მნიშვნელოვანი დებულებებია განხილული პროფ. ვ. დათაშვილის ნაშრომში “ ტექნოკრატია და გლობალიზაცია” (თბ., 2007). საქართველოს ეკონომიკის პოსტკომუნისტური განვითარების თავისებურებებია ასახული პროფ. ლ. პაპაევას ნაშრომში “პოსტკომუნისტური კაპიტალიზმის პოლიტიკური ეკონომიკა და საქართველოს ეკონომიკა” (თბ., 2002).

თემის ირგვლივ არსებული ძირითადი ლიტერატურა კრიტიკულად გადავამუშავეთ და მთელ რიგ საკითხებზე საკუთარი მოსაზრებები და რეკომენდაციები გადმოვეცით; არსებითი ყურადღება მივაქციეთ გლობალურ სივრცეში ქართული სახელმწიფოს თვითდამკვიდრების თავისებურებების გააზრებას, რომელსაც არსებითად ხელს უწყობს საქართველოს სატრნაზიტო ფუნქციის თავისებურებები და გეოეკონომიკური მნიშვნელობა.

1. გლობალიზაციის არსი და პარადიგმები

ტერმინი “გლობალიზაცია” ერთ-ერთი ყველაზე მოდური და ფართოდ გაერცელებული ცნებაა თანამედროვე მსოფლიოში. დღევანდელ სამყაროს უწოდებენ გლობალურ სამყაროს, ეპოქას – გლობალიზაციის ეპოქას, ხოლო თანამედროვე პერიოდის ერთ-ერთ ძირითად დაპირისპირებად “გლობალისტებისა” და “ანტიგლობალისტების” დაპირისპირებას მიიჩნევენ. გლობალიზაცია არის რთული პროცესი, რომელიც ეხება თანამედროვე საზოგადოების ცხოვრების ყველა ასპექტს. სამეცნიერო ლიტერატურაში გლობალიზაციასთან დაკავშირებული დუფინიციების სიმრავლე მიგვანიშნებს მის კომპლექსურობაზე. არ არსებობს ერთიანი მიდგომა ამ ცნებასთან დაკავშირებით, რაც იწვევს მისი მეცნიერული გაგების შეხედულებათა და თვალსაზრისთა სიმრავლეს.

გლობალიზაციის ცნება სამეცნიერო ლიტერატურაში ძირითადად XX ს-ის 80-იან წლებში დამკვიდრდა; იგი პირველად ამერიკელმა მეცნიერმა თეოდარ ლევიტმა 1983 წელს გამოიყენა თავის სამეცნიერო სტატიაში, სადაც აღნიშნა ცალკეულ პროდუქტთა ბაზრების “შერწყმის ფენომენი”.¹ ფართო მნიშვნელობით ეს ტერმინი 1990 წლიდან გამოიყენება, როცა გამოქვეყნდა პარეარდის ბიზნეს სკოლის იაპონელი კონსულტანტის კ. ომეს წიგნი “მსოფლიო საზღვრების გარეშე” და კრებული “გლობალიზაცია: შემეცნება და საზოგადოება”, რომლის ძირითადი შინაარსი გაგებულა, როგორც პროცესი ერთიანი

¹ იხ. T. Lewitt International Business, The Challenge of Global Competition. “Harvard Business Review”, McGraw-Hill 2008, p. 13

მსოფლიო საზოგადოების ჩამოყალიბებისაკენ.¹

გლობალიზაციის ერთ-ერთი პირველი განმარტება მარტინ ელბროუს ეკუთვნის, რომლის აზრითაც, გლობალიზაცია მოიცავს ყველა იმ პროცესს, რომელიც მსოფლიოს ხალხებს ერთ მსოფლიო გლობალურ საზოგადოებად გადააქცევს. ცნობილი ინგლისელი სოციოლოგის ენტონი გიდენსის მიხედვით, გლობალიზაცია შეიძლება განისაზღვროს, როგორც მსოფლიო სოციალური ურთიერთობების ისეთი ინტენსიფიკაცია, რომელიც დაშორებულ ადგილებს ერთმანეთთან ისეთნაირად აკავშირებს, როცა ადგილობრივი მოვლენები ყალიბდება ათასობით მილის იქით მომხდარი მოვლენებით და პირიქით.²

გერმანელი მეცნიერი ემანუელ რიხტერი თვლის, რომ გლობალიზაცია ეს არის გლობალური ქსელი, რომელმაც ადრე იზოლირებული და გაფანტული საზოგადოებები ერთი სამყაროს ურთიერთდამოკიდებულ ერთობად გააერთიანა. ამერიკელი პოლიტოლოგის რობერტ კოქსის განმარტებით, გლობალიზაცია გულისხმობს პროდუქციის ინტერნაციონალიზაციას, შრომის ახალ საერთაშორისო დანაწილებას, ახალ მიგრაციულ მოძრაობას სამხრეთიდან ჩრდილოეთით, ახალ დაპირისპირებულ გარემოს, რომელიც აჩქარებს ყველა ამ პროცესს; ბოლოს კი მიმდინარეობს სახელმწიფოთა ინტერნაციონალიზაცია, რაც მათ გლობალური სამყაროს უბრალო აგენტებად აქცევს.³

პროფ. ა. აბრალავა აღნიშნავს, რომ გლობალიზაცია არის ქვეყნებსა და რეგიონებს შორის ენობრივი, ტერიტორიული, ეკონომიკური, პოლიტიკური, ფსიქიკური ბა-

¹ იხ.: K. Ohmae. The Borderless World: Power and Strategy in the Interlinked Economy. London, "Fontana", 1990

² იხ.: Э.Гиденс. Социология. М., С. 591

³ იხ.: ზ. ლავიოთაშვილი, ნაციონალიზმი და გლობალიზაცია, თბ., 2003, გვ. 186

რიერების რღვევისა და კულტურულ-ცივილიზაციური ერთობისა და რეგულირების ზეეროვნული სისტემის შექმნისაკენ მიმართული პროცესი.¹

პროფ. გ. ჯოლიას აზრით, გლობალიზაცია ერთჯერადი წუთიერი მოვლენა არ არის. იგი დიდი ხანია რაც დაიწყო, ამჟამად კი ახალ, უფრო დიდ მასშტაბებს დაეუფლა. შეიძლება მივიჩნიოთ, რომ ეკონომიკურმა გლობალიზაციამ, რომელიც სამეურნეო ცხოვრების ინტერნაციონალიზაციის შედეგად წარმოიშვა, მსოფლიო თანამეგობრობის განვითარების მოცემულ ეტაპზე, რიგი სპეციფიკური თავისებურებები და ნიშნები შეიძინა.

გლობალიზაცია მსოფლიო მეურნეობრივი ურთიერთობების ობიექტური პროცესია, რომელიც თანამედროვე მსოფლიო თანამეგობრობის და, უპირველეს ყოვლისა, სამეცნიერო-ტექნიკური და ეკონომიკური პროგრესის განვითარების ერთობლივი პირობებით გამოისახა. ეს პროცესი კაცობრიობის მიერ ახალ პორიზონტებს იპყრობს, რომელსაც როგორც დადებითი, ისე უარყოფითი მხარეები აქვს.²

საწყის ეტაპზე შესაძლებელია გამოვყოთ ორი უმთავრესი მოსაზრება იმის შესახებ, არის თუ არა გლობალიზაცია ბუნებრივი პროცესი. ერთნი თვლიან, რომ ეს ასეა, თუმცა არსებობს მეცნიერთა საკმაოდ დიდი ჯგუფი, რომელიც არ იზიარებს ამ მოსაზრებას. მოცემული საკითხი უფრო ღრმად არის წარმოდგენილი პ. რატლენდის სტატიაში, სადაც ის აღნიშნავს: “როგორია ისტორია სინამდვილეში? – ტელეოლოგიური თუ ციკლური? თუ სინამდვილეში ისტორია შედარებით უფრო ციკლურია, ვიდრე ტელეოლოგიური, შეიძლება ველოდოთ, რომ

¹ იხ. პროფ. გ. ჯოლია, ეროვნული ეკონომიკა და გლობალიზაცია, თბ., 2005, გვ. 11
² იხ. გ. ჯოლია, საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობები, სასკელსჟეანელი, თბ., 2008, გვ. 21

გლობალიზაციური ტენდენცია შეიძენს საპირისპირო მიმართულებას – რაც შესაძლებელია განპირობებული იყოს საომარი კონფლიქტით, ეკოლოგიური კატასტროფით ან დემოგრაფიული კრიზისით.” თანამედროვე მეცნიერებას ცალსახა პასუხი ზემოთ დსამულ კითხვაზე არ გააჩნია.¹

ძალიან ბევრი ავტორი გლობალიზაციის შესახებ ნეგატიურ აზრს გამოთქვამს. კერძოდ, რ. კანტერი თვლის, რომ გლობალიზაციამ მსოფლიო აქცია ერთიან დიდ სავაჭრო ცენტრად, სადაც იდეები და პროექტები ხელმისაწვდომია ყველგან ერთდროულად. ხოლო მ. ხორის აზრით, გლობალიზაცია არის, რაც მესამე სამყაროში უკვე რამდენიმე საუკუნეა არსებობს და ადრე კოლონიზაცია ერქვა.

ჯ. ბაილისი და ს. სმიტი გლობალიზაციის ხუთ სხვადასხვა შინაარსობრივ დატვირთვას განასხევენ. პირველ რიგში ესაა ინტერნაციონალიზაცია, როცა გლობალიზაციაში სახელმწიფოთაშორისო კავშირების გააქტიურებას და საზღვრების როლის განუხრელ შემცირებას გულისხმობენ; მეორე ესაა ლიბერალიზაცია, რაც გამოიხატება სახელმწიფოებრივი შეზღუდვების მოხსნასა და შემცირებაში, განსაკუთრებით ეკონომიკაში; მესამე მნიშვნელობით გლობალიზაცია არის უნივერსალიზაცია ანუ მატერიალური თუ სულიერი ღირებულებების ფართოდ გავრცელება მსოფლიოს ნებისმიერ კუთხეში; მეოთხე მნიშვნელობით გლობალიზაცია არის ექსტერნიზაცია და პირველ რიგში მისი ამერიკული ფორმა; მეხუთე ფორმა ეს არის დეტერიტორიზაცია, როდესაც იხსნება ტერიტორიული საზღვრები და მნიშვნელობა აღარ აქვს გეოგრაფიულ მდებარეობას.

¹ იხ: გლობალიზაცია და საქართველო. სტუდენტთა და ახალგაზრდა მეცნიერთა კორფერენციის მასალები. თბ., 2004, გვ. 19

საერთაშორისო პრაქტიკაში ეკონომიკის ინტერნაციონალიზაცია შესაძინევი ხდება 50-იანი წლების დასაწყისში. 80-იანი წლების დასაწყისში სამეცნიერო და საქმიან წრეებში დაიწყო საუბარი იმაზე, რომ მსოფლიო ეკონომიკის ინტერნაციონალიზაცია შევიდა გლობალიზაციის სტადიაში. ტერმინი “გლობალიზაცია” ნეულებრივ გამოიყენება ბაზრების, ფინანსური სისტემის, კონკურენციის და კორპორაციული სტრატეგიის მიმართ, თუმცა შეუძლებელია აღნიშნული ტერმინის ზუსტი ერთგვაროვანი განსაზღვრა. ზოგადად გლობალიზაცია ახასიათებს მსოფლიოში მიმდინარე ინტერნაციონალიზაციის პროცესებს.¹ ზოგიერთი ავტორი გლობალიზაციას განასხევენ ინტერნაციონალიზაციისაგან. მათი აზრით, ინტერნაციონალიზაცია გულისხმობს ურთიერთობების ინტენსიფიკაციას ნაციონალურ დონეზე, ე. ი. სახელმწიფოებს შორის. ამით სახელმწიფოები ურთიერთგავლენას ახდენენ ერთმანეთზე, მაგრამ რსებიან ერთმანეთისაგან განსხეეებულ და განცალკეებულ სუბიექტებად. გლობალურ მსოფლიოში გულისხმობენ ზეტერიტორიულ და ზენაციონალურ სამყაროს, სადაც სახელმწიფოებრივი საზღვრები არავითარ როლს არ ასრულებს, მაგრამ საერთაშორისო ურთიერთობები და გლობალური ურთიერთობები შესაძლებელია თანაარსებობდეს და დღევანდელი მსოფლიოც ერთდროულად არის ინტერნაციონალიზებულიც და გლობალიზირებულიც. აქედან გამომდინარე, გლობალიზაცია მინეულია პროცესად, სადაც სოციალური კავშირები ტერიტორიულობისაგან განცალკეებულია ისე, რომ კაცობრიობის ცხოვრება მიმდინარეობს სამყაროში, როგორც განუყოფელ და ერთიან მთლიანობაში.

¹ იხ.: ე. ბარათაშვილი, ჯ. ზარანდია, ა. აბრალაია. რეგიონალიზმი: თეორია და პრაქტიკა. თბ., 2009. გვ. 276-277

გლობალიზაცია მოიაზრება, როგორც “მსოფლიო მასშტაბით სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემების გადაწყვეტის, პოლიტიკის, სამართლის მეცნიერების, ტექნიკის, ხელოვნების, კულტურის დარგებისა და რელიგიის ნებაყოფლობითი ინტერგრაციული პროცესი, რომელიც ითვალისწინებს ქვეყნების მეურნეობათა ურთიერთთანამშრომლობას, წარმოების ყველა სფეროში შექმნილი პროდუქციისა და მომსახურების ღია მსოფლიო ბაზრის ჩამოყალიბებას, ტრანსეუროვნული კორპორაციების მეშვეობით ახალი მსოფლიო წესრიგის დამყარებას.”¹

მკვლევართა უმრავლესობა ხაზს უსვამს მის პოზიტიურ მხარეს. გლობალიზაცია არის სახელმწიფოთა და ტრანსეუროვნული კომპანიების ერთობლივ ღონისძიებათა სისტემა, რომლებიც იქმნება მსოფლიო სოციალურ-ეკონომიკური, ტექნიკურ-ტექნოლოგიური, სამხედრო-დიპლომატიური, პოლიტიკურ-სამართლებრივი, კულტურულ-საგანმანათლებლო, რელიგიურ-იდეოლოგიური, საინფორმაციო-მმართველობითი და ეკონომიური პრობლემების გადაჭრის მიზნით.²

გერმანელი მეცნიერი უ. ბეკი ერთმანეთისაგან მიჯნავს გლობალიზაციის, გლობალიზმისა და გლობალურობის ცნებებს. გლობალიზმში ის გულისხმობს მოვლენას, როცა მსოფლიო ბაზარი ზღუდავს ან საერთოდ ცვლის პოლიტიკურ ქმედებას. ამ გაგებით გლობალიზაციის ყველა ასპექტი – პოლიტიკური, კულტურული, ეკონომიკური, მსოფლიო ბაზარს არის დაქვემდებარებული. გლობალურობაში იგულისხმება ის, რომ ჩვენ უკვე დიდი ხანია ეცხოვრობთ მსოფლიო საზოგადოებაში, სადაც საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა სფერო ურთიერთდაკავშირებულია. რაც შეეხება გლობალიზაციას, იგი

¹ იხ.: A King. Globalization and the World System, London, 1991 p. 79

² იხ.: Globalization and New World Order, Tb., 2003, p. 118

არის პროცესი, როდესაც ეროვნული სახელმწიფოები და მათი სუვერენიტეტი იფარება ტრანსნაციონალური აქტორებით და მათ ემორჩილება.

გლობალიზაციის საკმაოდ მრავლისმომცველი ჰიპოტეზა წამოაყენა რ. ჰიგოტმა, რომელიც ახდენს გლობალიზაციის დეფინიციების კლასიფიკაციას და ძირითადად გამოყოფს ოთხ ჯგუფს, გლობალიზაცია არის:

1. სპეციფიკური ისტორიული ფენომენი.
2. ეკონომიკური ასპექტების შერწყმა, რომელიც მოიცავს პოლიტიკის ცვლილებებსაც (ლიბერალიზაცია, დერეგულაცია და ბაზრების პრივატიზაცია, კაპიტალის ბაზრის პორიზონტალური ინტეგრაცია და ტექნიკის დიფუზია).
3. აშშ-ის ღირებულებების პეგემონია (დასავლური კაპიტალიზმის ღირებულებების ტრიუმფი).
4. ტექნოლოგიური და სოციალური რევოლუცია (გარდაუვალი ნახტომი პოლიტიკურ, სოციალურ, ეკონომიკურ ურთიერთობებში, გადასვლა ინდუსტრიული კაპიტალიზმიდან პოსტინდუსტრიულზე).

ჯ. მოდელსკი აღნიშნავს, რომ “გლობალიზაცია არის პროცესი, რომელიც შედგება ითხი ასპექტისაგან: ეკონომიკური გლობალიზაცია, მსოფლიო აზრის ფორმირება, დემოკრატიზაცია და პოლიტიკური გლობალიზაცია.” ქ. ჩეიზდანი განასხვავებს გლობალიზაციის ხუთ ასპექტს: ეკონომიკური, პოლიტიკური, ეკოლოგიური, კულტურული და კომუნიკაციური. მსგავს მოსაზრებას ავითარებს ა. ვებერი. რომელიც აღნიშნავს, რომ გლობალიზაცია ნიშნავს მთელი მსოფლიოს ჩართვას ღია ფინანსურ-ეკონომიკურ, საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ და კულტურულ ურთიერთობათა სისტემაში, უახლესი საკომუნიკაციო და

ინფორმაციული ტექნოლოგიების ბაზაზე დაყრდნობით.¹

პროფ. ა. აბრალაშვილი წერს, რომ “გლობალიზაციის პროცესს რადიკალური ცვლილებები შეაქვს ეროვნულ სახელმწიფოთა სტრუქტურაში. ისინი თავიანთი ფუნქციების სულ უფრო მეტ ნაწილს გადასცემენ ზემოთ (სახელმწიფოთაშორის და საერთაშორისო გაერთიანებებს) და ქვემოთ (ტერიტორიულ და მუნიციპალურ ორგანოებს). ეს მოვლენა კანონზომიერად ბადავს კითხვას XXI საუკუნეში სახელმწიფოს ბედის შესახებ.”² გარკვეული აზრით შეიძლება ითქვას, რომ გლობალიზაციამ მოახდინა თანამედროვე სამყაროს ყველა წინააღმდეგობათა და კონფლიქტების საკუთარ თავში ფოკუსირება.³

პროფ. ზ. დავითაშვილი აღნიშნავს, რომ “გლობალიზაციის მთავარი ნიშანი სახელმწიფო და ეროვნული საზღვრების მოშლა, ეროვნული ეკონომიკის გლობალური ეკონომიკით, ეროვნული კულტურის გლობალური კულტურით, ხოლო ეროვნული ცნობიერების გლობალური ცნობიერებით შეცვლაა. ყველაფერი ეს სრულად ეწინააღმდეგება ნაციონალიზმის ძირითად პრინციპებს, სადაც ეროვნული სახელმწიფო, ეროვნული ეკონომიკა, კულტურა თუ ცნობიერება ითვლება უმაღლეს ღირებულებად. ამიტომ, გლობალიზაცია და ნაციონალიზმი თანამედროვე ეპოქის მთავარი დაპირისპირებული ძალებია და მათ შორის წინააღმდეგობა მნიშვნელოვნად განსაზღვრავს კიდევ თანამედროვე მსოფლიო პოლიტიკის შინაარს.”⁴

მსოფლიოში გლობალიზაციის პროცესი უცებ არ და-

¹ იხ.: გლობალიზაცია და საქართველო. სტუდენტთა და ახალგაზრდა მეცნიერთა კონფერენციის მასალები. თბ., 2004, გვ. 19-20

² იხ.: ა. აბრალაშვილი. ეროვნული ეკონომიკა და გლობალიზაცია. თბ., 2005, გვ. 137

³ იხ.: კ. ლურჯაია, თ. ლურჯაია. გლობალიზაციის პორტრეტები; ადამიანისეული ახლებური გაზომვა “შეგასასოგადოების” ცნების სესახებ. ქ. “სოციალური ეკონომიკა”, 3, 2009, გვ. 173

⁴ იხ.: ზ. დავითაშვილი. ნაციონალიზმი და გლობალიზაცია. თბ., 2003, გვ. 189

წეებული და მისი საყოველთაოობა მხოლოდ 90-იანი წლებიდან დაიწყო, როდესაც მოხდა კომუნისტური სისტემის სრული კრახი და დასრულდა ბიპოლარული მსოფლიოს არსებობა. ახალ საერთაშორისო ვითარებაში გახდა შესაძლებელი გლობალიზაციის პროცესის ახლებური განვითარება, მაგრამ ეს იმას არ ნიშნავს, რომ მისი წინაპირობები მანამდე არ იყო. თეორიულ წინამძღვრებად პროფ. ზ. დავითაშვილი რამდენიმე თეორიას გამოყოფს:

1. მოდერნიზაციის თეორია, რომლის შედეგადაც ინდუსტრიალიზაცია იწყებს სრულიად ახალ კავშირებს საზოგადოებებს შორის და ცვლის იმ პოლიტიკურ, ეკონომიკურ და სოციალურ პროცესებს რომლებიც წინამოდერნული მსოფლიოსათვის იყო დამახასიათებელი.
2. უ. როსტოუს ზრდის სტატიების თეორია, რომელიც ამტკიცებს, რომ ისტორიის განმსაზღვრელი ფაქტორი არის ეკონომიკური განვითარება, რაც თავის მხრივ ინდუსტრიალიზაციის შედეგია. შესაბამისად ისტორია იყოფა ინდუსტრიალურ, ინდუსტრიალურ, პოსტინდუსტრიალურ და საყოველთაო კეთილდღეობის ეტაპებად და სხვადასხვა ქვეყნები ინდუსტრიული განვითარების სხვადასხვა ეტაპზე იმყოფება. ამ თეორიის თანახმად ეკონომიკური განვითარება განაპირობებს სახელმწიფოს პოლიტიკურ და ეროვნულ ინტერესებს.
3. ეკონომიკური ანუ კომპლექსური ურთიერთდამოკიდებულების თეორია, რომელიც მიიწინებს, რომ საზოგადოებები ისეთნაირადაა ერთმანეთზე ეკონომიკურად ურთიერთდამოკიდებული, რომ სახელმწიფო უკვე ხელისშემშლელი ფაქტორია ნორმალური განვითარებისათვის.
4. მ. მაკლუჰანის “გლობალური სოფლის” თეორია, რომელიც თვლის, რომ ელექტრონული კომუნიკაციის

სრულყოფამ გამოიწვია ისეთი სამყაროს ჩამოყალიბება, სადაც დრო და სივრცე შემცირებულია და ყველაფერმა დაკარგა ტრადიციული იდენტურობა, მათ შორის პოლიტიკურმა, ეკონომიკურმა თუ სოციალურმა ჯგუფებმა, რომლებიც ტრადიციული ფორმით ვეღარ ფუნქციონირებენ.

5. მსოფლიო საზოგადოების თეორია, რომლის მიხედვით სახელმწიფოთა სისტემამ მნიშვნელობა დაკარგა, რადგან საერთაშორისო ურთიერთობებში სულ უფრო და უფრო წამყვან როლს ასრულებს არასახელმწიფოებრივი აქტორები.
6. XX ს-ის 60-80-იან წლებში შეიქმნა მსოფლიო წესრიგის მოდელირების პროექტი, რომელიც მიზნად ისახავდა შეექმნა არსებული სახელმწიფოთაშორისო სისტემის ალტერნატიული მოდელი, რაც გახდებოდა მსოფლიო ომის თავიდან აცილების გარანტი. ამ პროექტის ავტორებმა წამოაყენეს მსოფლიო მთავრობის იდეა, საიდანაც სახელმწიფო ამოვარდნილი იყო.
7. საერთაშორისო საზოგადოების თეორია, რომლის მთავარი წარმომადგენელი პ. ბული მიუთითებს, რომ თანდათანობით ყალიბდება საერთაშორისო საზოგადოება, ეიდრე საერთაშორისო სისტემა. ამიტომ, საერთაშორისო საზოგადოება უფრო განვითარდება და სახელმწიფოთა როლი შესუსტდება. თუმცა პ. ბული არ მიიჩნევს, რომ ერი-სახელმწიფოები მთლიანად შეიცვლება საერთაშორისო საზოგადოებით.
8. გლობალიზაციის თეორია გარკვეულწილად უახლოვდება ფრენსის ფუკუიამას მოსაზრებებს, რომელიც მან გამოთქვა თავის ცნობილ წიგნში “ისტორიის დასასრულში”; იგი თვლის, რომ საბჭოთა კავშირის დაშლით მოისპო ის უკანასკნელი ირაციონალური საწყი-

სი, ის ბოროტება, რომელიც ყოველთვის არსებობდა ისტორიაში და უპირისპირდებოდა რაციონალურ კუთხლ საწყისს. სწორედ ამ ორი საწყისის დაპირისპირება შეადგენდა ისტორიის არსს და რამდენადაც ეს დაპირისპირება აღარ არსებობს ისტორიაც დამთავრდა: მსოფლიოს შემდგომი განვითარება ეკონომიკური ბაზრის განვითარების ასახვაა და ასეთ პირობებში ერთადერთი მმართველობის ფორმა ლიბერალური დემოკრატია იქნება.

9. ლიბერალური მშვიდობის თეორია, რომლის მიხედვითაც ლიბერალურ-დემოკრატიული რეჟიმები ერთმანეთში არ ომობენ და ყველა პრობლემას ცივილიზებული გზით აგვარებენ. ამდენად, თუ ყველა ქვეყანაში ლიბერალურ-დემოკრატიული მმართველობა იქნება, საერთაშორისო მშვიდობა და უსაფრთხოება გარანტირებულია. რამდენადაც, ლიბერალური დემოკრატია დაინტერესებულია ურთიერთთანამშრომლობით და სახელმწიფო-ბიუროკრატიული აპარატის შეზღუდვით, ეს უკვე კარგ პირობებს ქმნის გლობალიზაციის პროცესისათვის.¹

პოლიტიკურ და ეკონომიკურ თეორიაში გლობალიზაციის 3 თეორია გამოიყოფა:

1. რეალისტებისათვის გლობალიზაცია სულაც არ ცვლის საერთაშორისო ურთიერთობათა ყველაზე მნიშვნელოვან მახასიათებელს, კერძოდ, მსოფლიოს ტერიტორიულ დაყოფას ეროვნულ სახელმწიფოებად. გლობალიზაცია გავლენას მოახდენს სოციალურ, ეკონომიკურ და კულტურულ ცხოვრებაზე, მაგრამ იგი არ შეეხება სახელმწიფოთაშორისო საერთაშორისო პოლიტიკურ სისტემას.

¹ იხ.: ს. დავითაშვილი, საერთაშორისო და გლობალიზაცია, თბ., 2003, გვ. 192-195

2. ლიბერალებისათვის სურათი აბსოლუტურად სხვაგვარად წარმოდგება; ისინი გლობალიზაციას მიიჩნევენ ხანგრძლივი დროის მანძილზე მიმდინარე მსოფლიო პოლიტიკის ტრანსფორმაციის საბოლოო პროდუქტად. მათთვის გლობალიზაცია თავისთავად უარყოფს მსოფლიო პოლიტიკის რეალისტურ მოდელებს, ვინაიდან აწვევს, რომ სახელმწიფოები აღარ არიან საერთაშორისო ურთიერთობათა ცენტრალური აქტორები, როგორც ეს ადრე იყო. სახელმწიფოები აღარ არიან ჩაკეტილი ერთობები და მსოფლიო სულ უფრო ემსგავსება მრავალმხრივი ურთიერთობების ქსელს.

3. მსოფლიო სისტემის თეორეტიკოსებისათვის გლობალიზაცია რაიმე განსაკუთრებულს არ წარმოადგენს და იგი შეადგენს საერთაშორისო კაპიტალიზმის განვითარების გვიანდელ ეტაპს; მას არავითარი რაოდენობრივი ცვლილებები არ შეაქვს მსოფლიო პოლიტიკაში და არც არსებულ თეორიებსა თუ კონცეფციებს ხდის უფრო მრავლისმთქმელს. გლობალიზაცია არის დასავლეთის მიერ შექმნილი და წარმართული ფენომენი, რომელიც საერთაშორისო კაპიტალიზმის განვითარების ნაყოფია. ეს ფენომენი მსოფლიოს ერთგვაროვანს ხდის, მაგრამ შედეგად უფრო ანაწევრებს და მრავალფეროვანს ხდის.¹

გლობალიზაციის შედეგია, რომ თანამედროვე მსოფლიო, როგორც სივრცე თანდათანობით “დაპატარავდა”; იგი თავს იჩენს ადამიანთა ყოველდღიურ ცხოვრებაში, რომელიც სხვადასხვა ფორმით გამოვლინდება:

კომუნიკაციების თვალსაზრისით გლობალიზაცია წარმოდგება კომპიუტერული ქსელის, ტელეფონების, ელექტრონული ფოსტით, ფიჭური კავშირგაბმულობის

¹ იხ.: გ. სანიკიძე, ნ. კიდურაძე, თანამედროვე საერთაშორისო ურთიერთობები. სოფლიო პოლიტიკის გლობალიზაცია. თბ., 2001, გვ. 16-18

და სხვა მსგავსი საშუალებების უპრეცედენტო გავრცელებით და რაოდენობრივი ზრდით. ყოველივე ეს საშუალებას აძლევს ინდივიდებს უშუალოდ, მომენტალურად დაუკავშირდნენ ერთმანეთს მიუხედავად მათი ადგილმდებარეობისა და სახელმწიფო საზღვრებისა. დრომ და სივრცემ თავისი ადრინდელი მნიშვნელობა თითქმის დაკარგა.

ორგანიზაციების თვალსაზრისით გლობალიზაცია გამოვლინდება კომპანიების, ასოციაციების თუ სააგენტოების სწრაფი ზრდით, რომლებიც ფუნქციონირებენ როგორც ტრანსნაციონალური სუბიექტები. კერძოდ, ისეთი ორგანიზაციები, რომლებიც საკუთარი მოღვაწეობის არეალად მთელ პლანეტას მიიჩნევენ, ხოლო თავიანთ პოტენციურ კლიენტად მთელი კაცობრიობა მიაჩნიათ.

ეკოლოგიურად გლობალიზაცია თავს იჩენს გლობალური ეკოლოგიური პრობლემების სახით, როგორიცაა პლანეტის კლიმატის ცვლილება, ოზონის ხვრელები, ატმოსფეროს გაბინძურება, დედამიწის ბიოლოგიური მრავალფეროვნების დაქვეითება, გაუდაბნოება, პიდროსფეროსა და მდინარეების გაჭუჭყიანება და ა.შ. არცერთი ეს პრობლემა სახელმწიფოების მიერ იზოლირებულად არ გადაწყდება და გლობალური ღონისძიებებია მისაღები.

პროდუქტების თვალსაზრისით ეს არის მსოფლიო მასშტაბით საყოველთაო მოუსაველიონობა, რომელიც ფართოდ გავრცელდა მთელს პლანეტაზე; მოუსაველიანობის პროცესმა ფასების მკვეთრი ზრდა გამოიწვია, რამაც უფრო გაზარდა გლობალური ურთიერთდახმარების მნიშვნელობა; სახელმწიფოები უფრო მეტ მნიშვნელობას ანიჭებენ თანამედროვე პირობებში ეკონომიკურ ურთიერთდახმარებას, ამიტომ გლობალური ურთიერთთანამ-

შრომლობა გარდაუვალი ხდება.

სამხედრო სფეროში გლობალიზაციის გამოვლინებად მიიჩნევა გლობალური იარაღი – კონტინენტთაშორისო ბალისტიკური რაკეტები და სადაზღვევო სატელიტები. აგრეთვე, სახელმწიფოთაშორისო თანამშრომლობა იარაღის შესყიდვის სფეროში, მათი ურთიერთდახმარება გარკვეულ კონფლიქტურ სიტუაციებში. თანამედროვე სახელმწიფოთა თავდაცვა გლობალურ თანამშრომლობასა და საერთაშორისო ორგანიზაციებზეა დამოკიდებული.

დემოკრატიის სფეროში განსაკუთრებით განმსაზღვრელია გლობალური ფაქტორების ზემოქმედება; თანამედროვე მსოფლიოში თანდათანობით გამოიკვეთა ტენდენცია იმისა, რომ ტოტალიტარული და ავტორიტარული რეჟიმები ძალიან ძნელი შესანარჩუნებელია; თუ ასეთი რეჟიმები შეეცდებიან ზეწოლა მოახდინონ თავიანთ მოქალაქეებზე, მაშინ ისინი დიდ ზემოქმედებას მიიღებენ საერთაშორისო საზოგადოებისა და ტრანსნაციონალური ორგანიზაციებისაგან. დემოკრატიის სფეროში თანამშრომლობა გლობალიზაციის გარდაუვალ პროცესად და გამოვლინებად უნდა მივიჩნიოთ. ამ პროცესთან არის დაკავშირებული ადამიანთა უფლებებისა და თავისუფლების საყოველთაო ნორმების დაცვის აუცილებლობა; გლობალიზაციამ მნიშვნელოვნად იმოქმედა ადამიანთა თავისუფლებებისა და უფლებების პრინციპების დაცვის მიმართულებით.

პოლიტოლოგი ნინო ბარათაშვილი აღნიშნავს, რომ მეცნიერებაში გლობალიზაციის მიმართ ჩამოყალიბდა ერთმანეთისაგან განსახევებული ორი მიდგომა. აქედან, პირველი მიდგომის შინაარსი მდგომარეობს იმაში, რომ დაჩქარდეს გლობალიზაციის პროცესი მსოფლიოს ახალი წესრიგის ელემენტების დანერგვით, საფინანსო ბაზ-

რების, კრედიტებისა და ინვესტიციების, გლობალური ფირმებისა და ინფორმაციული ტექნოლოგიების მეშვეობით; მეორე მიდგომის შინაარსი კი ასეთია: რამდენადაც გლობალიზაცია იწვევს ექსპლოატაციის სისტემის განახლება-განმტკიცებას, აგრეთვე, ანომალიებს შრომის საერთაშორისო დანაწილებაში, კაცობრიობა უნდა განვითარდეს მიზნობრივი პროგრამების განხორციელების გზით და არა ბაზრის სტიქიური პროცესებით.¹

ამერიკელი მეცნიერის ი. ვალერსტაინის მოსაზრებით, გლობალიზაციის მასშტაბური ფაზა იწყება 1494 წლიდან, როცა პირველად მსოფლიო ისტორიაში, ესპანეთსა და პორტუგალიას შორის გაფორმდა ტორდესილიის ხელშეკრულება მსოფლიოს ორად გადანაწილების შესახებ. ამერიკელი მეცნიერის ამ მოსაზრებაზე დაყრდნობით გამოყოფენ გლობალიზაციის განვითარების სამ ეტაპს: 1. 1495-1850; 2. 1850-1970; 3. 1970 წლიდან დღემდე; ეს ეტაპები ისტორიულ დროში გათვლილია და თითოეულ მათგანს ახასიათებს სპეციფიკური თავისებურებანი, თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ მკაფიო ზღვარი მათ შორის არ არსებობს და სწორედ ამ სამი ეტაპისთვის დამახასიათებელი თვისებების შერწყმის ხანგრძლივი ისტორიული პროცესის შედეგია გლობალიზაციის თანამედროვე სახით არსებობა.²

ვფიქრობთ, რომ საკმაოდ რთულია იმ სპეციფიკური მომენტის მოძიება, როდესაც გლობალიზაციამ სტარტი აიღო. პერიოდიზაცია ზოგჯერ საეჭვოა და პროცესის მიმდინარეობაზე რაიმე გავლენას ვერ ახდენს. მკვლევარები სხვადასხვა დროით ათარიღებენ გლობალიზაციის დასაწყისს, კერძოდ ახალი ისტორიის ეპოქის დასაწყისი-

¹ იხ: ნ. ბრათაშვილი, გლობალური ხელის ასექტები, თბ., 2002, გვ.61

² იხ: გლობალიზაცია და საქართველო, სტუდენტთა და ახალგაზრდა მეცნიერთა კონფერენცია, თბ., 2004, გვ. 20-21

დან, XIX ს-ის შუა ხანებიდან, XX ს-ის 50 წლების მიწურულიდან, 70-იანი წლებიდან და ა. შ. სამეცნიერო ლიტერატურაში პერიოდიზაციაზე ძალზე განსხვავებული მოსაზრებებია, თუმცა თანამედროვე გლობალიზაციის პროცესის მიმდინარეობასა და შედეგზე ეს რაიმე გავლენას არ ახდენს.

გლობალიზაცია, როგორც ძალზე რთული და წინააღმდეგობრივი პროცესი შეუძლებელია ცალსახად შეფასდეს და იგი გამოკვეთილად პროგრესულ ანდა ნეგატიურ მოვლენად მიეინიშნოს. ამიტომ, არ არის გასაკვირი, რომ გლობალიზაციის პროცესის მკვლევართა შორის დიამეტრიულად განსხვავებული შეფასებები გვხვდება.

დ. პელდისა და სხვა ავტორთა 1990 წელს გამოცემულ წიგნში “გლობალური ტრანსფორმაცია” მკვლევართა სამი კატეგორიაა გამოყოფილი – პიპერგლობალისტები, ტრანსფორმაციონისტები და სკეპტიკოსები. პიპერგლობალისტებს მიეკუთვნებიან ისინი, ვინც გადაჭრით ამტკიცებენ, რომ გლობალიზაცია უნდა განისაზღვროს, როგორც ახალი ერა, სადაც ხალხი მზარდად განიცდის გლობალური ბაზრის გავლენას. სკეპტიკოსები თვლიან, რომ გლობალიზაცია მითია, რომელიც მაღავს საერთაშორისო ეკონომიკის რეალურ სახეს, კერძოდ მის დანაწილებას სამ რეგიონალურ ბლოკად, სადაც ეროვნული მთავრობების ძალა უაღრესად დიდია. ტრანსფორმაციონისტები კი მიიჩნევენ, რომ გლობალიზაციის მოდელი წარმოადგენს ისტორიულად უპრეცედენტო მოვლენას, როცა სახელმწიფოები და საზოგადოებები მთელ დედამიწაზე განიცდიან ღრმა ცვლილებებს და ცდილობენ შეეგუონ უფრო ურთიერთდაკავშირებულ, მაგრამ უაღრესად გაურკვეველ და არასაიმედო მსოფლიოს.

მიუხედავად გარკვეული განსახელებულობისა, შესაძლებელია ზოგადად განისაზღვროს, თუ თითოეული ეს მიმართულება როგორ გამოიხატება გლობალიზაციის ისეთი ძირითადი მახასიათებლების მიხედვით, როგორიცაა ამ პროცესის კონცეფცია, მიზეზობრივი დინამიკა, სოციალურ-ეკონომიკური შედეგები, სახელმწიფო ხელისუფლებასთან და მთავრობასთან დამოკიდებულება და ისტორიული ტრაექტორია.

პიპერგლობალისტები თვლიან, რომ გლობალიზაცია თვისობრივად სრულიად ახალი ერაა მთელი კაცობრიობის ისტორიაში, რომელსაც შეიძლება გლობალური ერა ეწოდოს. მათი აზრით, ერი-სახელმწიფოების ეპოქა დამთავრდა. ეკონომიკურმა გლობალიზაციამ, წარმოების, ვაჭრობისა და ფინანსების ტრანსნაციონალური ქსელის ჩამოყალიბების მეშვეობით ეკონომიკის დენაციონალიზაცია გამოიწვია. ეს არის საზღვრების გარეშე ეკონომიკა, რომელსაც ემორჩილება სახელმწიფო. შესაბამისად ეროვნული სახელმწიფოს როლი განუხრელად სუსტდება, იშლება ძველი იერარქია, წნდება და ძლიერდება ახალი ფასეულობები, რაც ერთიანი, გლობალური ცივილიზაციის ჩამოყალიბების წინაპირობაა.

პიპერგლობალისტებს შორის საკმაოდ სერიოზული განსხვავებაა გლობალიზაციის პროცესის შეფასების კუთხით. თუ ნეოლიბერალები პროგრესულად თვლიან საბაზრო პრინციპების დომინირებას სახელმწიფო ხელისუფლებაზე, ნეომარქსისტებს თანამედროვე გლობალიზაცია გლობალური კაპიტალიზმის გამოვლინებად მიაჩნიათ. მიუხედავად იდეოლოგიური განსახელებებისა, ორივე მიმართულებას მიაჩნია, რომ გლობალიზაცია უპირველეს ყოვლისა ეკონომიკური მოვლენაა, რომელზეც დამოკიდებულია პოლიტიკა.

სკეპტიკოსებს თავიანთი მოსაზრებების დამადასტურებლად ხშირად მოჰყავთ სტატისტიკური მონაცემები; ისინი ადარებენ დღევანდელი ვაჭრობის, ინვესტიციების და სამუშაო ძალის ნაკადების ინტენსივობას XIX ს-ის დასასრულის ანალოგიურ მონაცემებს. ამ მონაცემების შედარების საფუძველზე კეთდება დასკვნა, რომ თანამედროვე გლობალიზაცია სრულიადაც არ არის ისტორიულად უპრეცედენტო მოვლენა. სახესუა მხოლოდ ეკონომიკის ინტერნაციონალიზაცია ანუ ურთიერთობების ინტენსიფიკაცია ნაციონალურ ეკონომიკებს შორის, ხოლო ეკონომიკური კავშირების ინტენსივობა დღეს გაცილებით ნაკლებია, ვიდრე 1870-1914 წლებში იყო. ასე, რომ გლობალიზაცია მითია, ხოლო ეროვნული სახელმწიფო ეკონომიკის წარმმართველი მთავარ ძალად რჩება. საერთაშორისო ეკონომიკაში კი გლობალიზაციის ნაცვლად რეგიონალიზაციასთან გვაქვს საქმე, რადგან მსოფლიო ეკონომიკა ვითარდება სამი მთავარი სავაჭრო და საფინანსო ბლოკის მიმართულებით – ჩრდილოეთ ამერიკა, ევროპა, აზია-წყნარიოკეანის სარტყელი.

სკეპტიკოსებისათვის სრულიად მიუღებელია მოსაზრება ერი-სახელმწიფოების ეპოქის დასრულებისა და ახალი მსოფლიო წესრიგის ჩამოყალიბების შესახებ. სახელმწიფო რჩება და მომავალშიც იქნება მსოფლიო პოლიტიკის ძირითადი აქტორი. სწორედ მასზეა დამოკიდებული თვით გლობალიზაციის პროცესის მომავალი, ეროვნული ინტერესები კი სახელმწიფოს ქმედების მთავარი ფაქტორია და ვერანაირი გლობალური ინტერესები მას ვერ შეცვლის.

ტრანსფორმაციონისტები თვლიან, რომ გლობალიზაცია ახალი ათასწლეულის დასაწყისის ცენტრალური მოვლენაა, რომელიც სწრაფ სოციალურ, პოლიტიკურ,

ეკონომიკურ (ველიძეებს იწვევს და თანამედროვე სა-
ზოგადოებისა და ახალი მსოფლიო წესრიგის ფორმირე-
ბას განაპირობებს. ისინი უფრო ზომიერი გლობალიზტე-
ბი არიან, თუმცა ძირითადად ეთანხმებიან ჰიპერგლობა-
ლიზტებს. ამასთანავე, ისინი სექტეიკოსების ცალკეულ
აზრებსაც იზიარებენ.

ტრანსფრომაციონისტები არ თვლიან, რომ თანამედ-
როვე პერიოდი გლობალური ერაა, მაგრამ მას არც მი-
თად აღიქვამენ. მათი აზრით, გლობალური ურთიერთდა-
მოკიდებულება არავითარ ეტყს არ იწვევს. ისინი აღიარე-
ბენ, რომ სახელმწიფოების როლი თანამედროვე გლობა-
ლიზაციის პირობებში შემცირდა, მაგრამ სახელმწიფოთა
სისტემის კვდომაზე ღაპარაკი ყველანაირ აზრსაა მოკ-
ლებული. სახელმწიფოთაშორისო და რეგიონათაშორისო
ურთიერთობები კვლავაც დიდ როლს ასრულებს, მაგრამ
ისინი ტრანსფორმაციას განიცდიან გლობალიზაციის
პროცესის გავლენით. ამგვარად, თანამედროვე მსოფლიო
წესრიგი სახელმწიფოთა, რეგიონებისა და გლობალიზა-
ციური პროცესის რთული სინთეზია, რაც თანამედროვე
მსოფლიო პოლიტიკის უადრესად რთულ და წინააღმდე-
გობრივ ხასიათს განსაზღვრავს.

ინტენსიური გლობალიზაციის დაწყებამდე მსოფლიო
პოლიტიკა უმთავრესად განისაზღვრებოდა ე. წ. ვესტფა-
ლიის სისტემის საფუძველზე. სახელწოდება მოდის ვეს-
ტფალიის ზავიდან (1848 წ.), რომელმაც ჩამოაყალიბა ის
უმთავრესი პრინციპები, რომლითაც დომინირებდა მსოფ-
ლიო წესრიგი სამი საუკუნის მანძილზე. XIX-XX სს-ში
სახელმწიფოებმა თანდათანობით მიიღეს ეროვნული სა-
ხელმწიფოების ფორმა, დაიწყო ტერმინების “საერთაშო-
რისოსა” და “სახელმწიფოთაშორისოს” გამოყენება და
ვესტფალიის სისტემა ხშირად მოიხსენიებოდა, როგორც

“საერთაშორისო სისტემა”.

ვესტფალიის სისტემა წარმოადგენდა მმართველობის წარწოწ. ეს იყო გზა გარკვეული სოციალური წესრიგის დამყარების, გაძლიერებისა და მისთვის თვალყურის დევნისათვის. მის საფუძველს წარმოადგენდა სახელმწიფოებრიობისა და სუვერენიტეტის პრინციპი. სახელმწიფოებრიობა ნიშნავდა, რომ მსოფლიო დაყოფილი იყო ტერიტორიულ ნაწილებად, რომელთაგან თითოეულს მართავდა დამოუკიდებელი ხელისუფლება. სუვერენიტეტი კი ნიშნავდა, რომ სახელმწიფო ახორციელებდა ყოველისმომცველ, უზენაეს, შეუსლუდავ და ექსკლუზიურ კონტროლს განსაზღვრული ტერიტორიის წარწოწებში.

თანამედროვე გლობალურმა პროცესებმა სახელმწიფოთა სუვერენიტეტი გარკვეული თვალსაზრისით შეამცირა. თანამედროვე სახელმწიფოები დამოუკიდებლად უძღურნი არიან გაუმკლავდნენ გლობალურ პრობლემებს. ამასთანავე, გლობალიზაციამ მოიტანა სუვერენიტეტის ზოგიერთი ფუძემდებლური კულტურული და ფსიქოლოგიური მახასიათებლის მნიშვნელობის შემცირება. თუკი, გარკვეულწილად გლობალიზაციამ სუვერენიტეტის დაკნინება გამოიწვია, სულაც არ მომხდარა სახელმწიფოების მოსპობა. საპირისპიროდ, ზოგიერთი სახელმწიფო უფრო ძლიერდება. ეს განსაკუთრებით შესამჩნევი ხდება პოსტკომუნისტურ სივრცეში, სადაც წარმოიშვა დამოუკიდებელი, სუვერენული სახელმწიფოები, რომლებიც უფრო ძლიერებიან თავიანთი პოლიტიკური და ეკონომიკური სტრუქტურებით. ეს პროცესები სრულებითაც არ უშლის ხელს გლობალიზაციის პროცესში პოსტსუვერენული მმართველობის ფორმირებას, რომელიც სუბსახელმწიფოებრივი და სუბსახელმწიფოებრივი გლობალური მართვის სხვადასხვა ფორმებით გამოვლინდება.

ზესახელწიფოებრივი რეგულირება მეტად ფართო სპექტრს მოიცავს: მაკროეკონომიკურ პოლიტიკას, კონფლიქტების მოგვარებას, ადამიანის უფლებების დაცვას, ეკოლოგიურ პრობლემებს, ელექტრონულ მედიას, დემოკრატიულ ღირებულებებს და ა. შ.

გლობალიზაციას ისეთი მოვლენებიც ახლავს, რომელთა გადაჭრა ერთ რომელიმე ქვეყანას, როგორი განვითარებისაც არ უნდა იყოს იგი, არ ძალუძს (საერთაშორისო ტერორიზმი, ნარკომანია, ადამიანებით ვაჭრობა, კორუფცია, ბირთვული საშიშროება, ბუნებრივი მოვლენები, გლობალური დათბობა, შიდსი, კოსმიური მოვლენები და ა. შ.). ამიტომ კაცობრიობის წინაშე მდგარ პრობლემათა გადაჭრა შესაძლებელი იქნება მხოლოდ მთელი მსოფლიოს ერთიანი ძალისხმევით. ¹

გლობალიზაციის ზეგავლენა მოსახლეობის ყოფაცხოვრებაზე განსაკუთრებით გაიზარდა და გავრცელდა. თუმცა, თვით პროცესის მიმართ მათ არაერთგვაროვანი დამოკიდებულება გაუჩნდათ. მოსახლეობაში გამოიყოფა ჯგუფები, რომლებიც პოზიტიურად აფასებენ ამ პროცესს და მათ პირობითად გლობალისტები შეიძლება ეწოდეთ. მათგან განსხვავებით, მოსახლეობის ნაწილი უარყოფითად აფასებს გლობალიზაციის შედეგებს და აშკარად ანტიგლობალისტების კატეგორიას მიეკუთვნება. მოსახლეობის გარკვეული ნაწილი ნეიტრალურ პოზიციას ირჩევს, რომელიც გლობალიზაციის პოზიტიური და ნეგატიური შედეგების რაციონალურ შეფასებას ახდენს.

ანტიგლობალისტური განწყობა ძირითადად არა-საველური ქვეყნების მოსახლეობაში იგრძნობა. ¹ აქაც გლობალიზაცია ვესტერნიზაციად, ანუ დასავლეთის

ლაბაქიძე, გ. გლობალიზაცია მსოფლიო წესრიგი და საერთაშორისო ურთიერთობები, 2007, გვ. 17

ლენის უპრეცედენტო გაძლიერებად აღიქმება. მკვიდრდება აზრი, რომ ტრანსნაციონალური კორპორაციები, რომლებიც რეალურად დასავლური კომპანიებია, უმოწყალოდ ძარცვავენ ქვეყანას, აწანაწევებენ მის რესურსებს, ანგრევენ ნაციონალურ ეკონომიკას და ფაქტიურად მონებად აქცევენ ადგილობრივ მოსახლეობას. განსაკუთრებით მტკივნეულად აღიქმება დასავლური მასობრივი კულტურის მოძალდება, რომელიც ანგრევს ადგილობრივ კულტურას, ტრადიციებს, მენტალიტეტს და კითხვის ნიშნის ქვეშ აყენებს ეროვნულ იდენტურობას. სწორედ ამ შიშის მიზეზია ნაციონალიზმის აღორძინება მთელ რიგ ქვეყნებში, ხოლო ისლამურ სამყაროში ნოყიერი ნიადაგი შეექმნა ისლამური ფუნდამენტალიზმის გავრცელებას.

დასავლეთის სამყაროშიც შეიმჩნევა ძლიერი ანტიგლობალიზტური განწყობა. აქ განსაკუთრებულ გაღიზიანებას არაღელვარული იმიგრაცია იწვევს, რაც გლობალიზაციის შედეგად აღიქმება. განვითარებადი სამყაროდან მოძალდებული მიგრანტების რაოდენობამ ევროპის მრავალ ქვეყანაში და აშშ-ში მნიშვნელოვანი ხვედრითი წილი შეადგინა მოსახლეობის რაოდენობაში, რაც მათი მაღალი ბუნებრივი მატების გათვალისწინებით საკმაოდ სერიოზული საფრთხეა. დასავლეთის ზოგიერთ ქვეყანაში თავი იჩინა თითქოსდა უკვე დიდი ხნის მიეიწყებულმა ნაციონალისტურმა განწყობამ, ქსენოფობიამ და დაპირისპირებამ ადგილობრივ და წამოსულ მოსახლეობას შორის. დასავლეთის სამყაროში ბევრი ცნობილი პოლიტიკური მოღვაწე და მეცნიერი გამოდის ნაციონალური თვითმყოფადობის, ეროვნული ღირსებებისა და ტრადიციების დაცვის მოთხოვნით.

გლობალიზაცია პოლიტიკურ, ეკონომიკურ და კულ-

ტურულ განსხვავებების წაშლასთან ერთად საერთო ღირებულებათა ჩამოყალიბებასა და გავრცელებასაც გულისხმობს. სწორედ აქ აწედება გლობალიზაცია ყველაზე დიდ წინააღმდეგობას. ახალ ღირებულებათა სისტემაზე გადასვლა ნიშნავს ფასეულობათა გადაფასებას, ძველ ღირებულებებზე უარის თქმას და ახლის შეთვისებას. ეს კი მთელი ცხოვრების წესისა და მენტალიტეტის შეცვლას გულისხმობს, რაც უაღრესად რთული და მტკივნეული პროცესია და ხშირად მძაფრ წინააღმდეგობას იწვევს. მდგომარეობას განსაკუთრებით ის ართულებს, რომ ის ღირებულებები, რომლებიც გლობალიზაციის შედეგად მკვიდრდება არ არის რაღაც ახალი, კოსმოპოლიტიური ანდა სინთეზური სისტემა, სადაც ყველა ცივილიზაციაა წარმოდგენილი. იგი იმ ფასეულობათა სისტემაა, რომელიც დასავლეთის ცივილიზაციისათვის არის დამახასიათებელი. თუმცა, თითოეული ერი-სახელმწიფო ცდილობს თავისი თვითმყოფადობის შენარჩუნებას.

გლობალიზაციის პროცესი განსაკუთრებულ გავლენას ახდენს ქართული სახელმწიფოს ფორმირებაზე, რომელიც გლობალურ ურთერთობათა სისტემაში დამკვიდრდა ერთ-ერთ აქტიურ გეოპოლიტიკურ სუბიექტად. ქართული სახელმწიფოს გეოპოლიტიკური და გეოსტრატეგიული მდგომარეობა მსოფლიო პოლიტიკის ყურადღების ცენტრში მოექცა. ჩვენი აზრით, საქართველოს როლის ზრდას გეოპოლიტიკურ სივრცეში ორი ძირითადი ფაქტორი განაპირობებს:

1. საქართველო წარმოადგენს მნიშვნელოვანი სატრანზიტო ფუნქციის მქონე ქვეყანას, რომლის შედეგადაც მის მიმართ ინტერესი ძალზე დიდია;
2. პოლიტიკური თვალსაზრისით საქართველო მნიშვნე-

ლოვან გეოსტრატეგიულ რეგიონს წარმოადგენს და დასავლეთის დემოკრატიული ღირებულებების გავრცელებისა და გაუმჯობესების ერთ-ერთი განმსაზღვრელი სივრცეა.

ასეთ სიტუაციაში, ქართული სახელმწიფოს წინაშე მნიშვნელოვან ამოცანად დგას ეროვნული თვითმყოფადობის შენარჩუნების საკითხი. გლობალიზაციის პროცესის შეჩერება ძალზე ძნელია, მაგრამ ეროვნულ-კულტურული იდენტურობა და ქართული თვითმყოფადი ღირებულებებითი სივრცე ძირითადად შენარჩუნებული უნდა იქნას. ქართული პოლიტიკური, ეკონომიკური და კულტურულ-ინტელექტუალური თავისთავადობა გლობალური სივრცის ელემენტია, რომელიც ამჟამად მოდერნიზაციას განიცდის. პოლიტიკური და ეკონომიკური მოდერნიზაცია გლობალური პროცესების ზეგავლენის შედეგად მიმდინარეობს; ამიტომ, გლობალიზაციას, როგორც მსოფლიო მასშტაბით, ისე ქართულ სინამდვილეში აქვს პოზიტიური და ნეგატიური შედეგებიც. მთავარია, სწორად განისაზღვროს ეროვნული პრიორიტეტები და ღირებულებებითი ორიენტაციები. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II აღნიშნავს: “უნდა გავაცნობიეროთ, რომ შეტევა ხორციელდება თითოეული ადამიანის აზროვნებაზე, ამიტომაცაა ყოველი ჩვენგანის გული და გონება ამ ბრძოლის ასპარეზი. ესა თუ ის პიროვნება ან რჩება ქართველად, ან. თავისი შინაგანი სისუსტისა და მიმბაძველობის გამო. იცვლის ღირებულებათა სისტემას”¹.

ამრიგად, გლობალიზაცია თანამედროვე ეპოქის ერთ-ერთი მთავარი, არსებითი თავისებურებაა. მიუხედავად მისი რთული და წინააღმდეგობრივი შინაარსისა, იგი

¹ იხ.: სრულიად საქართველოს
თბ., 2007, გვ. 3

კათოლიკოს-პატრიარქის ილია II-ის საშობაო ეპისტოლე.

უზარმაზარ როლს ასრულებს და ზეგავლენას ახდენს თანამედროვე პოლიტიკურ, ეკონომიკურ, სოციალურ და კულტურულ ცხოვრებაზე. განსაკუთრებით დიდია მისი ზემოქმედება პოსტკომუნისტური ქვეყნების დემოკრატიული მოდერნიზაციის პროცესზე. ამასთანავე, გლობალიზაციის პროცესმა გამოიწვია ეროვნული თვითმყოფადობის შენარჩუნებისათვის მოძრაობა, რომელიც თანამედროვე ქართულ პოლიტიკურ, ეკონომიკურ და კულტურულ სივრცესაც შეეხება. გლობალიზაციის პროცესის რაციონალური შეფასება და მისი პოზიტიური შედეგების გამოყენება განსაკუთრებით არის დამოკიდებული ქართულ პოლიტიკურ და ინტელექტუალურ ელიტაზე.

2. თანამედროვე ეკონომიკური გლობალიზაციის თავისებურებები და მოდელები

გლობალიზაცია თავიდან ხმარებაში შემოვიდა ცალკეულ პროდუქტთა ბაზრების შერწყმის მნიშვნელობით და ამდენად ეკონომიკური შინაარსის მატარებელი იყო. შემდგომში გლობალიზაციის მნიშვნელობა გაფართოვდა და სოციალური ცხოვრების ყველა სფეროს შეეხო, მაგრამ დღესაც ეს ტერმინი ხშირ შემთხვევაში უფრო ეკონომიკური დატვირთვით გვხვდება და ამ ფენომენზე საუბრისას ძირითადად ეკონომიკური პარამეტრები მოჰყავთ. თანამედროვე გლობალიზაციის პროცესის დახასიათებისას უფრო მეტად ეკონომიკურ ურთიერთთანამშრომლობაზე, ტრანსნაციონალური ორგანიზაციების მნიშვნელობაზე, ცალკეულ მოდელებსა და პარადიგმებზე საუბრობენ, რომლებიც ერი-სახელმწიფოების და მათ

შორის საქართველოს პოლიტიკური თვითდამკვიდრების აუცილებელი ფაქტორია. მსოფლიო ეკონომიკის გლობალიზაცია სერიოზულ საფუძველს უქმნის კაცობრიობას მრავალი პრობლემის გადაჭრის საქმეში. გლობალიზაციის პოზიტიური შედეგებიდან შეიძლება დავასახელოთ შემდეგი:

1. გლობალიზაცია ხელს უწყობს სპეციალიზაციის და შრომის საერთაშორისო დანაწილების გაღრმავებას;
2. წარმოების მასშტაბების ეკონომია, რამაც შეიძლება მიგვიყვანოს ხარჯების შემცირებისა და ფასების დაქვეითებამდე, ე. ი. მყარ ეკონომიკურ ზრდამდე;
3. თავისუფალი ვაჭრობისაგან ურთიერთსასარგებლო მოგების მიღება;
4. კონკურენციის გაძლიერების კვალობაზე ახალი ტექნოლოგიების განვითარების და შემდგომ ქვეყნებს შორის მათი გავრცელების სტიმულირება;
5. საერთაშორისო კონკურენციის განვითარება;
6. შრომის ნაყოფიერების ზრდის ამაღლება, წარმოების რაციონალიზაცია და მოწინავე ტექნოლოგიების გავრცელება, აგრეთვე კონკურენციის შედეგად ნოვაციების უწყვეტი დანერგვა მსოფლიო მასშტაბით;
7. კაცობრიობის გლობალური პრობლემების მოგვარება, პირველ რიგში ეკოლოგიურის, რომელიც საჭიროებს მსოფლიო საზოგადოების ძალ-ღონის გაერთიანებას, რესურსების კონსოლიდაციას, სხვადასხვა ღონისძიებების კოორდინაციას.

გლობალიზტების აზრით, თანამედროვე მსოფლიოს ეკონომიკურ სურათს ანალოგი არ მოეძებნება ისტორიაში; იგი არავითარ შემთხვევაში არ არის უბრალოდ ეროვნულ ეკონომიკებს შორის კავშირის ინტენსიფიკაცია, არამედ თვისებრივად სულ სხვა მოვლენაა, როცა

ხდება ეროვნული საზღვრების წაშლა და ყალიბდება ერთიანი, გლობალური ეკონომიკა, ერთიანი ბაზარი და ერთიანი საფინანსო სისტემა. გლობალურ და საერთაშორისო ეკონომიკას შორის არსებითი განსხვავებაა, რადგან პირველი ერთიანი და განუყოფელია, მეორე კი ეროვნული ეკონომიკებისა და მათი ურთიერთდაკავშირების სისტემაა.

ეკონომიკურ გლობალიზაციას სექპტიკოსებიც ჰყავს, რომლებიც აღნიშნავენ, რომ ადგილი აქვს არა ეკონომიკურ გლობალიზაციას, არამედ ინტერნაციონალიზაციას. ისრდება კავშირები ეროვნულ ეკონომიკებს შორის და სახელმწიფო კვლავაც არის მთავარი აქტორი ეკონომიკურ ურთიერთობებში. ამასთანავე, დღევანდელი ეკონომიკური ურთიერთდამოკიდებულება სრულიადაც არ არის უპრეცედენტო მოვლენა. 1870-1914 წლებში საერთაშორისო ეკონომიკური კავშირების ინტენსივობა გაცილებით მნიშვნელოვანი იყო, ვიდრე ეს დღეს არის. ყოველივე ამის გამო წარმოდგენა ერთიან, უსაზღვრო, გლობალურ ეკონომიკაზე წმინდა წყლის მითია.¹

გლობალიზაციის პროცესს ეკონომიკაში საფუძვლად უდევს ორი ძირითადი მიზეზი. პირველი დაკავშირებულია დერეგულირების პოლიტიკის გაერცელებასთან, ხოლო მეორე – ახალი საინფორმაციო და საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების წარმოშობასთან, რომლებიც მნიშვნელოვან როლს ასრულებენ თანამედროვე ეკონომიკურ ცხოვრებაში. დერეგულირების პოლიტიკაში იგულისხმება ეაჭრობის ლიბერალიზაცია და ეკონომიკური ლიბერალიზაციის სხვა ფორმები. აღნიშნულის შედეგად მცირდება ტარიფები, ქრება საქონლისა და მომსახურების ვაჭრობაში არსებული ბარიერები.

¹ Joseph G. Thompson, *Globalization in Question: The International Economy and the Possibilities of Governance* (Cambridge: Polity Press, 1990), p. 19-96

გლობალიზაცია, ერთი მხრივ, არის მიკროეკონომიკური ფენომენი და მოძრაობაში მოდის ორი ძირითადი საშუალებით: სტრატეგიითა და ფირმის ქცევით. მეორე მხრივ, გლობალიზაცია ხელს უწყობს საერთაშორისო საზოგადოებრივი ინიციატივების განვითარებას. მსოფლიო ბაზარზე არსებული კონკურენცია და კონკურენტუნარიანობა როგორც ფირმებსა და ასევე როგორც რეგიონებსა და ქვეყნებს შორის, ეყრდნობა აღნიშნულ ძალებს და სამეცნიერო-პრაქტიკული დისკუსიების ცენტრში იმყოფება.

გლობალიზაციის პროცესში წარმოიშობა კონკურენციის მიმართ არსებული მიდგომების გლობალური ცვლილებები, იქმნება საერთაშორისო კონკურენციის ახალი ფორმები, კერძოდ კი, გლობალური კონკურენცია, რომელიც თავის მხრივ, წარმოშობს გლობალური კონკურენტუნარიანობის კონცეფციას. ახალ სოციალურ-ეკონომიკურ გარემოში კონკურენტუნარიანობა დამოკიდებულია მსოფლიოს სხვადასხვა რეგიონში არსებული სპეციალიზირებული სამრეწველო, ტექნოლოგიური, ფინანსური, კომერციული, ადმინისტრაციული და კულტურული შესაძლებლობების, ცოდნისა და უნარ-ჩვევების სინერგულ ეფექტზე.

თანამედროვე პირობებში სახელმწიფოს ჩარევის შესაძლებლობები მსოფლიო ეკონომიკის გლობალურ რეგულირებაში საკმაოდ შეზღუდულია. ამ შემთხვევაში გადაიწყვეტ როლს ასრულებს კონკურენციის ლოგიკაზე აგებული საერთო-საფირმო ურთიერთობები. მიკროეკონომიკის დონეზე გლობალიზაციის შედეგი შეიძლება იყოს მსხვილ ფირმებს შორის კონკურენციის მკვეთრი ზრდა, რაც თავის მხრივ, აფიქსირებს კონკურენტუნარიანობის კონცეფციის მნიშვნელობას განვითარებული

მრეწველობის მქონე ქვეყნებისათვის. გლობალიზაცია აძლევს ყველა ქვეყანას უკეთ გამოიყენონ საკუთარი რესურსები და კონკურენციული უპირატესობები.¹

გლობალურ ეკონომიკაში სახელმწიფოს როლი არასახარბიელო ხდება. იგი ვეღარ აკონტროლებს ვერც სავალუტო კურსებს, ვერც ფულის, ინფორმაციისა და საქონლის ნაკადებს. ამის მიუხედავად, სწორედ მას ეკისრება პასუხისმგებლობა მოქალაქეთა განათლებასა და შიდა საზოგადოებრივი წესრიგის დაცვაზე, ანუ იმ ორ ფუნქციაზე, რომელიც ეკონომიკის საერთო განვითარებაზეა დამოკიდებული. გლობალიზაციის ეპოქაში სახელმწიფო აღარაა ტოტალიტარული, მაშინ, როდესაც ეკონომიკა სულ უფრო მეტად იძენს ამ თვისებას.

გლობალიზაციამ იმსხვერპლა ეროვნული ბაზარი, როგორც სახელმწიფო-ერის ძალაუფლების ერთდაერთი საფუძველი. მისი გაუქმებით გლობალიზაციამ სახე უცვალა ეროვნულ კაპიტალიზმს და დააქვეითა სახელმწიფო ხელისუფლების როლი. სახელმწიფოები მოკლებული არიან იმის შესაძლებლობას, რომ შეანერონ კაპიტალის კოლოსალური ნაკადები და წინ აღუდგნენ ქვეყნის ინტერესების წინააღმდეგ მიმართულ ბაზრების მოქმედებას. ახალი მსოფლიო ძალაუფლების რეალური ბერკეტები მნიშვნელოვანწილად გამოცლილი აქვთ სახელმწიფოებს. გლობალიზაცია და ეკონომიკის დერეგულირება ხელს უწყობს ძალაუფლების ახალი კერების გაჩენას, რომლებიც ახალი ტექნოლოგიების წყალობით გამუდმებით “უეფლიან გვერდს” სახელმწიფო სტრუქტურებს.²

მიუხედავად განსხვავებული თვალსაზრისისა, თანამედროვე მსოფლიო შეიძლება წარმოვიდგინოთ, როგორც

¹ იხ.: ე. ბარათაშვილი, ჯ. ზარანდია, ა. აბრალავა, რეგიონალიზმი: თეორია და პრაქტიკა. თბ., 2009, გვ. 277-279

² იხ.: ა. აბრალავა, ეროვნული ეკონომიკა და გლობალიზაცია. თბ., 2005, გვ. 137-140

ურთიერთგაველების მქონე და ნაწილობრივ თვითრეგულირებადი პროცესების ერთობლიობა. გლობალურმა პროცესებმა თანდათანობით, ევოლუციურად შექმნა უკუკავშირის საერთოპლანეტარული კონტურები. სწორედ ეს გვაძლევს ახალი ეკონომიკური არსის წარმოშობის კონსტანტირების საშუალებას, რომელსაც მეგაეკონომიკა ეწოდება. მეგაეკონომიკა ეს არის თანამედროვე ეკონომიკური გლობალიზაციის ერთ-ერთი მოდელი, რომელიც თვითრეგულირების ფაქტორზეა აგებული.

მეგაეკონომიკის სტრუქტურაში ძირითად როლს ეროვნული სახელმწიფოები, ტრანსეროვნული კაპიტალი, კერძოდ, ტრანსეროვნული კორპორაციები და ტრანსეროვნული ბანკები, აგრეთვე მსხვილი ქალაქები და მეგაპოლისები, ქვეყანათა ბლოკები, საერთაშორისო ორგანიზაციები, ცალკეული ბიზნესმენები – ტრანსნაციონალები ასრულებენ. ყოველ სუბიექტს შეუძლია მონაწილეობა მიიღოს უკუკავშირის რამდენიმე კონტურში და მათ შესაბამის რამდენიმე გლობალურ პროცესში.

მეგაეკონომიკის, როგორც ახალი პლანეტარული ერთიანობის ჩასახვა და ჩამოყალიბება დაიწყო გასული საუკუნის 70-იანი წლების დამდეგს შემდეგი სამი ძირითადი გრანდიოზული ეკონომიკურ-ტექნოლოგიური მოვლენის ზემოქმედებით: პირველი, დაიწყო და აქტიურად მიდის მოწინავე ქვეყნების გადასვლა საინფორმაციო-ტექნოლოგიურ წყობაზე; მეორე, რელიეფურად გამოიკვეთა დამოუკიდებელი და ეროვნულ სახელმწიფოებზე დაუქვემდებარებელი, მათი იურისდიქციიდან გამოსული ტრანსეროვნული კაპიტალი; მესამე, წარმოიშვა გლობალიზაციის პრინციპულად ახალი ტექნოლოგიები, უპირველეს ყოვლისა, საინფორმაციო, კომპიუტერული და ქსელური

ტექნოლოგიები.¹

პროფ. ზ. დავითაშვილი აღნიშნავს, რომ გლობალიზაცია მსოფლიო ეკონომიკაში სულ ცოტა სამ მნიშვნელობას მოიცავს:

1. ინტერნაციონალიზაცია აღნიშნავს სახელმწიფოთაშორისო სავაჭრო, ფინანსური და წარმოებითი კავშირების მუდმივ ზრდას. ინტერნაციონალიზაციის პროცესი ვითარდება სახელმწიფოთაშორისო შეთანხმებების საფუძველზე ვაჭრობის, ინვესტიციებისა და კაპიტალის ურთიერთმიმოქცევის შესახებ, ასევე საშინაო პოლიტიკის შედეგად, რომელიც ნებას რთავს კერძო სექტორს საზღვარგარეთულ პარტნიორობთან ითანამშრომლოს.
2. ტექნოლოგიური რევოლუცია. ამ მნიშვნელობით გლობალიზაცია გულისხმობს უდიდეს მიღწევებს თანამედროვე კომუნიკაციების საშუალებებში (ინტერნეტი, სატელეფონო კავშირგაბმულობა, კომპიუტერიზაცია), რამაც ადგილისა და მანძილის პრობლემა ნაკლებად მნიშვნელოვანი გახადა არა მარტო მთვარობებისათვის, არამედ სხვა აქტორებისთვისაც.
3. ლიბერალიზაციაში იგულისხმება გლობალიზაციის ის მხარე, როცა სახელმწიფოს როლი ეკონომიკაში განუხრელად მცირდება სავაჭრო ტარიფებისა და ბარიერების მოხსნის, უცხოური ინვესტიციებისათვის თავისუფალი მოქმედების მიცემისა და სახელმწიფო საწარმოების პრივატიზაციის გზით.²

გლობალისტთა ნაწილი სახელმწიფოს უკვე დრომოჭმულ ინსტიტუტად აღიარებენ და მიიჩნევენ, რომ იგი უფუნქციოდ დარჩა. კენიი ომე პირდაპირ აღნიშნავს, რომ

¹ იხ.: შ. ვეშაძე, ა. გრიშკაშვილი, ე. ლეკაშვილი, ნ. ახლამაზიშვილი, მსოფლიო ეკონომიკა, თბ., 2008, გვ. 105-107

² იხ.: ზ. დავითაშვილი, ნაციონალიზმი და გლობალიზაცია, თბ., 2003, გვ. 234

“ერი-სახელმწიფო საზღვრების გარეშე მსოფლიოში იქცა არაბუნებრივ, უფუნქციო ერთეულად ადამიანთა მოქმედების ორგანიზაციისთვის და ეკონომიკური ცხოვრების მართვისთვის”¹

რაც შეეხება სკეპტიკოსებს, ისინი კატეგორიულად ეწინააღმდეგებიან ასეთ მტკიცებას და მიიჩნევენ, რომ სახელმწიფო არა თუ ინარჩუნებს თავის ფუნქციებს, არამედ მომავალშიც იქნება საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობების ძირითადი აქტორი. სახელმწიფოთაშორისო ეკონომიკური კავშირების გაღრმავება ჩვეულებრივი მოვლენაა და თვით სახელმწიფოს გაძლიერებას ემსახურება. ჩვენი თვალსაზრისით, გლობალიზაციის ეპოქაშიც სახელმწიფოს როლი მსოფლიო ეკონომიკის განვითარებაში ძალზე დიდია.

თანამედროვე გლობალიზებულ ეკონომიკურ სისტემაში ძალზე დიდია საერთაშორისო ეკონომიკური ინსტიტუტების როლი, რომლის მიმართაც სამეცნიერო ლიტერატურაში არაერთგვაროვანი დამოკიდებულებაა; ძირითადად გამოიყოფა სამი თეორიული თვალსაზრისი:

1. ინსტიტუციონალისტები, კერძოდ ნეოლიბერალები თვლიან, რომ საერთაშორისო ეკონომიკური ინსტიტუტების შექმნის საფუძველი სახელმწიფოთა მიერ ურთიერთსარგებელი და მოგება უნდა იყოს. მოგების ნაწილი ურთიერთთანამშრომლობის გაღრმავებას უნდა მოხმარდეს, ხოლო თვით ინსტიტუტებმა ხელი უნდა შეუწყონ ეკონომიკის მაქსიმალურ ლიბერალიზაციას.
2. რეალისტების აზრით, საერთაშორისო ინსტიტუტების ჩამოყალიბების აუცილებელი პირობაა, რომ სახელმწიფოები ერთმანეთის მიმართ მტრულად არ იყვნენ განწყობილნი; მათი მიზანი უნდა იყოს თანამშრომლო-

¹ K. Ohmae - the Borderless World: Power and Strategy in the Interlinked Economy. London. Fontana, 1990, p. 24

ბის გაღრმავება, მაგრამ ისე, რომ არ შეცვალოს ძალთა წონასწორობა, ხოლო ინსტიტუტების მიერ გლობალიზაციის პროცესი უნდა იმართოს დომინანტი და ძლიერი სახელმწიფოების ინტერესების შესაბამისად.

3. კონსტრუქტივისტების აზრით, ინსტიტუტები წარმოიქმნება როგორც სახელმწიფოთა და ჯგუფების იდენტიფიკაციისა და ინტერესების ასახვა, რომლებიც ისედაც ურთიერთკავშირშია. მიზანია ურთიერთქმედებების მოდელების შეცვლა და ახლის წარმოქმნა, რაც გლობალიზაციის შესაბამისი იქნება.

პროფ. გ. ჯოლია მიიჩნევს, რომ მსოფლიო მეურნეობის გლობალიზაცია მეტად რთულად და წინააღმდეგობრივად მიმდინარეობს, რაც რიგი ტენდენციებით ხასიათდება:

– თანამედროვე მსოფლიო მეურნეობა უფრო ინტერნაციონალიზებულია. ეს ნიშნავს, რომ სხვადასხვა ქვეყნის ფირმათა შორის მტკიცე სამეურნეო კავშირები უშუალოდ, პირდაპირ მყარდება, ღრმავდება წარმოების სპეციალიზაცია, ტარდება ერთობლივი სამეცნიერო-ტექნიკური გამოკვლევები, მსხვილი ფირმები საზღვარგარეთ თავიანთ ფილიალებს, წარმომადგენლობებს და სხვ. ხსნიან.

– საზღვარგარეთ საწარმოო ქსელის გაფართოების შედეგად კაპიტალის გადინების ახლებური ინფრასტრუქტურა იქმნება, ხოლო მეტაური საწარმოები საერთაშორისო ასპარეზის მძლავრ ოპერატორებად. ეს პროცესი მსოფლიო ეკონომიკის ტრანსნაციონალიზაციას კიდევ უფრო აძლიერებს, ფაქტობრივად სახელმწიფოთაშორისო ეკონომიკურ საზღვრებს რეალურად შლის, საზღვარგარეთ ეკონომიკურ საქმიანობას აძლიერებს.

– მაკრო დონეზე საჯარო ინტერესების შეთანხმების,

შერწყმისა და გადახლართვის მძლავრ საშუალებად სახელმწიფოთა ეკონომიკური ინტეგრაციის ანუ ქვეყნების სამეურნეო-პოლიტიკურ გაერთიანებათა წარმოჩენა, რაც შრომის საერთაშორისო დანაწილებისა და ეროვნულ ეკონომიკათა შორის მყარი კავშირებით ყალიბდება. ფაქტობრივად საუბარია სახელმწიფოთა ეკონომიკური საზღვრების გაუქმებაზე და, შესაბამისად, სახელმწიფოთა ეკონომიკური სუვერენიტეტის შემცირებაზე.

– XX ს-ის საუკუნის ბოლო ათწლეულებში სახელმწიფოთა უმრავლესობის მიერ ჩაკეტილი ეროვნული მეურნეობიდან საგარეო ბაზარზე ორიენტირებული ღია ეკონომიკის არჩევა. იდეოლოგიურად ეს პროცესი “ღია კარების პოლიტიკით”, “თავისუფალი ვაჭრობითა” და სხვა დოქტრინებით აისახება, თეორიულად კი სახელმწიფოთა ეკონომიკური ფუნქციების სახეცვლილებას ნიშნავს. ეს არის ეროვნულ ეკონომიკათა თანდათანობითი დაახლოება და კონვერგენცია.

– მსოფლიო ეკონომიკის ორი ურთიერთსაწინააღმდეგო სისტემის (კაპიტალიზმისა და სოციალიზმის) ნაცვლად მსოფლიო ეკონომიკასა და პოლიტიკაში ორი საპირისპირო ტენდენცია გამოიკვეთა: მონოცენტრიზმი და პოლიცენტრიზმი ანუ ერთ და მრავალპოლუსიანი სამყარო ჩამოყალიბდა.

მონოცენტრიზმი მსოფლიო ეკონომიკის ძირითად სფეროებში აშშ-ის ლიდერობის პრეტენზიებითა და ყველაფერში ამერიკული სტანდარტების პრიორიტეტში ელინდება. გლობალურ ასპექტში საერთაშორისო ეკონომიკური ურთერთობების მონოცენტრიზმი დეფაქტოდ არსებობს. პრაქტიკულად, საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობის არსებული სისტემა დასავლეთის ცივილიზაციის მატარებელია, რომელშიც მოწინავე განვითა-

რებული ქვეყნების სახელმწიფოებრივი ინტერესები და ფასეულობები უფრო ბატონობს. ეკონომიკურ ურთიერთობებში პოლიცენტრიზმი ევროპაში, სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიასა (ჩინეთი) და ლათინურ ამერიკაში, ახალი ეკონომიკური ცენტრების შექმნით გამოვლინდება. თანამედროვე მსოფლიო ეკონომიკური თვალსაზრისით, სულ უფრო მრავალპოლარული ხდება. მსოფლიოს ეკონომიკურ განვითარებაზე ერთდროულად რამდენიმე ძალისმძიერი ცენტრი ახდენს გავლენას.¹

ახალი მსოფლიო ეკონომიკური წესრიგი, რომელიც ამჟამად ყალიბდება, მკეთრად განსხვავდება XIX ს-ის სიტუაციიდან თავისი ბუნებითა და მოქმედების ფორმებით. თანამედროვე პირობებში მიმდინარეობს საერთაშორისო ეკონომიკური ინტეგრაციის ინტენსიფიკაცია და იგი სულ უფრო კომპლექსურ ხასიათს იღებს. ეს უპირველესად ეხება კაპიტალის მობილურობის გაზრდას.

XX ს-ის 80-იანი წლებიდან იწყება ფართო გარღვევა მსოფლიო ეკონომიკის ლიბერალიზაციის მიმართულებით, რაც გამოიხატა ეკონომიკაზე სახელმწიფოს “ზრუნვის” შემცირებით, კერძო მეურნეობისათვის უფრო მეტი თავისუფლების მიცემით ქვეყნის შიგნით და პროტექციონიზმზე უარის თქმით უცხოელ პარტნიორებთან ურთიერთობებში, რაც მართალია, არ გამორიცხავს სახელმწიფოს დახმარებას მსოფლიო ბაზარზე გასვლისათვის. უპირველესად ამ ფაქტორებმა გამოიწვია მთელი რიგი ქვეყნების – სინგაპურის, მონაკოსის, ტაივანის, სამხრეთ კორეის ეკონომიკის არნახულად სწრაფი განვითარების ტემპი. თუმცა ისიც ხაზგასასმელია, რომ 90-იანი წლების მიწურულს ამ ქვეყნებში მეტად საგრძნობი ეკონომიკური კრიზისი დაიწყო. მრავალი ეკონომისტის თვალ-

¹ იხ: ჯ. ჯოდია, საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობები, სახელმძღვანელო თბ., 2008 წ. 31-33

საზრისით, კრიზისი, რომელშიც მოხვდა სამხრეთ-აღმოსავლეთი აზიის ზოგიერთი ქვეყანა, იყო მათი ეკონომიკის “გადახურების” შედეგი – მათი არნახული სისწრაფით განვითარება და იმავდროულად არქაული პოლიტიკური სტრუქტურების შენარჩუნება, რომელიც ეკონომიკური ლიბერალიზაციის დეფორმაციას ახდენს.¹

ბოლო პერიოდში განსაკუთრებული სისწრაფით ხდება ეროვნული ბაზრების დაახლოება და კავშირების განმტკიცება. ამ პროცესს მნიშვნელოვნად შეუწყო ხელი მსოფლიო ვაჭრობის განვითარებამ, ლიბერალიზაციამ და საბოლოოდ გლობალიზაციამ. თანამედროვე სიტუაციაში მსოფლიო ვაჭრობის მოცულობა უფრო სწრაფად იზრდება, ვიდრე წარმოება. საქონელი სულ უფრო და უფრო დიდ ადგილს იკავებს ნებისმიერი ქვეყნის ბაზარზე და ეს ფაქტი ეკონომიკური გლობალიზაციის კარგი დადასტურებაა. განვითარებული ქვეყნების უმრავლესობა უკვე მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის მონაწილეს წარმოადგენს, რაც ხელს უწყობს ბაზრების ლიბერალიზაციასა და სავაჭრო შეზღუდვების შემცირებას.

დღესდღეობით საერთაშორისო ვაჭრობა უკვე უზარმაზარ მასშტაბებს მოიცავს. ახლა მისი მოცულობა 12 ტრლნ აშშ დოლარია, ხოლო საერთაშორისო მომსახურების მოცულობა – 1,5 ტრლნ აშშ დოლარი. შეინიშნება საერთაშორისო ვაჭრობის დინამიზმი, მისი მოცულობა 90-იან წლებში 5-ჯერ სწრაფად იზრდებოდა, ვიდრე მსოფლიო წარმოება. განსაკუთრებით შეინიშნება საერთაშორისო ვაჭრობაში მომსახურების სექტორის წილის მატება. სასაქონლო ბაზრების გლობალიზაციაში აქტიურად არის ჩართული ინტერნეტი; თითქმის მსოფლიოს მნიშვნელოვან საწარმოებს გააჩნიათ თავისი ვებ-გვერდე-

¹ იხ.: გ. ხანიკიძე, ნ. კაღურაძე, თანამედროვე საერთაშორისო ურთიერთობები. მსოფლიო პოლიტიკის გლობალიზაცია. თბ., 2001, გვ. 149

ბი ინტერნეტში, რომლის მეშვეობითაც აქტიურად სთავაზობენ თავის პროდუქციას, პოულობენ ხელსაყრელ მიმწოდებლებს, პარტნიორებსა და ინვესტორებს.¹

უკანასკნელ ათწლეულში ძალზე ვითარდება ფინანსური კაპიტალის ინტერნაციონალიზაცია. ზოგადად ფინანსების გლობალიზაცია შეიძლება განიმარტოს როგორც საფინანსო ბაზრების მზარდი და განუხრელი დაახლოება, შერწყმა და ერთიანი საფინანსო ბაზრის ჩამოყალიბება. ეს გახდა მსოფლიოში საინვესტიციო კლიმატის მნიშვნელოვნად შეცვლის შედეგი. დემოკრატიზაციამ, გარკვეულმა პოლიტიკურმა სტაბილურობამ და ეკონომიკურმა ლიბერალიზაციამ მრავალი რეგიონი მიმზიდველი გახადა ინვესტორებისათვის.

ფინანსების გლობალიზაციის შედეგად ფინანსური ტრანსნაციონალური კორპორაციები ხდებიან მთავარი აგენტები მსოფლიოს ეკონომიკურ სივრცეში, რომლებიც თავიანთი გავლენის ქვეშ აქცევენ განვითარებადი ქვეყნების უმრავლესობას. ფინანსური გლობალიზაციის ერთ-ერთი ძირითადი ნიშანი გახდა საერთაშორისო ვალუტის აღიარება. ასეთი ღირსეული მსოფლიო მასშტაბით გახდა აშშ-ის დოლარი. მოხდა აშშ-ის დოლარის გლობალიზაცია და მისი დიდი მასა აღმოჩნდა ქვეყნების გარეთ. საგარეო სავალუტო ვაჭრობა ერთ-ერთ გავრცელებულ ბიზნესად იქცა. გლობალიზაცია შეეხო საბანკო საქმეს და გამოიხატა საზღვრების იქით დეპოზიტების ზრდაში, საზღვრის გარეთ სესხების გაცემაში და ბანკთაშორისო ტრანსფერების წარმოქმნაში.

თანამედროვე გლობალურ სივრცეში შეიმჩნევა შრომის ბაზრის გლობალიზაცია. ეს არის სამუშაო ძალის გლობალიზაცია, რაც ადამიანთა თავისუფალ გადაადგი-

¹ იხ.: შ. ექვთიშვილი, ა. გრიშინი, ე. ლეკაშვილი, ნ. ასლამაზიშვილი, მსოფლიო ეკონომიკა, თბ., 2008, გვ. 112-113

ლებაში მდგომარეობს; ძირითადად ეს ხორციელდება განვითარებადი ეკონომიკის მქონე ქვეყნების ხარჯზე, სადაც მოსახლეობას ძალზე მცირე შემოსავლები აქვს და სამუშაოს საძებნელად დასავლეთის მაღალგანვითარებულ ქვეყნებში გადაადგილდებიან. ეს პროცესი საქართველოსათვისაც ძალზე შესამჩნევია, რადგანაც მოსახლეობის გარკვეული ნაწილი სამუშაოს საძებნელად აშშ-ში და ევროპის ქვეყნებში გადაადგილდება.

თანამედროვე მსოფლიოში სწრაფი ტემპით მიმდინარეობს მეცნიერებისა და ინოვაციების გლობალიზაციის პროცესი. სახელმწიფოები და კორპორაციები იბრძვიან საუკეთესო სამეცნიერო ძალების მოსაზიდად. წამყვან სახელმწიფოებს გააჩნიათ რა ფართო ფინანსური შესაძლებლობები, იზიდავენ ცნობილ მეცნიერებს და იძენენ ტექნოლოგიურ კვლევებს აღმოსავლეთ ევროპისა და სხვა განვითარებადი ქვეყნების სამეცნიერო ცენტრიდან. კვლავ გრძელდება პოსტკომუნისტური ქვეყნებიდან ე. წ. “ტვინების გადინება” დასავლეთის ქვეყნებში, რამაც შეიძლება კვალიფიციური სამუშაო ძალის შემცირებამდე მიგვიყვანოს.

თანამედროვე მსოფლიოს ერთ-ერთი დამახასიათებელი ნიშანი წარმოების გლობალიზაცია, ანუ მრავალეროვნული კორპორაციების როლის სწრაფი ზრდაა. თანამედროვე მსოფლიოს ეკონომიკაში დიდ როლს ასრულებს ტრანსნაციონალური კორპორაციები და ორგანიზაციები, რომლებიც მსოფლიო ეკონომიკურ სივრცეში, ზოგჯერ ერი-სახელმწიფოების სამაგიერო ფუნქციებსაც კი ასრულებენ. ტრანსნაციონალური კომპანიების 92 % მოდის აშშ-ზე, ევროგაერთიანებასა და იაპონიაზე. ეს კორპორაციები ხელს უწყობენ თავისუფალ ეკონომიკურ ვაჭრობას, რომლისთვისაც არ იშურებენ ფინანსურ სახ-

სრებს.

ტრანსნაციონალურ კომპანიებს უდიდესი თანხები შეაქვთ საკუთარი ქვეყნების ბიუჯეტში გადასახადების სახით, რომლის შედეგადაც მათი მთავრობები ამ ორგანიზაციებს გარკვეულ მფარველობას უწევენ. ტრანსნაციონალური კორპორაციებიც იძულებულნი არიან შეასრულონ თავიანთი ქვეყნის ხელმძღვანელების მოთხოვნები. ტრანსნაციონალურმა კონცერნებმა მოახდინეს მსოფლიო ვაჭრობის მონოპოლიზაცია და გარკვეულად ხელს უწყობენ წარმოების ინტერნაციონალიზაციას.¹

წარმოებისა და შრომის გლობალიზაციამ მასობრივი ხასიათი მისცა მოსახლეობის მიგრაციის¹ უპრეცედენტო მასშტაბებს. ეს პირველ რიგში ეხება მიგრაციულ ნაკადებს გლობალური სამხრეთიდან ჩრდილოეთისაკენ, ანუ განვითარებადი ქვეყნებიდან განვითარებული სახელმწიფოებისაკენ. განსაკუთრებულ პრობლემას ის ქმნის, რომ მიგრანტთა მნიშვნელოვანი ნაწილი არაღელვარულ მიგრანტებს მიეკუთვნება.

მიგრაცია, თავისი გამომწვევი მიზეზების მიხედვით შეიძლება იყოს პოლიტიკური, ეკონომიკური, სოციალურ-კულტურული, რელიგიური თუ ეკოლოგიური ხასიათის. განხორციელების ფორმებით შეიძლება იყოს ნებაყოფლობითი ან იძულებითი, ხოლო დროითი განზომილებით – მუდმივი ან დროებითი. განვითარებადი სამყაროდან განვითარებულ ქვეყნებში მიმდინარე მიგრაციული პროცესები, როგორც წესი, ეკონომიკური ხასიათისაა და თუმცა დროებით მიგრაციად ითვლება, ხშირ შემთხვევაში მიგრანტთა ნაწილი უკან აღარ ბრუნდება და ღელვარული თუ არაღელვარული ფორმებით ცდილობს ამ ქვეყნებში დარჩენას. ეს პრობლემა საქართველოშიც მწვა-

¹ იხ.: ერსტ-იკო ნემილი, მსოფლიო პოლიტიკა გარდაცვლის პროცესში, თბ., 2003, გვ. 175.
176

ვედ დგას, რომელიც ორი მიმართულებით გამოვლინდება: 1. საგრძნობლად იზრდება ქვეყნიდან უცხოეთში წამსვლელთა რიცხვი, რომლებიც, ძირითადად, მაღალანაზღაურებად სამუშაოს ეძებენ; მათ უმრავლესობას კვალიფიკაციის შეცვლაც კი უწევს და, ძირითადად, ძალზე მძიმე სამუშაოს ასრულებენ. 2. საპირისპიროდ გაიზარდა საქართველოში აფრიკის, აზიის და განსაკუთრებით ჩინეთიდან მიგრანტთა რაოდენობა, რომლებიც დაბალკვალიფიციური სამუშაოთი არიან დაკავებული; ეს პროცესი, ისევე როგორც ევროპის ზოგიერთ ქვეყანას, გარკვეულ საშიშროებას უქმნის ქართულ სახელმწიფოსაც დემოგრაფიული სიტუაციის თვალსაზრისით. ალბათ, საჭიროა ამ ორივე პროცესზე გარკვეული სახელმწიფოებრივი კონტროლი დაწესდეს.

სამეცნიერო ხმარებაში სანამ ტერმინი “გლობალიზაცია” შემოვიდოდა, მანამ დამკვიდრებული იყო “გლობალური პრობლემების” ცნება. ამ ცნებაში გაერთიანებული იყო ის პრობლემები, რომლებიც არ დაიყვანებოდა ცალკეული ქვეყნების, რეგიონების ანდა საზოგადოების დონეზე და საყოველთაო, გლობალური ხასიათი აქონდა, ხოლო მათი გადაჭრა მხოლოდ მთელი კაცობრიობის ერთიანი ძალისხმევით იყო შესაძლებელი. პროფ. გურამ ჯოღია გლობალურ პრობლემებს შორის გამოყოფს: ეკოლოგიის, დემოგრაფიულს, რესურსულს, განიარაღების, ტერორიზმს. იგი აღნიშნავს, რომ “ცალკეული გლობალური პრობლემების როლი და მასშტაბები ხშირად იცვლება. თუ ადრე საყოველთაო განიარაღება განსხვავებული სოციალურ-ეკონომიკური სისტემების დაპირისპირების გამანეიტრალებელი საშუალება იყო, დღეისათვის ეკოლოგიური სიტუაციის გაუმჯობესება კაცობრიობის უპირველეს პრობლემად მიიჩნევა, რომელიც, სამწუ-

ხაროდ, გამწვავების მდგრადი ტენდენციებით ხასიათდუ-
ბა".!

დღეს უკვე არაუის ეპარება ეჭვი იმაში, რომ ეკოლო-
გიური უსაფრთხოება არანაკლებ მნიშვნელოვანია, ვიდ-
რე სამხედრო საფრთხისაგან სახელმწიფოს დაცვა, ანუ
ეროვნული უსაფრთხოება. ამასთანავე, ეკოლოგიური
უსაფრთხოება მაშინ, როცა ყველა ერთ დედამიწაზე
ვცხოვრობთ, საერთო პაერს ესუნთქავთ და საერთო რე-
სურსებს ვიყენებთ, არც ერთი ქვეყნის კერძო საქმე არ
არის და ინტენსიურ ურთიერთთანამშრომლობას საჭი-
როებს. ამიტომ, ეკოლოგიური პრობლემები ის სფეროა,
სადაც სახელმწიფოთა თანამშრომლობა და საერთაშო-
რისო ორგანიზაციების მოღვაწეობა განსაკუთრებით ინ-
ტენსიურია.

მნიშვნელოვან ეკოლოგიურ პრობლემას მთელი კა-
ცობრიობისათვის წარმოადგენს ენერგიის წყაროების რა-
ციონალური და გეგმაზომიერი გამოყენების პრობლემა.
თანამედროვე მსოფლიოში მწვავედ დადგა ნავთობისა
და გაზის მარაგის რაციონალურად გამოყენების პრობ-
ლემა. ამას ემატება ნავთობმომპოვებელ ქვეყნებში არას-
ტაბილური პოლიტიკური სიტუაცია, რამაც ნავთობპრო-
დუქტების მოპოვება შეამცირა და ფასები გაიზარდა,
რომელმაც შესაძლებელია ეკონომიკის სხვა დარგებშიც
გამოიწვიოს კრიზისული სიტუაცია. ეს ეხება ძირითადად
არაბულ სამყაროში მიმდინარე რევოლუციებს, რომელთა
შეფასება ჯერჯერობით ძალზე რთულია, მაგრამ პოლი-
ტიკური და ეკონომიკური სიტუაციის გამწვავება სახე-
ზეა. ამიტომ, ეს პროცესები მოითხოვს ყველა ქვეყნის,
განსაკუთრებით კი წამყვანი სახელმწიფოების ძალისხმე-
ვას მიიღონ გარკვეული სანქციები თუ ღონისძიებები ამ

¹ იხ.: გურამ ჯალღია, საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობები, სახელმძღვანელო, თბ.,
2008, გვ. 26-27

პიტნის ეთერზეთის 3 წვეთი. ამ ნარევის რამდენიმე წვეთი დაეიტანოთ ბამბაზე და წაეუსვათ საფეთქებლებზე, შუბლზე, კეფაზე. მშრალი პაერის დატენიანებისა და მისი არომატიზაციისათვის გამოიყენება ნარევი: წყალი – 50 მლ, ლავანდის ზეთი – 15 წვეთი, ლიმონის ავშანის ზეთი – 4 წვეთი.

მაიორანი. *origanum Maiorana.*

მისი თბილი არომატი პოპულარულია მამაკაცის პარფიუმერიაში. მაიორანის ზეთი ხსნის სპაზმებს და ათბობს. მას ახასიათებს დადებითი ზემოქმედება ნერვულ სისტემაზე. გა-

მოიყენება აგრეთვე გაზრდილი აღგზნებადობის, უძილობის, ართრიტების, სისხლის მიმოქცევის დაღევეების, ასთმის, ბრონქიტების, შეკრულობის, თავის ტკივილის, მენსტრუალური ციკლს დარღვევების, კუნთების დაჭიმვის და რევმატიზმის დროს. ინჰალაციების და მასაჟის შეთავსება კარგია ბერგენიის, ლავანდის და როზმარნის ზეთებთან. აბაზანებში და მასაჟის დროს ანიჭებს სითბოს და მოდუნების შეგრძნებას. გაციებისას აკეთებენ ინჰალაციებს. მაიორანის ზეთის გამოყენება არ შეილება ორსულობის პირველ ნახევარში. დიდ დოზებში ახასიათებს აღმგზნები ეფექტი.

გამოყენების წესი: არომანათურები – 3-5 წვეთი; ინჰალაციები – 1-3 წვეთი; საუნა, აბაზანა – 2-8 წვეთი; მასაჟი – 5 წვეთი სატრანსპორტო ზეთის 10 გ-ზე; სავლები – 1-3 წვეთი 1 ჭიქა თბილ წყალზე; კომპრესები – 5-6 წვეთი; შიგნით – 1-4 წვეთი თაფლთან.

მანდარინი. Citrus Nobili¹.

მშვენიერი ზეთი სახის კანის მოვლისათვის. აქრობს ნაადრევ ნაოჭებს და გაწეღვებს. მასაჟისთვის შესაძლებელია გამოყენება ავოკადოს ზეთთან: ავოკადოს ზეთის 20 გ-ზე

ერთი დამახასიათებელი თვისებაა რეგიონალიზმის ზრდა, რომლებიც კონკრეტულ სივრცეში პოლიტიკურ და სოციალურ-ეკონომიკურ განვითარებას მიჰყვებიან. ისინი გლობალიზაციის პროცესის განსაკუთრებულ პოლუსებს ქმნიან, რომლებიც მსოფლიოს მნიშვნელოვან წერტილებს და წინააღმდეგობათა კენძს წარმოადგენენ.

თანამედროვე მსოფლიოში რეგიონალიზაციის პროცესების გაღრმავების აუცილებლობა რომ დიდი ხანია მომწიფებულია, სწორედ ამან დააყენა დღევანდელი დღის წესრიგში ტრანსნაციონალური კომპანიებისა და სუვერენული სახელმწიფოების მოღვაწეობაში გლობალიზაციისა და ლოკალურის თანაფარდობის საკითხი. ამიტომ, საჭიროა აზროვნება გლობალურად, მსოფლიო გამოცდილების გაზიარება, მაგრამ მოქმედება უნდა იყოს ლოკალური, ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი თავისებურებების გათვალისწინება. ამასთანავე, გლობალურ და რეგიონალურ პროცესებს აძლიერებს ქვეყნის დეცენტრალიზაციის პროცესი, რაც ნიშნავს ცენტრსა და რეგიონებს შორის ფუნქციების გადანაწილებას.¹

რეგიონალიზმი შეიძლება შემდეგ ტიპებად ჩამოყალიბდეს:

– რეგიონალიზმი, როგორც პროცესი, რომელიც გულისხმობს არაფორმალური კავშირებისა და ურთიერთქმედებების გაზრდას. იგი უპირველესად ეკონომიკური აქტიურობიდან გამომდინარეობს, მაგრამ ასევე მოიცავს სოციალურ და პოლიტიკურ ურთიერთკავშირებს.

– რეგიონალური ცნობიერება და იდენტურობა, როდესაც ისტორიული, კულტურული და სოციალური ტრადიციების თანხვედრა თვალსაჩინოს ხდის გარკვეული საზოგადოების

¹ იხ: ნ. ბარათაშვილი. გლობალური ხელის ასექტები. თბ., 2002. გვ.75-78

დოებისადმი კუთვნილების გრძნობას.

– რეგიონალიზმი, როგორც სახელმწიფოთა შორისო კო-ოპერაცია: სახელმწიფოებმა ან მთავრობებმა, საერთო პრობლემების გადაწყვეტისათვის, შეიძლება მიაღწიონ შეთანხმებას და მოახდინონ მოქმედებათა კოორდინაცია.

– სახელმწიფოს მიერ მხარდაჭერილი რეგიონალური ეკონომიკური ინტეგრაცია ხშირად რეგიონალიზმის ყველაზე გავრცელებულ საერთო ფორმას წარმოადგენს. მთავრობები და ბიზნესის ინტერესები ხელს უწყობს ეკონომიკურ ინტეგრაციას, რაც იწვევს ვაჭრობის ლიბერალიზაციასა და ეკონომიკურ ზრდას. მსოფლიო რეგიონებს შორის ინტეგრაცია შეიძლება იყოს კომპლექსური და მრავალმხრივი პროცესი, რომელშიც ჩართულნი არიან აქტორთა სხვადასხვა ტიპები. ეს აქტორები მოქმედებენ საზოგადოებრივი მოდერნიზაციის სხვადასხვა სფეროებში და ასევე არიან ამ სფეროების დამაკავშირებელნი.

თანამედროვე გლობალიზაციის პროცესში აქტიურად არის ჩართული საქართველო, რომლის სახელმწიფოებრივი სუვერენიტეტი დიდად არის დამოკიდებული ამ პროცესის რაციონალურ გამოყენებასთან. თანამედროვე პირობებში შეუძლებელია ეკონომიკის იზოლირებულად და ჩაკეტილ მდგომარეობაში მოდერნიზაცია. ქართული ეკონომიკური ტრანზიცია ორ ფაქტორს უნდა ემყარებოდეს:

1. ეს არის საქართველოს აქტიური მონაწილეობა გლობალურ ეკონომიკურ პროექტებში, რეგიონალური მასშტაბის სტრუქტურებსა და ტრანსნაციონალურ ორგანიზაციებში და
2. ქართული სახელმწიფოს ეკონომიკური ურთიერთობის უზრუნველყოფა, რომელიც მოიცავს ფინანსურ, ენერგეტიკულ და სამხედრო უსაფრთხოებას. ეს ორი ფაქტორი განაპირობებს ქართული ეკონომიკური და პოლი-

ტიკური სივრცის სტაბილურობასა და მოდერნიზაციას. ეკონომიკური მოდერნიზაცია გარე და შიდა ფაქტორების რაციონალურ გამოყენებას გულისხმობს.

გლობალიზაციის პირობებში საქართველო, რომელიც დემოკრატიული ღირებულებების ერთგულია, უნდა დაიცვას და შეინარჩუნოს თავისი ეკონომიკის მოდერნიზაციით სუვერენიტეტი ისე, რომ უზრუნველყოს საკუთარი უსაფრთხოება და ეკონომიკური კეთილდღეობა. გლობალიზაციის პროცესში საქართველოს თავისი გეოპოლიტიკური მდებარეობით, ეკონომიკური თვითმყოფადი ცხოვრების წესით, ბუნებრივი პოტენციალითა და კულტურულ-ინტელექტუალური დონით განსაკუთრებული ადგილი უკავია, რომლის გამოყენებაც პრაგმატულ და ბალანსირებულ მოქმედებებზეა დამოკიდებული.

3. ქართული სახელმწიფოს მოდერნიზაციის თავისებურებები გლობალურ სივრცეში

თანამედროვე გლობალიზაციის პროცესში რადიკალურად იცვლება ერი-სახელმწიფოს ადგილი და ფუნქციები, რომელიც კვლავ რჩება მსოფლიო პოლიტიკის მთავარ აქტორად. ახალ მსოფლიო წესრიგში თავისი განსაზღვრული როლი აკისრია ქართულ სახელმწიფოს, რომლის მოდერნიზაცია იმაში მდგომარეობს, რომ აღეადგინოს “წარხდენილი ქართველთა სახელი და ქართველთა წეს-წყობა”, ეპოქის შესაფერი ფორმითა და პოლიტიკური, სამართლებრივი და სოციალურ-ეკონომიკური პრინციპებით. ეს იდეა მხოლოდ მაშინ განხორციელდება, როდესაც მთელი სივრცე-სივრცით გავეითავისებთ,

თუ “რანი ვიყავით, რანი ვართ და რად შეიძლება ვიქმნეთ”.¹ ეს პრინციპები თანამედროვე ქართული სახელმწიფოთმშენებლობის იდეოლოგიურ საფუძვლებად უნდა გადაიქცეს. გლობალიზაცია გარკვეულ ზეგავლენას ახდენს სახელმწიფოებრივ თვითმყოფადობაზე, მაგრამ მისი ეროვნული შინაარსის შენარჩუნება და განმტკიცება ნევნის რაციონალურ შემოქმედებაზეა დამოკიდებული. ამიტომ, ნვენ მიგვანია, რომ მოდერნიზაცია, რომელსაც ერი-სახელმწიფოები განიცდიან გლობალიზაციის პროცესის გამო, სრულებითაც არ ნიშნავს მათ დასასრულს; პირიქით, თანამედროვე გლობალური დემოკრატიული მოძრაობები ერი-სახელმწიფოების როლსა და ფუნქციებს უფრო აძლიერებს.

მეცნიერთა ნაწილის აზრით, მსოფლიო პოლიტიკური და სამართლებრივი წესრიგის ისტორიულ საფუძვლებს არეყენ ტრანსნაციონალური კორპორაციები და ორგანიზაციები. ამ ფონზე მცირდება სუვერენული სახელმწიფოების ეკონომიკურ-პოლიტიკური როლი და ამ სფეროებში მართვის ბერკეტები თანდათანობით გადადის ტრანსნაციონალური სტრუქტურების ხელში. გარდა ამისა, ხელსაყრელი პირობები იქმნება გლობალიზაციის სუბიექტების ცენტრისა და პერიფერიის ინტერესთა დაპირისპირებისათვის. ეს პროცესები კი ხელს შეუწყობს თვით სუვერენულ სახელმწიფოებში პოლიტიკური, ეკონომიკური, სამართლებრივი და იდეოლოგიური ხასიათის შიდა და გარე ფაქტორების შეუთავსებლობას.²

თანამედროვე ეპოქაში საერთაშორისო და ტრანსნაციონალური ორგანიზაციების რიცხვის ზრდამ შეცვალა როგორც სახელმწიფოს, ისე სამოქალაქო საზოგადოების

¹ იხ. ილია კაეჭავაძე. თხზულებათა კრებული. რჩეული. თბ., 1989, გვ. 681

² იხ. დ. ლობჯინიძე, გ. ლობჯინიძე. მსოფლიო წესრიგი და საერთაშორისო სამართლებრივი სისტემები. ქუთაისი, 2007, გვ. 66

დინამიკა. სახელმწიფო იქცა ისეთ პოლიტიკურ არენად, სადაც როგორც ტრანსნაციონალური, ისე სხვადასხვა შიდა პოლიტიკური ძალები გეველინება პოლიტიკის აქტორებად, ისევე როგორც ტრანსნაციონალური ძალების შეჭრამ შეცვალა სამოქალაქო საზოგადოების ფორმა. ექსკლუზიური კავშირი ტერიტორიასა და პოლიტიკურ ძალებს შორის გაწყდა. ახალი საერთაშორისო და ტრანსნაციონალური ინსტიტუტები შეკავშირდა სუვერენულ სახელმწიფოებთან და სუვერენიტეტი, გარკვეული აზრით, შემაფერხებელ ძალად იქცა, ანუ სახელმწიფო სუვერენიტეტის რაღაც ნაწილი არასახელმწიფოებრივი სუბიექტების ხელში აღმოჩნდა.

ეს ტრანსფორმაცია თვალსაჩინოდ ჩანს საერთაშორისო ორგანიზაციების რაოდენობის ზრდის დინამიკაში. სწორედ მათი რაოდენობისა და გავლენის მუდმივმა ზრდამ დაამკვირდა გლობალური პოლიტიკის ახალი ფორმები; ამ თვალსაზრისით, განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს ისეთი ზესახელმწიფოებრივი (სუპრანაციონალური) ორგანიზაცია, როგორც ევროკავშირია; იგი არ შეიძლება მივიჩნიოთ ჩვეულებრივ საერთაშორისო ორგანიზაციად, სადაც წევრი სახელმწიფოები აბსოლუტურად სუვერენულია და თავიანთ ინტერესებს უფრო მაღლა აყენებს, ვიდრე საერთაშორისო ორგანიზაციის გადაწყვეტილებებსა და დადგენილებებს. ევროკავშირი, რომლის წევრობისკენ საქართველოც ისწრაფვის, თავისებური, რეგიონალური მასშტაბის გლობალიზაციის ნათელი გამოხატულებაა: საერთო პარლამენტი, ერთიანი თავდაცვა, საერთო მოქალაქეობა, უვიზო მიმოსვლა საერთო პასპორტით, ერთიანი ვალუტა და სხვა მრავალი ატრიბუტი გვიჩვენებს, რომ ეს ორგანიზაცია ზესახელმწიფოს ჩანასახია. მისმა წევრებმა ნებაყოფლობით

თქვეს უარი სუვერენიტეტის რაღაც ნაწილზე, ხოლო ეროვნულ სახელმწიფოებრიობაზე და ინტერესებზე მაღლა ხალხის ეკონომიკური კეთილდღეობა და გაერთიანების იდეა დააყენეს. შეიძლება ითქვას, რომ ევროკავშირი გლობალიზაციის ყველაზე თვალსაჩინო და ნათელი გამოხატულებაა.¹

საქართველო დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ არასტაბილურ ქვეყნად ჩამოყალიბდა; სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენას თან მოჰყვა სახელმწიფო გადატრიალება და სამოქალაქო ომი, რასაც დაემატა პოლიტიკური კონფლიქტი სეპარატისტულ რეგიონებში: აფხაზეთსა და სამხრეთ ოსეთში; ბოლოს კი ქართული სახელმწიფოებრიობის განვითარება ძალზე შეაფერხა 2008 წლის რუსეთ-საქართველოს ომმა და გლობალურმა ეკონომიკურმა კრიზისმა. ასეთმა საშინაო და საგარეო კრიზისულმა პირობებმა გარკვეულად შეაფერხა ქართული სახელმწიფოს ფორმირების პროცესი.

სახელმწიფოს სისუსტეს შეიძლება ორი განზომილება პქონდეს: ინსტიტუციური უუნარობა და ხელისუფლების არასაკმარისი ლეგიტიმურობა; ძალზე ძნელია ქმედითუნარიანი სახელმწიფო ინსტიტუტების მშენებლობა, თუ ჯერ არ გაგირკვევია რა ტიპის სახელმწიფოს აშენებ, ან ვის ეკუთვნის იგი (ე. ი. ჩამოყალიბებულია თუ არა პოლიტიკური ერი); გარდა ამისა, ეროვნული სახელმწიფო მშენებლობა გარდამავალ პერიოდში ძირითადად პოლიტიკურ ელიტაზეა დამოკიდებული, მაგრამ თუ მას საკმარისი ლეგიტიმურობა არ აქვს, ეს უკვე კრიზისის მანიქენებელია.

საქართველოს სახელმწიფოს სიმყარე ორგვარად შეიძლება შევაფასოთ: 1. მისი ინსტიტუტების სტაბილურობა

¹ იხ.: ზ. დავითაშვილი, ჩაქონალისმი და გლობალიზაცია. თბ., 2003, გვ. 214-215

ბისა და მდგრადობის მიხედვით და 2. ამ ინსტიტუტების პროდუქტიულობით, ანუ მათი უნარით, მათზე დაკისრებული ფუნქციები შეასრულონ. ორივე ამ კრიტერიუმით, საქართველოს სახელმწიფო სუსტია.¹ საქართველოში ჯერჯერობით ინსტიტუტიზაციის პროცესი ძალზე ნელი ტემპით მიმდინარეობს; ძირითადად აქ იგულისხმება სახელმწიფოს სტრუქტურების მდგრადი ფუნქციონირება; სახელმწიფოს განმტკიცების პროცესი ძირითადად ძალისმიერი მეთოდებით მიმდინარეობს, რაც ყოველთვის ეფექტიანი არ არის და იგი კანონის უზანაესობას უნდა ემყარებოდეს. შეიმჩნევა სახელმწიფოს მართვის იაკობინური და ნეობოლშევიკური სტილი, რასაც ზოგჯერ ავტორიტარულ ლიბერალიზაციასაც უწოდებენ. საქართველოს პოლიტიკური ინსტიტუტები განსაკუთრებით არამდგრადია სხვა პოსტსაბჭოთა ქვეყნებთან შედარებით; ეს იმიტომ, რომ საქართველო, უბრალოდ, უფრო მრავალგვარი გამოწვევების წინაშე იდგა, ვიდრე სხვა პოსტსაბჭოთა ქვეყნები.² ქართული სახელმწიფოს მოდერნიზაციის პროცესში მწვავედ დგას სახელმწიფო სტრუქტურების ლეგიტიმურობის საკითხი. პოლიტიკური მართვის ავტორიტარულმა სტილმა დაამკვიდრა მოწყენებითი ანუ ფასადური დემოკრატიის სინდრომი, რაც ლეგიტიმურობის კრიზისშიც აისახა. არალეგიტიმურობამ სოციალური პოლიტიკური პროცესისადმი გაუცხოება გამოიწვია. მისი პოლიტიკური თვითდამკვიდრება ძალიან ნელი ტემპით მიმდინარეობს. საყოვეთაო ნიჰილიზმი და პესიმიზმი ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი განვითარების შემაფერხებელი ფაქტორი გახდა. საინტერესო თვალსაზრისი გა-

¹ იხ.: სახელმწიფოებრიობა და უსაფრთხოება: საქართველო "ეარდების რევილუციის" შემდეგ, თბ., 2006, გვ. 87-88

² იხ.: სახელმწიფოებრიობა და უსაფრთხოება: საქართველო "ეარდების რევილუციის" შემდეგ, თბ., 2006, გვ. 91-92

მოთქვა პროფ. გ. ნოდიაძე: “ავტორიტარული მოდერნიზაცია, განსაკუთრებით მაშინ როდესაც ის შედარებით წარმატებულია, საკუთარ თავში რევოლუციის საფრთხეს შეიცავს. როგორც კი მოდერნიზაცია წარმატებას აღწევს, იქმნება საშუალო კლასი, რომელიც ადრე თუ გვიან სრულ პოლიტიკურ თავისუფლებას მოითხოვს. პოლიტიკური თამაშის წესებზე კონსენსუსის მიღწევის გარეშე ვერ იარსებებს სტაბილურობა. ეს გაკვეთილი ყველა რეფორმატორსა და მოდერნიზატორს უნდა ახსოვდეს”.¹

ქართულ პოლიტიკურ სივრცეში თანდათანობით მკვიდრდება პოლიტიკური პლურალიზმი, მაგრამ პარტიული ინსტიტუტისაც არ ნიშნავს პოლიტიკურ წესრიგსა და აზრის თავისუფლებას. ქართული პოლიტიკური პარტიები პოლიტიკურ ლიდერებსა და მათ ავტორიტეტზეა ორიენტირებული. ლიდერი ქმნის პარტიის სახით პოლიტიკური მიზნის მიღწევის საშუალებას, რაც იწვევს ამ ინსტიტუტის არასტაბილურ ფუნქციონირებას. პოლიტიკური პარტია პოლიტიკური სივრცის მნიშვნელოვანი აქტორია, თუ მას აქვს მყარი იდეოლოგიური კონცეფცია და გამოკვეთილი ორიენტაცია. საქართველოში ეს პოლიტიკური ინსტიტუტი ცალკეული პოლიტიკური ლიდერების ნება-სურვილის შემსრულებელია და სრულებითაც არ გამოხატავს კოლექტიურ პოლიტიკურ ნებას. ამასთანავე, ინსტიტუციურ სივრცეში გამოიკვეთა დომინანტი პოლიტიკური პარტია, ანუ ძალა, რომელიც სახელმწიფო პარტიის ფუნქციას ასრულებს; დომინანტი ძალა წარმატავს სახელმწიფოებრივი მოდერნიზაციის მთელ პროცესს, ხოლო სხვა ინსტიტუტების როლი და ფუნქციები დაკნინებულია. ინსტიტუციური წესრიგის ასეთი ფორმა იწვევს ავტორიტარული პოლიტიკური მარ-

¹ იხ. <http://www.forestpress.ge/>, საქართველო უცხოურ პრესაში - 2011 წლის იანვარი. 1 მარტი, 2011

თვის დამკვიდრებას და დომინანტი ძალის გაძლიერებას. ასეთი უარყოფითი ტენდენცია აფერხებს ქართული დემოკრატიული სახელმწიფოს ფორმირებასა და გაძლიერებას. პოლიტოლოგი თომას დე ვაალი აღნიშნავს “საქართველოში საკმაოდ ღრმა პლურალისტული ტრადიციები არსებობს, თუმცა სხვა პრობლემას ვხედავ; აქ პრაქტიკულად მმართველობის ერთპარტიული სისტემა არსებობს. ეს ეხება როგორც საკანონმდებლო ხელისუფლებას, რომელიც თავის მხრივ, საკმაოდ სუსტია, ასევე აღმასრულებელ, რეგიონალურ, სასამართლო სისტემას. ერთპარტიული ხელისუფლება თანდათან დაშორდა ხალხს. საქართველოში ხელისუფლების სტრუქტურა გაცილებით ღია უნდა გახდეს და მმართველი ძალაც ხალხს უნდა უსმენდეს.”¹

ქართული ინსტიტუტიზაციის პროცესი ზოგჯერ კგავს კლანურ სისტემას, სადაც მთელი პოლიტიკური და ეკონომიკური სივრცე გარკვეულ ჯგუფებს აქვთ გადანაწილებული; კლანური ჯგუფები აკონტროლებენ პოლიტიკურ პროცესებს და ინსტიტუციური წესრიგიც ამ ჯგუფების ნება-სურვილზეა აგებული. ასეთმა სისტემამ დაამკვიდრა ფსევდოინსტიტუციონალიზმი, რომელიც ფსევდოდემოკრატიის საფუძველი ხდება.

საქართველოში დემოკრატიის სტაბილურობის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ფაქტორია პოლიტიკური ოპოზიციის არსებობა; რეალურად თანამედროვე ქართული პოლიტიკური ოპოზიცია ვერ ასრულებს ხელისუფლების პოლიტიკური ოპონენტის ფუნქციებს; იგი ძალზე დიფერენცირებულია და სხვადასხვა ორიენტაციის მქონე პოლიტიკური ძალების ზემოქმედებას განიცდის. ერთი მხრივ, არის ოპოზიცია, რომელიც ხელისუფლების მიერ

¹ იხ.: <http://www.ambebi.ge/politika/38256>

იმართება და ფსევდოხასიათის ატარებს; ასეთი ოპოზიციის მიზანია რადიკალური ოპოზიციის ნეიტრალიზება და მათი ჩანაცვლება; ისინი რეალურ ოპოზიციურ ფუნქციებს ვერ ასრულებენ და ხელისუფლების სატელიტს წარმოადგენენ. მეორე მხრივ, ჩამოყალიბდა ისეთი ოპოზიცია, რომელიც “ვარდების რევოლუციის” შემდეგ მოვიდა ხელისუფლებაში, რომენკლატურულ ფუნქციებს ასრულებდნენ, მაგრამ გაუაზრებელი რეფორმების კრახის შემდეგ ოპონენტის ფუნქციები მოირგეს; ისინი რადიკალური მოთხოვნებით გამოდიან და არსებული ხელისუფლების შეცვლას მოითხოვენ. ასეთი ოპოზიცია საზოგადოებაში დიდი ნდობით არ სარგებლობს, თუმცა მათი აგრესიული და რადიკალური მოთხოვნები გარკვეული ნაწილის მხარდაჭერით სარგებლობს. თვით საზოგადოება გახდა ირაციონალური და გაუცხოებული პოლიტიკური პროცესისა და ხელისუფლებისადმი, ამიტომ, აგრესიული ოპოზიციური ტონალობა და რევოლუციური სულისკვეთება საზოგადოების დიდი ნაწილის განწყობილებას მოუტოვებს. ჩვენ ვეჭვობთ, რომ თვით საზოგადოების მნიშვნელოვანი ნაწილი აღმოჩნდა ხელისუფლებასთან ოპოზიცია, რამაც მათ შორის პოლიტიკური გაუცხოების მნიშვნელოვანი სივრცე ჩამოაყალიბა. დასავლელი მიმომხილველი ნიკუ პოპესკუ წერს, რომ “საქართველოს მიღწევები დემოკრატიის ფრონტზე ნაკლებად თვალსაჩინოა. პოლიტიკა მონოპოლიზებულია, ოპოზიცია რეალურად პარლამენტში წარმოდგენილი არ არის, მას ხშირად აძაგებენ და ავიწროვებენ, მედია ნაკლებად თავისუფალია, ვიდრე რამდენიმე წლის წინ”...¹

გლობალურ დემოკრატიულ სივრცეში საქართველომ, ჯერჯერობით, თავისი ადგილი ვერ დაიმკვიდრა. საზო-

¹ იხ. საქართველო უცხოურ პრესაში - 2011 წლის იანვარი. <http://foreignpress.ge/> | მარტი, 2011

გადოებასა და ხელისუფლებას შორის პოლიტიკური გაუცხოება ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი შემაფერხებელი ფაქტორია ქართული სახელმწიფოს დემოკრატიული მოდერნიზაციის პროცესში. ჩვენ ვფიქრობთ, რომ პოლიტიკურმა გაუცხოებამ პოლიტიკურ ველზე გარკვეული ვაკუუმი წარმოშვა; ამ ვაკუუმის შევსება კი ქართულმა მართლმადიდებლურმა ეკლესიამ აიღო საკუთარ თავზე. პოლიტოლოგი თომას დე ვაალი თავის სტატიაში “პატრიარქების გაზაფხული” წერს, რომ იმის გამო, რომ პოსტსაბჭოთა სივრცეში “ძალაუფლების ვერტიკალი განმტკიცდა, არასამთავრობო ინსტიტუტების უმეტესობა, ერთი საინტერესო გამონაკლისის გარდა, დასუსტდა და ეს გამონაკლისი ეროვნული ეკლესიებია. 2011 წლის დასაწყისში პატრიარქებს ყველაფერი ფეხქვეშ ეფინება. ეს ფენომენი სომხეთში, საქართველოსა და რუსეთში უფრო ძლიერია. ილია II და მოსკოვის პატრიარქი კირილე პირველი, უფრო თვალსაჩინონი არიან და ორივე შორსმჭვრეტელი პოლიტიკური ფიგურაა. NDI – ის მიერ ჩატარებული გამოკითხვის თანახმად, ილია მეორეს გამოღწეული რეიტინგი აქვს – 90%, რაც მას იოლად აქცევს საქართველოს ყველაზე პოპულარულ ფიგურად და რის გამოც ის ადვილად უსწრებს წინ პრეზიდენტ მიხეილ სააკაშვილს. შემდეგ იგი აღნიშნავს, რომ ასეთ ვითარებას პატრიარქები თავიანთი პოლიტიკური მიზნების გასატარებლად იყენებენ. საქართველოში ეკლესიის უწყება კიდევ უფრო ძლიერია. პატრიარქმა პოლიტიკაშიც შეაბიჯა.¹

საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია მეორე მართლაც მნიშვნელოვან პოლიტიკურ საკითხებს აყენებს თავის საშობაო ეპისტოლეებსა და სხვა გამოსვლებში;

¹ იხ: თომას დე ვაალი. პატრიარქების გაზაფხული. <http://foreignpress.ge/> 2011 წ. 3 თებერვალი

იგი აღნიშნავს, რომ "შეტევა ხორციელდება ადამიანის აზროვნებაზე, ან რჩება ქართველად ან იცვლის ღირებულებათა სისტემას. პატრიარქი მიმართავს ახალგაზრდობას "მოგმართავთ ყველას, განსაკუთრებით ახალგაზრდობას, შეინარსუნოთ ჩვენი თვითმყოფადობა". იგი აღნიშნავს, რომ ქართული იდეა ორ სვეტს ეყრდნობა: 1) სულიერ ღირებულებებსა და მართლმადიდებლობას და 2) ეროვნულ-კულტურულ ფასეულობებს.¹

პატრიარქი პირდაპირ მიუთითებს იმ ნეგატიურ ტენდენციებზე, რომლებიც ჩვენი სახელმწიფოს თანამედროვე ავტორიტარულ ლიბერალიზაციასა და მოდერნიზაციას ახლავს თან. იგი აღნიშნავს, რომ "იქმნება უსწეო, ცრუ ავტორიტეტები, რომლებიც თავიანთი ანტიეროვნული ად ანტიქრისტიანული ქმედებების გამო წახალისებულნი და დაჯილდოებულნი არიან".² შემდეგ პატრიარქი მიუთითებს, რომ ახლა საქართველოს რთული პერიოდი უდგას, გარდამავალი პერიოდის სიმძიმე. "ისტორიის თანამედროვე ეტაპი მომხმარებლური საზოგადოების ღირებულებათა ზეობის დროცაა. მისთვის მთავარია მიწიერი კეთილდღეობა და არა სულიერი სიმდიდრე... თუ ეს მომხმარებლური პროცესი დროზე არ შეწყერდა, საზოგადოება კატასტროფის წინაშე აღმოჩნდება".³ ილია II ოპტიმისტურად არის განწყობილი და აღნიშნავს, რომ "ერის გამოღვიძებისა და ღვთისკენ შემობრუნების პროცესი ნელა, მაგრამ მაინც მიმდინარეობს".⁴ ამ თვალსაზრისით, გლობალურ სივრცეში და ქართულ პოლიტიკურ

¹ ისახრეულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ილია II-ის საშობაო ეპისტოლე. თბ., 2007, გვ. 3

² ისახრეულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ილია II-ის საშობაო ეპისტოლე. თბ., 2008, გვ. 6

³ ისახრეულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ილია II-ის საშობაო ეპისტოლე. თბ., 2009, გვ. 8-9

⁴ ისახრეულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ილია II-ის საშობაო ეპისტოლე. თბ., 2010, გვ. 9

ველზე ქართული ეკლესიის ავტორიტეტი განსაკუთრებით იზრდება, რაც იმას მიუთითებს, რომ იგი დემოკრატიული მოდერნიზაციის უმნიშვნელოვანესი აქტორი ხდება.

თანამედროვე ქართული მოდერნიზაციის პროცესში უმნიშვნელოვანესია ეროვნულ-კულტურული თვითმყოფადობის შენარჩუნება და მისი დემოკრატიული ღიბერალიზაცია. ამ მიმართულებით ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი პრობლემაა პოლიტიკური კულტურის დემოკრატიული ტრანზიცია. უპირველეს ყოვლისა, იგი გულისხმობს ქართული ტრადიციული დემოკრატიული პოლიტიკური კულტურის აღორძინებასა და მისი რაციონალური ელემენტების განმტკიცებას. ქართული პოლიტიკური კულტურა გლობალურ პოლიტიკურ სივრცეში თავისი თვითმყოფადი ღირებულებებითა და დემოკრატიული პრინციპებით ყოველთვის გამოირჩეოდა, მაგრამ საბჭოურმა ტოტალიტარულმა რეჟიმმა მისი ერთგვარი სახეცვლილება მოახდინა. ამიტომ, მწვავედ დგას დღის წესრიგში მისი ერთგვარი რაციონალური ღიბერალიზაცია და დემოკრატიზაცია. პოლიტიკური ელიტა ცდილობს ძალისმიერი მეთოდებითა და ქართული სელიური სამყაროსათვის უცხო ელემენტების დამკვიდრებას, რაც ერთგვარად ხელს უწყობს ეროვნული პოლიტიკური კულტურის ირაციონალურ ტრანსფორმაციას. ჩვენ რომ შევაფასოთ თანამედროვე ქართულ პოლიტიკურ-კულტურულ სივრცეში რაციონალური და ირაციონალური ელემენტების თანაფარდობა, ალბათ, მსჯელობა ამ უკანასკნელის სასარგებლოდ გადაწყდება. ტრანზიტული დემოკრატიის პირობებში ჯერ კიდევ დაბალია პოლიტიკური საზოგადოების კულტურულ-ინტელექტუალური დონე, რომლის შედგენაც იზრდება ირაციონალური პოლიტიკური მოქმედებე-

ბი, ირღვევა ადამიანთა უფლებები, რაც სრულად ასახავს პოლიტიკური კულტურის მორჩილებითი ტიპის თავისებურებებს. ქართული საზოგადოების პოლიტიკური ქცევები და მოქმედებები, ძირითადად, ორიენტირებულია ქარიზმატულ ლიდერებზე ან ძალაუფლების მატარებელ პარტიებზე; მათ არ შეუძლიათ გააქეთონ რაციონალური არსევანი და კრიტიკულად გაიაზრონ პოლიტიკური ძალების პოზიციები და მოღვაწეობის პრიორიტეტები; ჯერჯერობით მასა წარმოადგენს პოლიტიკური პროცესის ერთ-ერთ აქტიურ აგენტს, რომელსაც უნარი არ შესწევს სწორად გაიაზროს ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი არსევანი და პრიორიტეტები.¹

თანამედროვე მოდერნიზაციის პროცესში მნიშვნელოვან პრობლემად რჩება ქართველი ერის პოლიტიკურ ურად გადაქცევის საკითხი. ქართული საზოგადოება ჯერ კიდევ არ ჩამოყალიბებულა სახელმწიფოებრივად მოაზროვნე საზოგადოებად. პოლიტიკური ერი ეს არის სახელმწიფოებრივ თვითმყოფადობასა და აზროვნებაზე აგებული ერი, რომელიც პოლიტიკური სიერცის აქტორს წარმოადგენს. ქართული პოლიტიკური ერისათვის უპირველესი ნიშანი უნდა იყოს ეროვნული თვითმყოფადობის მნიშვნელობის გააზრება. ეროვნული თვითდამკვიდრება პოლიტიკური თვითმყოფადობის რაციონალურ გააზრებას ემყარება. ქართული პოლიტიკური თვითმყოფადობა ეს არის ჩვენი სახელმწიფოს ადგილის, როლისა და დანიშნულების გააზრება გლობალურ სიერცეში; იგი არის ქართველი ერის სასიცოცხლო ინტერესებისა და ეროვნული თვითგადარჩენის უმნიშვნელოვანესი ფაქტორი. პოლიტიკურ ერში ყოველთვის ზოგადსახელმწიფოებრივი ინტერესები იმარჯვებს; თანამედროვე მოდერნიზაციის

სი.: გ. აბესაძე, თ. აბესაძე, პოლიტიკური კულტურის ფორმირების პარადიგმები დემოკრატიული ტრანსიტის პირობებში. თბ., 2007. გვ. 27

პროცესმა ხელი უნდა შეუწყო ქართველი ერის პოლიტიკურ ერთად გადაქცევის პროცესს. სამართლიანად აღნიშნავდა გერმანელი პოეტი ჰანს მაგნუს ენცენსბერგი: ქართველი ერი კულტურული ნაციია, ვიდრე სახელმწიფოებრივი.¹

ქართული სახელმწიფოს გლობალურ სივრცეში მოდერნიზაციის უმნიშვნელოვანესი პრობლემაა სოციალურ-ეკონომიკური რეფორმების რაციონალურად განხორციელება; თუმცა ამ სფეროში ძალიან ბევრი გაუაჩრებელი რეფორმა განხორციელდა და ქვეყანა ეკონომიკურ კრიზისში აღმოჩნდა; განსაკუთრებით ეს ეხება აგრარულ სექტორს, სადაც მთლიანად მოიშალა ქართული ტრადიციული სამეურნეო ცხოვრება და გაქრა მთელი რიგი დარგები; ამიტომაც აღმოჩნდა საქართველო მსოფლიო ბაზარზე დამოკიდებული, როდესაც მას შეეძლო თავისი რესურსებით სრულად დაეკმაყოფილებინა მოსახლეობის მოთხოვნები. პროფესორები ო. გოგიაშვილი და ე. ბატიაშვილი აღნიშნავენ, რომ ეროვნული ეკონომიკის გარეშე ეროვნული სახელმწიფო არ მოიაზრება. ილია ჭავჭავაძე ყოველთვის ხაზს უსვამდა იმას, რომ ღვთისაგან ასე უხვად შემკული ჩვენი მიწა-წყლის პატრონ ხალხს “სხვის ხელისშემყურედ არ უნდა გაუხდეს საქმე”, თუკი სწორ გზა-კვალს მივცემთ ქვეყანას. შემდეგ ისინი მიუთითებენ, რომ ილია ჭავჭავაძე ყოველთვის ხაზგასმით აღნიშნავდა, რომ ათასმა ბრძენმა ათასი ღამე რომ ათიოს, იმაზე უკეთესს ვერაფერს მოიფიქრებს, რასაც ქვეყნის ბუნებრივ-ისტორიული განვითარება კმნის. “კომლის” ტრადიციულ ინსტიტუტთან ერთად, მას ასეთ წარმონაქმნად ხოდაბუნები მიაჩნდა. მის მრავალ პუბლიცისტურ წერილებში გაფანტული თვალსაზრისის

¹ იხ. ჰანს მაგნუს ენცენსბერგი. ქართველი კულტურული ნაცია უფროა, ვიდრე სახელმწიფოებრივი. გაზ. “ლიტერატურული საქართველო”, 17-24 ოქტომბერი, 1997 წელი

თანამედროვე ინტერპრეტაცია “ხოდაბუნების” შესახებ ჩვენ ასე წარმოგვიდგენია:

- ბუნებრივ-ისტორიული პროცესით მემარცვლელობა საქართველოში მიწის სათემო-სახელმწიფო საკუთრებისა და სასოფლო კორპორაციების ერთიანი სამეურნეო სისტემით ვითარდებოდა და თუ მისი თანამედროვე ვარიანტები დამუშავდება და გაზიარებული იქნება, ამავე საფუძველზე უნდა განვითარდეს მომავალშიც; “ხოდაბუნური” კორპორაციების ამ სისტემამ უნდა მოიცვას ქვეყნის ძირითადი მემარცვლელობის რეგიონები;
- “ხოდაბუნების” ასეთი სისტემის შექმნა სახელმწიფომ თავისი აგრარული პოლიტიკის ერთ-ერთ ძირითად სტრატეგიულ მიმართულებად უნდა აქციოს;
- “ხოდაბუნი”, როგორც ამ სისტემის ძირითადი რგოლი, წარმოადგენს საბაზრო ეკონომიკის პრინციპებზე მოქმედ აგროსერვისის კომპლექსურ ფორმას და ძირეულ სამეურნეო ერთეულს შესატყვისი მატერიალურ-ტექნიკური ბაზით და სოციალურ-ეკონომიკური ფუნქციებით;
- გარდა შრომის იარაღებისა და სამუშაო ძალისა, “ხოდაბუნებს” შეუძლიათ თავის თავში მოიცვან შრომის ობიექტიც; ამასთან, როგორც კერძო და სათემო-სასოფლო, ისე სახელმწიფო საკუთრების მიწები. ასე რომ, “ხოდაბუნები” შერეული ტიპის საწარმოს სამართლებრივი ბაზის საფუძველზე შეიძლება აღორძინდნენ დღევანდელ პირობებში;
- სახელმწიფომ, გარდა მის ხელთ არსებული მატერიალურ-ტექნიკურ საშუალებათა გადაცემისა, თავის თავზე უნდა აიღოს “ხოდაბუნური” ტიპის ახალი დასახლებების ორგანიზებაც მემარცვლელობის ტრადიციული რეგიონების – ქართლ-კახეთისა და სამცხე-ჯავახეთის

მიწის შედარებით ვრცელ და შორეულ მასივებში, პირველ რიგში კი შირაქში, ალაზნის ეკლსე, იერისპირეთში, ქართლისა და ჯავახეთის ზეგანზე.

მძლავრი მატერიალურ-ტექნიკური ბაზა და სახელმწიფო მხარდაჭერა “ხოდაბუნებს”, ებრაული “კიბუცების” მსგავსად, საშუალებას მისცემს მემარცვლეულობის გარდა, დროთა განმავლობაში ხელი მოჰკიდონ გადაამუშავებელი მრეწველობისა და აგრეთვე, მოცემული რეგიონის სხვა ტრადიციული სამეურნეო დარგების განვითარებასაც.¹ ივანე ჯავახიშვილი წერდა: “ჩვენი სასოფლო მეურნეობის წარსული მარაგი შესწავლილი არაა. უამისოდ კი სოფლის მეურნეობის ეკონომიკაზე მსჯელობა დაუსაბუთებელ დებულებათა ცარიელი გროვა გამოვა”.²

სამართლიანად მიგვაჩნია პროფესორების ო. გოგიაშვილისა და ე. ბატიაშვილის მსჯელობა, რომლებიც აღნიშნავენ, რომ ეროვნული ეკონომიკა უფრო ფსიქიკური კატეგორიაა, ვიდრე ეკონომიკური; ყოველ შემთხვევაში მასში ჯერ ფსიქიკური ფენომენი უნდა იქნას გააზრებული და გათვალისწინებული და მერე ეკონომიკური; თითოეულ ერს მის ფსიქო-გენეტიკურ კომპლექსში შემაგავლი და მხოლოდ მისთვის დამახასიათებელი თავისი დამოუკიდებელი სამეურნეო ფსიქიკა, ცხოვრების წესი, ტრადიციები და წეს-ჩვეულებები აქვს. ფსიქიკური წყობის ამ ფაქტორების გაუთვალისწინებლობა ეკონომიკური პოლიტიკის დიდ შეცდომად უნდა ჩაითვალოს და ეს რომ ასეა, ამას განვლილი და მიმდინარე ისტორია გვიდასტურებს... ჩვეულებრივ პირობებში არც კი უნდა დგუბოდეს ეროვნული ეკონომიკის შექმნის პრობლემა – იგი

¹ იხ.: ო. გოგიაშვილი, ე. ბატიაშვილი. ქართული სახელმწიფოს იდეოლოგიები. თბ., 2002, გვ. 80-82

² იხ.: ივ. ჯავახიშვილი. საქართველოს ეკონომიკური ისტორია. თბ., ტ. 5. გვ. 9

თავისთავად იქმნება მოცემული ქვეყნის საზოგადოებრივ-ეკონომიკური განვითარების ბუნებრივ-ისტორიული პროცესით. სხვადასხვა ისტორიული ეპოქები მხოლოდ თავიანთ შესატყვის მატერიალურ-ტექნიკურ ელფერს აძლევენ მას. საქართველოს ეროვნული ეკონომიკის ხელახალი აღორძინების პრობლემის სირთულეც იმაში მდგომარეობს, რომ ისევ უნდა შევძლოთ XIX-XX საუკუნეებში გაუკუღმართებული ეროვნული ეკონომიკის ბუნებრივი განვითარების კალაპოტში ხელახალი მოქცევა. დღეს კი მთავარი ისაა, რომ ამ პროცესს, ისე როგორც საქართველოს მომავალ საზოგადოებრივ-ეკონომიკურ განვითარებას, სწორი გზა-კვალი მივცეთ.¹

პროფ. ომარ გოგიაშვილი წერს: “ილია არაერთგზის მიუთითებდა, რომ საქართველო ყოველმხრივ დაჯილდოებული ქვეყანა იყო იმისთვის, რომ მის მოსახლეობას სიღატაკეში არ ეცხოვრა. ბუნება-კლიმატი, მიწა, წყალი, წიაღისეული სიმდიდრეები ამის სრულ პირობებს ქმნიდა, მაგრამ თუ რაიმე უშლიდა ხელს ადამიანებს ნორმალური ცხოვრებისათვის, ეს იყო “ადამიანთა ურთიერთშორისო განწყობა”, ე. ი. საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ურთიერთობები.² ილია ჭავჭავაძის მოწოდება მეტად აქტუალურად უდერს თანამედროვე ქართული სახელმწიფოს ეკონომიკური მოდერნიზაციის პროცესში: “თუ ეკონომიკურად წელში გაიმართებით, ჩემო სამშობლო, მამა-პაპათაგან ნაანდერძევი, შეგვრწყება, ვერავინ წაგვართმევს.”³

საინტერესო მოსაზრებას გვთავაზობს პროფ. ა. აბრალავე, რომელიც აღნიშნავს, რომ ქვეყნის სოციალურ-

¹ იხ.: ო. გოგიაშვილი, ე. ბაგიაშვილი, ივანე ჯავახიშვილი და ახალი ქართული სახელმწიფოებრიობა. თბ., 1998, გვ. 91-92

² იხ.: ო. გოგიაშვილი, ილია დღეს. თბ., 2008, გვ. 458

³ იხ.: “ილიას სამრეკლო”. თბ., 1987, გვ. 151

ეკონომიკური განვითარების ის რეალური მოდელი, რომელიც საქართველოს თავისებურებების შესაბამისი იქნება, უნდა ითვალისწინებდეს და არეკლავდეს როგორც დასავლურ, ისე აღმოსავლურ ცივილიზაციებში არსებულ მიდევნებებს და პროგრესულ იდეებს. კერძოდ:

- გლობალიზაციის ლიდერ ქვეყნებში ჩვენს ყურადღებასა და დაინტერესებას უნდა იწვევდეს მათი ეკონომიკის კარგახსნილობა, რეგიონალური ეკონომიკური ბლოკების ჩამოყალიბებასა და გაძლიერებაზე მათი გამუდმებული ზრუნვა, ბიზნესის გლობალიზაციისაკენ მიდრეკილება, ისეთი ტექნოლოგიების გამოყენება, რომლებიც არ არღვევენ ეკოლოგიურ წონასწორობას; გასათვალისწინებელია, რომ დასავლეთის წამყვან ქვეყნებში თანამედროვე ეკონომიკური განვითარება სტუქტურული ცვლილებების ნიშნითაა გამორჩეული, მცირდება მატერიალური წარმოების დარგების ხვედრითი წილი და მაღლდება მომსახურეობის როლი, მკვეთრად დიდდება სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესის და მეცნიერებატევადი დარგების მნიშვნელობა, ძლიერდება კაპიტალის ექსპორტზე ორიენტაცია საქონლის ექსპორტის ნაცვლად;
- საგულისხმოა ინდუსტრიული განვითარების გზაზე შემდგარი განვითარებადი ქვეყნების გამოცდილება; ისინი ისეთ სტრატეგიას მიმართავენ, რომელიც უზრუნველყოფს უცხოური ინვესტიციების მოზიდვას და საგარეო ვაჭრობის განვითარებას. ექსპორტით მიღებულ შემოსავლებს ისინი ყველაზე უფრო პერსპექტიული დარგების განვითარებას ახმარენ. განსაკუთრებით უნდა მივაქციოთ ზეგნი ყურადღება იმას, რომ სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიის ქვეყნების ეკონომიკურ განვითარებაში სახელმწიფომ ითამაშა დიდი როლი – აქ

ეწოდნენ ექსპორტის სტიმულირებას და საკმაოდ მკაცრად ზღუდადნენ იმპორტს. შემთხვევითი არაა, რომ აღნიშნული ქვეყნების განვითარებაში მიღწეულ წარმატებებს მათი მთავრობების გააზრებული მოქმედებით, პრიორიტეტული ღარგების სწორად შერჩევით და მსოფლიო ბაზრის კონიუქტურაზე სწრაფი რეაქციით ხსნიან;

- ცენტრალურ და აღმოსავლეთ ევროპაში ეკონომიკური ზრდის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ფაქტორი გახდა შიდა მოთხოვნა და შიდა ინვესტიციები (მოწეობილობის შეცვლა და წარმოების ტექნოლოგიური გადაიარაღება), რაშიც დიდი წვლილი შეიტანა კერძო სექტორმა. ამ რეგიონის ქვეყნების ეკონომიკის სტრუქტურა თანდათან იცვლის ორიენტაციას მსოფლიო ტექნოლოგიური სტანდარტების მქონე სამრეწველო პროდუქციის გამოშვებისაკენ. სწრაფად ვითარდება არამატერიალური წარმოების სფერო (ტურიზმი, ფინანსები). ასე რომ, ეს ქვეყნები უკვე გადადიან განვითარების ახალ მოდელზე. მათში მოქმედებს მსოფლიოს წამყვანი ტრანსნაციონალური კომპანიების მრავალრიცხოვანი ფილიალები და შეიღობილი კომპანიები, ინტენსიურად ხდება უცხოური კაპიტალის მოზიდვა;
- პოლიტიკური დამოუკიდებლობის მიღების შემდეგ განვითარებადმა ქვეყნებმა მიმართეს ინდუსტრიალიზაციის, როგორც ეკონომიკური ჩამორჩენის დაძლევის გზას, რითაც მოახერხეს კიდევ ჩამორჩენის შემცირება და ეროვნული შემოსავლის გაფართოება. შრომის საერთაშორისო დანაწილებაში ჩართვის მექანზიმად გადიდება არსებითად გააფართოვა მათი ნაციონალური ბაზრების ტევადობა და გაზარდა იმპორტჩანაცვლების შესაძლებლობები, ოღონდ უკვე უფრო პროდუქტიულ

საფუძველზე. რაც შეეხება ნავთობით მდიდარ ახლო აღმოსავლეთის ქვეყნებს, აქ ნავთობის ექსპორტით მიღებული დიდადი შემოსავლები ეკონომიკის განვითარებას მოახმარეს, რის გამოც ბევრი მათგანი რეგიონის აყვავებულ ქვეყნად იქცა. ამ ქვეყნებში ახლა ხორციელდება ეკონომიკის დივერსიფიკაცია – ვითარდება ახალი დარგები, ნედლეულის სანაცვლოდ ძლიერდება კაპიტალისა და მომსახურეობის ექსპორტი.¹

თანამედროვე საქართველოს სატრანზიტო ფუნქცია საქართველოს ერთ-ერთი უმთავრესი კონკურენტუნარიანი უპირატესობაა, რომელმაც გლობალიზაციის ეპოქაში ბუნებრივ-კლიმატურ პირობებთან, ინტელექტუალურ რესურსებთან და სხვა ფაქტორებთან ერთად ქვეყნის მდგრადი განვითარება უნდა უზრუნველყოს. ამ ფუნქციის გაძლიერება გლობალიზაციის პროცესებში საქართველოს ჩართვის მნიშვნელოვანი ფაქტორია.²

თანამედროვე მსოფლიოში, ისევე როგორც საქართველოში, ეკონომიკური განვითარების პრობლემები მეტად აქტუალური გახდა. პროფ. თამაზ ბაქრაძე აღნიშნავს, უკანასკნელ პერიოდში მთელ მსოფლიოში შეიმჩნევა მოსახლეობის დაინტერესების გაძლიერება ეკონომიკით, ამ სფეროში არსებული პრობლემებითა და მათი გადაჭრის გზების ძიებით. ასეთი ტრანსფორმაციები საზოგადოებრივ აზროვნებაში, იდეოლოგიასა და ქცევაში საესებით კანონზომიერად უნდა ჩითვალოს. ეს განპირობებულია იმ დიდი ძვრებით, რომლებსაც ადგილი აქვთ მსოფლიოს სოციალურ-ეკონომიკური და პოლიტიკური განვითარების პროცესებში.³

ბოლოს, დასკვნის სახით გვინდა მოვიტანოთ ილია

¹ იხ.: ა. აბრალაძე, ეროვნული ეკონომიკა და გლობალიზაცია, თბ., 2005, გვ. 319-321

² იხ.: სქეუ, გვ. 332-333

³ იხ.: თ. ბაქრაძე, მიკროეკონომიკა, თბ., 2007, გვ. 5

ჭავჭავაძის სიტყვები, რომელიც მან “ივერიის” სარედაქციო წერილში აღნიშნა: “როგორ გადავრჩით? წამებულნი და სისხლით მთხეველნი მამულისთვის რამღა გეცოდნება, რამ მოგაგვასულიერა? მან, რომ ვიცოდით იმ დროს რა უნდოდა, რა იყო მისი ციხე-სიმაგრე, მისი ფარ-ხმალი... დროთა შესაფერი ღონე ვიცოდით, დროთა შესაფერი ცოდნა გექონდა...ვიცით კი დღეს ყოველივე ეს?... ”

არ ვიცით – რანი ეყოფილვართ, არ ვხედავთ – რანი ვართ, ვერ გამოგვისახია – რანი ვიქნებით.”¹

¹ იხ. გ. ლობჯინიძე, ახი წლის წინათ და ახი წლის შემდეგ, თბ., 1997, გვ. 121

თავი II

საქართველოს სატრანზიტო ფუნქციის თავისებურებები

1. საქართველოს გეოეკონომიკური თავისებურებები

თანამედროვე გლობალიზაცია განსაკუთრებით მოითხოვს ერი-სახელმწიფოების ეკონომიკური კონკურენტუნარიანობის გაზრდას; ამ თვალსაზრისით, ძალზე მნიშვნელოვანია სწორად განესაზღვროთ და შევაფასოთ საქართველოს ეკონომიკური პოტენციალი და კონკურენტუნარიანობა მსოფლიოს ეკონომიკურ სივრცეში. კონკურენტუნარიანობა განსაზღვრავს ცალკეული კომპანიების, ეკონომიკის დარგების, რეგიონების, ერების ან მეზობელი ქვეყნების ჯგუფის უნარს, მიაღწიონ შემოსავლების მიღებისა და დასაქმების მაღალ დონეს საერთაშორისო კონკურენციის პირობებში.

XX ს-ის 80-იანი წლების ბოლოს ამერიკელი ექსპერტის ე. ლიუტტაკის მიერ შემოღებული იქნა ტერმინი “გეოეკონომიკა”, რომელიც სწავლობს მსოფლიო პანარაზე ქვეყნის კონკურენტუნარიანობის ამადლებათვის საჭირო პოლიტიკასა და სტრატეგიას. მისი აზრით, გეოპოლიტიკურ კონფლიქტებს ცვლის გეოეკონომიკური კონფლიქტები. გეოეკონომიკა სწავლობს ქვეყნის სტრატეგიის ანალიზისა და ეროვნული კონკურენტუნარიანობის განვითარების ინსტრუმენტების შემუშავების საკითხებს. გეოეკონომიკა იკვლევს კავშირს ძალაუფლებასა და სივრცეს შორის.¹

თანამედროვე პირობებში, როცა ინტენსიურად იზრდება კონკურენციის მნიშვნელობა, საერთაშორისო ურ-

¹ ის. ე. ბარათაშვილი, ჯ. სარანდია, ა. აბრალაჟა, რეგიონალურში: თეორია და პრაქტიკა, თბ., 2009, გვ. 280

თიერთობების ანალიზის ტრადიციული მეთოდების გამოყენება წარმოქმნილი პრობლემების გადასაწყვეტად არასაკმარისია. პროფ. ე. ბარათაშვილის აზრით, ცალკეული ქვეყნის მიდგომა კონკურენტუნარიანობის მიმართ დამოკიდებულია იმაზე, თუ რა მეთოდებსა და საშუალებებს იყენებს ესა თუ ის ქვეყანა ახალ პირობებში რისკის შემცველობის და არსებული შესაძლებლობების მაქსიმალურად გამოყენების დროს. განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება იმას, თუ რამდენად შეესაბამება მიღებული ეკონომიკური შედეგი ქვეყნის სამეცნიერო-ტექნოლოგიურ პოტენციალს.¹

ჩვენ შევეცადეთ ჩამოგვეყალიბებინა თანამედროვე საქართველოს ეკონომიკური მოდერნიზაციის ძირითადი მიმართულებები და ფორმები; წარმოგვედგინა ის პოზიტიური და ნეგატიური მხარეები, რომელიც ჯერ კიდევ არსებობს ქართულ ეკონომიკურ სივრცეში, რაც მნიშვნელოვანწილად განსაზღვრავს მის კონკურენტუნარიანობას გლობალიზაციის პროცესში; არსებითი ყურადღება გავამახვილეთ იმ ეკონომიკურ რეფორმებზე, რომლებიც საქართველოში განხორციელდა; ამასთანავე, მეტი ადგილი დავეთმეთ პრობლემებს, რომლებიც ამ მიმართულებით არის გასაკეთებელი; მათ უნდა განაპირობონ საქართველოს სახელმწიფოს თვითდამკვიდრება გლობალურ სივრცეში და სრულყოფილად გამოავლნონ მისი ეკონომიკური პოტენციალი და კონკურენტუნარიანობა.

საქართველო მნიშვნელოვანი სატრანზიტო ქვეყანაა და თავისი გეოპოლიტიკური მდებარეობით წარმოადგენს ხიდს დასავლეთსა და ცენტრალური აზიის ქვეყნებს შორის; ასეთი მდებარეობა დიდ პასუხისმგებლობას ანი-

¹ იხ. ე. ბარათაშვილი, ჯ. ზარანდია, ა. აბრალავა, რეგიონალისმი: თეორია და პრაქტიკა, თბ., 2009, გვ. 280

ჭეხს მას დაიკავოს საკუთარი გეოეკონომიკური სტრატეგიის ადეკვატური ადგილი მსოფლიო ცივილიზაციის პროცესში; ამ თვალსაზრისით, გადაიდგა კიდევ გარკვეული პოზიტიური ნაბიჯები; ამის დასტურია თუნდაც ის, რომ განხორციელდა ევროპა-კავკასია-აზიის სატრანსპორტო დერეფნის პროგრამა, საფუძველი ჩაეყარა ტრანსკავკასიური ნავთობსადენის – “ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანისა” და “ბაქო-თბილისი-არზრუმის” გაზსადენის ამოქმედებას, “ბისეკის” პროექტის (შავი ზღვის ქვეყნების ეკონომიკური თანამშრომლობა) განხორციელებას, თანამედროვე “აბრეშუმის გზის” – ყარსი-ახალქალაქი-თბილისი-ბაქოს სარკინოგზო მაგისტრალის მშენებლობასა და ა.შ. ეს პროექტები მნიშვნელოვნად შეუწყობს ხელს სახელმწიფოთაშორისო ურთიერთობების გაღრმავებასა და გარე სამყაროსთან საქართველოს ეკონომიკური და კულტურული თანამშრომლობის გაღრმავებას.

მიუხედავად ამისა, ქვეყანაში შექმნილი სიტუაციიდან გამომდინარე, აქტუალურია შემდეგი კითხვები: რამდენად უპასუხებს საქართველოში არსებული სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობა გლობალიზაციის გამოწვევას? არის თუ არა ქვეყანა მზად, აითვისოს გლობალიზაციის პოზიტიური შედეგები და სწრაფად მოახდინოს ეკონომიკის მოდერნიზაცია ისე, როგორც ეს გააკეთა ბევრმა ქვეყანამ, მათ შორის “აზიურმა ვეფხეებმა”, რომლებსაც მხოლოდ 10-15 წელი დასჭირდათ, რომ დაეძლიათ ეკონომიკური ჩამორჩენილობა და ახალინდუსტრიული ქვეყნების სტატუსი მიეღოთ.

მიუხედავად პოზიტიური ძვრებისა, საქართველო ჯერ კიდევ რთული სოციალურ-ეკონომიკური და პოლიტიკური პრობლემების წინაშე დგას. უპირველეს ყოვლისა, ვერ მოხერხდა ტრანსფორამციური პროცესის ეთიკის

ნორმებში წარმართვა, ეკონომიკური ინტერესების შეჯერება, წონასწორობის დამყარება საზოგადოებრივ ურთიერთობებში და სოციალური სოლიდარობის მიღწევა, შეიარაღებული კონფლიქტების თავიდან აცილება, საზოგადოებრივი სექტორის განვითარება და ა.შ.

საქართველოში დამოუკიდებლობის მოპოვებიდან დღემდე 20 წელი გავიდა და ამ ხნის მანძილზე საბაზრო ეკონომიკაზე გარდამავალი პერიოდიც კი არ დასრულებულა. კვაზიდემოკრატია აფერხებს ეკონომიკურ განვითარებასა და საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლას. საქართველომ ისიც კი ვერ შეძლო, რომ მთლიანი შიდა პროდუქტის წარმოების 1990 წლის დონისათვის მიეღწია. მსოფლიო ბანკისა და სსფ-ის ექსპერტული შეფასებით, საქართველოს ეკონომიკური განვითარების სამინისტროს სტატისტიკის დეპარტამენტის მონაცემებით, 2008 წლის საქართველოში რეალურმა მთლიანმა შიდა პროდუქტმა შეადგინა 1990 წლის დონის 71,1 პროცენტი, მაშინ როდესაც ეს ბარიერი ზოგიერთმა პოსტსაბჭოურმა ქვეყნებმა დაძლიეს. მიუხედავად იმისა, რომ გაუმჯობესდა საქმიანი გარემო, ჯერ კიდევ ირდევია კონტაქტები, სუსტია სასამართლო სისტემა და ღრმა კორუფციისაგან ქვეყანამ თავი ვერ დააღწია.¹

საქართველოში მართლაც არის დიდი მიღწევები კორუფციის წინააღმდეგ ბრძოლაში, მაგრამ ყოველივე ეს ხორციელდება ძალისმიერი მეთოდებით და მისი სოციალურ-ეკონომიკური პირობები აღმოფხვრილი არ არის; თუ ეკონომიკური მდგომარეობა არ გაუმჯობესდა, კორუფციის წინააღმდეგ ბრძოლა იქნება ეპიზოდური და მან გარკვეულ პერიოდებსა და სიტუაციებში ყოველთვის შეიძლება წამოეყოს თავი. დღესდღეობით პრობლემა

¹ იხ.: რ. ახათიანი. გლობალიზაცია, ეკონომიკური თვარია და საქართველო. თბ., 2010, გვ. 31

რჩება ელიტური კორუფცია, რომელიც, შეიძლება ითქვას, ნომენკლატური კორუფციის სახითაც გვევლინება; ეს იმას ნიშნავს, რომ თითქმის მთელი ნომენკლატური სისტემა ფარულად ჩართულია კორუფციულ სივრცეში. ე.ი. კორუფცია დაბალ დონეზე გარკვეული თვალსაზრისით აღმოფხვრილად შეიძლება მივისწიოთ, მაგრამ ზედა სტრუქტურებში მან ფარული ხასიათი მიიღო და სხვა ფორმით მოგვევლინა. ასეთი შეიძლება იყოს დიდი ოდენობით სახელმწიფო პრემიები, ეკონომიკური დახმარებები, სახელმწიფო სახსრებით სარგებლობა, სხვადასხვა სახელმწიფო ობიექტების პრივატიზაციის დაბალი ფასებით შეძენა და ა.შ. ამასთანავე, გავრცელებულია კორუფციის ისეთი სახე, როგორიცაა ნეპოტიზმი, რაც ნიშნავს პირადი ნაცნობობის, მეგობრობისა და ნათესაობის ნიშნით კადრების შერჩევას. ასეთმა პროცესმა გამოიწვია არაკომპეტენტური კადრების დაწინაურება, რამაც ქვეყანას ძალზე მძიმე სოციალურ-ეკონომიკური და პოლიტიკური შედეგები მოუტანა.

სათანადოდ არ არის დაცული კერძო საკუთრება, რაც სერიოზულ საფრთხეს უქმნის საბაზრო ერთეულობების განვითარებას საქართველოში. ქვეყნის მნიშვნელოვანი ნაწილი აქტიურ მონაწილეობას არ იღებს პრივატიზაციის პროცესში, რაც განსაკუთრებულად ფორსირებული ტემპით მიმდინარეობს და საერთოდ არ ითვალისწინებს ჩვენი ქვეყნის თავისებურებებს და სოციალისტური მოთხოვნებს.

პრივატიზაცია საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის აუცილებელი პირობაა და მბრძანებლურ-ადმინისტრაციული მმართველობის აღმოფხვრის აუცილებელი ფაქტორია. მაგრამ, ამ მხრივ საქართველოში სრული ქაოსური სიტუაცია ჩამოყალიბდა. უპირველესად აქ ეგულისხმობთ

იმას, რომ საქართველოში ვერ ჩამოყალიბდა საკუთრების პლურალიზმი, რაც კერძო და სახელმწიფოებრივი საკუთრების დაბალანსებული სისტემის შექმნის საფუძველია.

პრივატიზაციის შედეგია, რომ ქვეყანაში ვერ ჩამოყალიბდა საშუალო ფენა. მისი არ არსებობა ქვეყანაში ქმნის არასტაბილურ ეკონომიკურ სიტუაციას. განსაკუთრებით მძიმე სიტუაციაში აღმოჩნდა საზოგადოების ინტელექტუალური ნაწილი, რომელსაც თავისი შემოქმედებითი მუშაობისათვის პირობები გამოეცალა და უმუშევართა ფენაში მოხვდა. ერის ინტელექტუალურ ნაწილს მნიშვნელოვანი როლი აკისრია მოდერნიზაციის პროცესში, ამიტომ, მასზე ზრუნვა სახელმწიფოს ერთ-ერთი უპირველესი ამოცანა უნდა იყოს; თუმცა, მისი მნიშვნელოვანი და პროფესიონალურად გამორჩეული ნაწილი “წითელ ინტელიგენციად” იქნა აღიარებული, რომლებიც თავიანთი იდეოლოგიურ-მსოფლმხედველობრივი მრწამსით ახალ, პოსტრევოლუციურ გარდაქმნებს აღარ გამოადგებოდნენ. ასეთმა სიტუაციამ ქვეყანაში გამოიწვია უკმაყოფილების გრძნობა და საზოგადოება დაყო დაპირისპირებულ ფენებად. ეფიქრობთ, თანამედროვე ეტაპზე ჩვენი ქვეყნის ეკონომიკური კრიზისის ერთ-ერთი მიზეზი უნდა იყოს ინტელექტუალური კადრების ნაკლებობა ამ სფეროში; ეკონომიკას დააკლდა ისეთი კადრები, რომლებიც თავისი პროფესიონალურობითა და ცოდნის მაღალი დონით გამოირჩეოდნენ. ე. ი. შეიქმნა ეკონომიკურ სივრცეში ინტელექტუალური და კომპეტენტური კადრების დეფიციტი, რომელმაც კრიზისულ სიტუაციამდე მოგვიყვანა.

პროფ. ა. აბრალავა წერს: “მონევნებითმა პროპაგანდისტულმა წარმატებებმა სწრაფად ამოწურა თავი და

აღმოჩნდა, რომ ქვეყანა იმყოფება ეკონომიკური რეგრესიის ფაზაში. არანაირი ახსნა და გამართლება არ შეიძლება მოექცნოს ხელისუფლების სახელით საწარმოების დახურვას, კერძო საკუთრების ხელყოფას და მათ იძულებით ნაციონალიზაციას. ხელისუფლებამ მიზნად დაისახა, მაქსიმალურად მასზე დამოკიდებული გაეხადა ორგანიზაციათა და ადამიანთა ეკონომიკური საქმიანობა, რამაც, ცხადია, ვერ მოიტანა პოზიტიური შედეგი. სრულიად გაუგებარი იყო უმსხვილესი ენერგეტიკული, სამრეწველო და სატრანსპორტო ობიექტების პრივატიზირება ძირითადად რუსული ან მათ სატელიტ კომპანიებზე ანტირუსული ისტერიული კამპანიის ფონზე. ის, რომ ხელისუფლებამ ხელყო საკუთრება, როგორც ადამიანის თავისუფლების უმთავრესი ქვაკუთხედი, რეალურად უარი თქვა “ეკონომიკურ დემოკრატიაზე”, ადამიანის, როგორც ეკონომიკური სუბიექტის, მოქმედების თავისუფლებაზე და აქცენტი აიღო ეტატიზმზე”.¹

გლობალიზაცია, ზოგჯერ, ჩამორჩენილ, სუსტად განვითარებულ ქვეყანას აქცევს უპირატესად მომხმარებლად, ხშირად დაბალი ხარისხის და ფალსიფიცირებული იმპორტირებული ნაწარმის გამსაღებლად; სამწუხაროდ, ეს საფრთხე არც საქართველოს ასცდა. საქართველოში თანდათანობით იზრდება იმპორტირებული დაბალხარისხიანი ნაწარმის შემოღინება, რომელიც შეეხება როგორც სამრეწველო, ისე სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციას. ამასთანავე, ქვეყანა გახდა იმპორტზე დამოკიდებული, რამაც საქართველოში ტრადიციული სამეურნეო ცხოვრების მოშლა გამოიწვია.

საქართველომ ვერ შეძლო ექსპორტზე ორიენტირებული ქვეყანა გამხდარიყო. ამჟამად სამომხმარებლო ბაზ-

¹ იხ.: ა. აბრამაძე, მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისი და ქართული სახელმწიფოს პერსპექტივა, ჟ. “საისტორიო ვერტიკალები”, 16, 2008, გვ. 143

რის 70 პროცენტი იმპორტირებულ საქონელს აქვს დაკავებული. 2008 წლის მონაცემებით, საქართველოს 128 ქვეყანასთან ჰქონდა ეკონომიკური ურთიერთობები. მიუხედავად ამისა, დამოუკიდებლობის მოპოვებიდან დღემდე მან თავი ვერ დააღწია უარყოფით საგადასახადო ბალანსს. საეაჭრო ბალანსის უარყოფითმა საღღომ 2008 წელს 4 მილიარდ დოლარს მიაღწია, ხოლო ამავდროულად იმპორტის ექსპორტით გადაფარვამ მხოლოდ 23, 7 პროცენტი შეადგინა.¹

საქართველოში მწვავედ დგას დასაქმების პრობლემა. ქვეყანაში დასაქმებულია ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის მხოლოდ 59 პროცენტი. ამასთან, დასაქმებულთა ნახევარზე მეტი თვითდასაქმებულია, განსაკუთრებით სოფლის მეურნეობაში. მიაჩნიათ, რომ თუ სოფლად მოქალაქეს აქვს მიწა, ის უკვე დასაქმებულად ითვლება. ამჟამად, სოფლად ძალზე მძიმე ვითარება შეიქმნა, რაც განპირობებულია აგრარულ სექტორში ტექნოლოგიური პირობების გაუარესებით და არარენტაბელური შრომის ნაყოფიერებით. ასეთ პროცესს მოჰყვა დემოგრაფიული ვითარების გაუარესება სოფლად. ჯანსაღმა მუშახელმა მიატოვა სოფელი და ეკონომიკური მდგომარეობის გასაუმჯობესებლად ქალაქს მიაშურა. ქართული მწარმოებელი სოფელი თანდათანობით გადაიქცა მომხმარებლად; ასე რომ იმპორტირებული სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტებით სარგებლობს არა მხოლოდ ქალაქი, არამედ სოფელიც. ასეთ პროცესს მოჰყვა ის, რომ მსოფლიო სასურსათო კრიზისის ფონზე, შეწყდა ზოგიერთი პროდუქტის იმპორტი, რამაც ქვეყანაში ამ პროდუქტებზე ფასების ზრდა გამოიწვია. სამწუხაროდ, ქვეყანა ამ კრიზისის მოქმედადებული შეხვდა და ფასების უწყესრიგობის პირო-

¹ იხ.: საქართველოს ეკონომიკური განვითარების სამინისტროს დეპარტამენტის წელიწადიური თბ., 2009, გვ. 265

ბეჭდში აღმოჩნდა. ასე რომ ქვეყანაში დასაქმების შეფასება სრულიად განსხვავებული კრიტერიუმებით ხორციელდება.

თანამედროვე გლობალიზაციის პროცესმა ქართულ სახელმწიფოს მიძიმე სოციალურ-ეკონომიკური პირობები შეუქმნა; განსაკუთრებით გაიზარდა უმუშევართა დენადობა უცხოეთის ქვეყნებში სამუშაოს საძიებლად; თითქმის აქტიური მოსახლეობის მესამედი უცხოეთშია წასული სამუშაოდ. უმუშევართა რიგების ზრდის ახალი ტალღა 2008 წლის აგვისტოს ომის შემდეგ დაიწყო. ამის მთავარი მიზეზი არახელსაყრელი ბიზნესგარემო და ამ ფონზე უცხოური კომპანიების მიერ საქართველოში ინვესტიციების ჩადებაზე უარის თქმა გახდა. ამასთანავე, მსოფლიოში განვითარებულმა კრიზისმა, ბუნებრივია, უარყოფითი გავლენა მოახდინა ქვეყნის ეკონომიკაზე, განსაკუთრებით კი გაამწვავა უმუშევრობის პრობლემა. საქართველოდან წასული ემიგრანტების ნაწილი უკან ბრუნდება, უცხოეთში მცხოვრებ საქართველოს მოქალაქეთა ფულადი გზაყინულები მცირდება, ამას ემატება 30 ათასამდე დევნილი რუსეთის მიერ ოკუპირებული ტერიტორიიდან. საქართველო ტოტალური უმუშევრობის საფრთხის წინაშე აღმოჩნდა. მცირდება ეკონომიკური აქტიურობა, რამაც დასაქმებულთა რაოდენობაც შეამცირა. ქვეყანა კელავ ეკონომიკურ ნიხში მოექცა.¹

გლობალიზაციის პირობებში ახალი ეკონომიკური სისტემის მშენებლობა უნდა მომხდარიყო საქართველოში ცხოვრების დონის ამაღლებისა და სამართლიანობის პრინციპებზე აგებული სივრცის ჩამოყალიბების საფუძველი. სამწუხაროდ, საქართველოს ეკონომიკურ ორიენტაციაზე დღესდღეობით საუბარიც კი ზედმეტია. ასეთმა

¹ იხ. რ. ასათიანი. გლობალიზაცია, ეკონომიკური თეორია და საქართველო. თბ., 2010. გვ.

ეკონომიკურმა პოლიტიკამ და ცალკეულ სამეურნეო დარგებს შორის დისბალანსმა გამოიწვია ეკონომიკის მოშლა. ნაკლებად იქნა გათვალისწინებული ახალი მსოფლიო წესრიგისა და სამოქალაქო საზოგადოების მშენებლობის მოთხოვნები.

თანამედროვე მსოფლიოს პოლიტიკური და ეკონომიკური განვითარების დონე ახალ აზროვნებას მოითხოვს, რაც განსაკუთრებით აუცილებელია ქვეყნის მართვასა და სახელმწიფო რეგულირებაში. გლობალიზაციის პირობებში ეკონომიკის წინსვლა ეროვნული ფასეულობების დაცვის და თვითმყოფადობის შენარჩუნების გარეშე შეუძლებელია. სამწუხაროდ, დღეს საქართველო არ არის მზად გამოიყენოს თავისი პოტენციური შესაძლებლობები და წინ აღუდგეს გლობალიზაციის ნეგატიურ ტენდენციებს, წინააღმდეგობა გაუწიოს კოსმოპოლიტიურ გლობალიზაციას, რომელიც ქართულ ეკონომიკურ განვითარებას აფერხებს. უცხოურ მოდელზე აგებული ეკონომიკური პოლიტიკა, რომელიც არ ითვალისწინებს ტრადიციულ პირობებსა და სამეურნეო თვითმყოფადობას, ტრანსფორმაციულ პროცესებს გარდაუვალ ნიხს უმზადებს.

პოსტკომუნისტურ სივრცეში მიმდინარე ეკონომიკურ რეფორმებზე საინტერესო სტატია გამოაქვეყნა ინჯე სნიპიამ – “პოსტ-კომუნისტური გადასვლა: ტრანსფორმაცია რუსეთსა და საქართველოში”, სადაც იგი წერს: “მიუხედავად იმისა, რომ ზოგიერთმა ქვეყანამ, ისეთებმა როგორიცაა პოლონეთი და ესტონეთი შეძლეს ნეგატიური სპირალიდან გამოსვლა, სხვები, რუსეთისა და უკრაინის მსგავსად, მიუხედავად ამ ბოლოდროინდელი ეკონომიკური ზრდისა, ჯერაც ძალიან მტკივნეულ ეტაპზე იმყოფებიან, რაც შეეხება საქართველოს, ის დისკუსიისათვის

კიდევ უფრო საინტერესო ობიექტია, რადგან 2004 წლამდე მისი ეკონომიკა უკიდურესად არასტაბილური იყო, ხოლო ბოლო დროს ეკონომიკური ზრდის ტემპი ძალიან დაჩქარდა, თუმცა შეიძლება ასეთი კითხვაც განიღვს – მოუტანს თუ არა საქართველოს საბოლოოდ სიკეთეს ამჟამინდელი პოლიტიკა, რომელიც აშკარად მიაყვება ნეო-ლიბერალურ კურსს... მტკივნეულად ცხადი გახდა რომ შოკერმა თერაპიამ, რომელიც ვაშინგტონის კონსენსუსის ფარგლებში იყო შეთავაზებული, როგორც სიანს ყოფილ საბჭოთა ქვეყნებში საბაზრო ეკონომიკის განვითარების პროცესზე დადებითი ეფექტი ვერ იქონია. მკვლევარი დუგლას ნორსი ამტკიცებს, რომ ნეო-კლასიკურ თეორიას შეუძლია ახსნას, როგორ მუშაობს ბაზარი, მაგრამ იმის აღწერა, თუ როგორ უნდა წარიმართოს ბაზრის განვითარება არ ძალუძს. შესაბამისად, სტანდარტული ეკონომიკური მოდელებით ვერ აიხსნება ის, თუ რატომ განიცადა მარცხი პოსტსაბჭოთა ქვეყნებში გეგმიური ეკონომიკის ტრანსფორმაციამ.”¹ შემდეგ იგი მიიჩნევს, რომ იმის დასადგენად, თუ რომელი ეკონომიკური მოდელი უნდა გამოვიყენოთ ამა თუ იმ საზოგადოებაში, ძალიან მნიშვნელოვანია იმის ცოდნა, თუ რა სახის ინსტიტუტები მოქმედებს მასში. მაგალითად, თუ საკუთრების უფლებების დაცვასთან დაკავშირებით, საზოგადოება ისე როგორც ეს საქართველოში ხდება, მთავრობას ნაკლებად ენდობა, სავარაუდოა რომ საქმიანობის არაფორმალური ასპექტები უფრო მოიკიდებს ფეხს, რაც არ იძლევა ოპტიმალურ ეფექტიანობას. უფრო მეტიც, თუ ვინმე მთავრობის მიერ დადგენილი წესით თამაშობს, უფრო სავარაუდოა, რომ ის ეცდება მიიღოს მაქსიმალურად დიდი მოგება იმის ნაცვლად, რომ ისეთ გრძელვა-

¹ იხ.: ი. სინია. პოსტკომუნისტური გადახვლა: ტრანსფორმაცია რუსეთსა და საქართველოში. <http://foreignpress.ge/>; 2 მარტი, 2011 წელი

დიან ინვესტიციაზე იფიქროს, რომელიც შედეგად მთელს ეკონომიკას წაადგება. თუ იმაზე შევთანხმდებით, რომ სოციალური კონსტრუქციები განაპირობებენ ინსტიტუტებს, რომლებიც განსაზღვრავენ ქვეყნის ეკონომიკურ გეზს. დასკვნის სახით ავტორი თვლის, რომ გეგმიური ეკონომიკიდან საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლა არ აღმოჩნდა ბოლომდე წარმატებული, თუმცა შეიძლება იმის მტკიცებაც, რომ ამ მიმართულებით მუშაობა ჯერ არ დასრულებულა. როდესაც 1990-იანი წლების ნეოკლასიკური თეორიები შოკური თერაპიის სახით გამოიყენეს, ინსტიტუტების მნიშვნელობის იდეა უგულვებელყოფილი იყო, რამაც შედეგად სტაგნაცია და დეფლაცია გამოიწვია. რუსეთმა ამ სიტუაციის დაძლევა მხოლოდ თავისი მდიდარი ბუნებრივი რესურსების მეშვეობით შეძლო, ხოლო საქართველომ თავისი ექსტრემალური ანტიკორუფციული რეფორმებით და ინსტიტუტების ფორმირებით. რუსეთის უკიდურესად იერარქიული სისტემა, სადაც ინსტიტუციური ცვლილებები მხოლოდ ზემოდან ხორციელდება, ის ფაქტი რომ რუსეთშიც და საქართველოშიც არაეფექტურადაა დაცული საკუთრების უფლება, ხოლო საქართველოში კლანური ტიპის საზოგადოებაა – ყველაფერი ეს მაღალი საოპერაციო ხარჯების მიზეზი ხდება. შედეგად კი ჩამოყალიბდა ან ჩამოყალიბდება ვითარება, როდესაც შექმნილი სიტუაცია ვერ უზრუნველყოფს მაქსიმალურ კეთილდღეობას. სამომავლოდ, ეკონომიკური პოლიტიკის განხორციელებისათვის ძალიან მნიშვნელოვანი იქნება როგორც ფორმალური, ასევე არაფორმალური ინსტიტუტების გათვალისწინება.¹

საქართველოში ეკონომიკის ინსტიტუციონალიზაციის კანონზომიერი პროცესი თავიდანვე წარმართა რიგი თა-

¹ იხ.: ი. სნიპა, პოსტკომუნისტური გადახვევა: ტრანსფორმაცია რუსეთისა და საქართველოს, <http://foreignpress.ge/>; 2 მარტი, 2011 წელი

ვისებურებებით, რომელსედაც გარკვეული გავლენა მოახდინა წარსულის მემკვიდრეობამ, რაც გამოხატული იყო ავტორიტარულ და ბიუროკრატიულ სახელმწიფო ადმინისტრირებაში, სამართლიანი ეკონომიკური ქვეყნის დეფიციტში. საქართველო ცდილობს გადავიდეს დასავლური ინსტიტუციური მოწყობის მოდელზე. ინსტიტუციური სივრცეების შექმნა მნიშვნელოვნად უწყობს ხელს ქვეყნებს შორის ეკონომიკური თანამშრომლობის გაფართოებასა და გაღრმავებას. თანამედროვე პირობებში აშშ და ევროკავშირი ცდილობენ თავიანთი ინსტიტუციური მოდელი დანერგონ, თუმცა გასათვალისწინებელია ეროვნული მენტალობა და ტრადიციები. ახალი დემოკრატიის, ანუ ტრანზიტული ქვეყნების ეკონომიკური სივრცის ინსტიტუტიზაცია გლობალურ გამოცდილებასა და ეროვნულ თავისებურებათა შეთავსებაზე უნდა იყოს აგებული. ინსტიტუციური განვითარება ეს არის დემოკრატიზაციისა და ეკონომიკური საქმიანობის წესების, ეკონომიკური წესრიგის ჩამოყალიბების აუცილებელი პირობა.

მიუხედავად იმისა, რომ საქართველო უნიკალური რესურსების მფლობელია, მდიდარია მისი ეკონომიკური და ინტელექტუალური პოტენციალი, საინტერესო და მიმზიდველია ბუნებრივი რესურსებით, უნივერსალურია სასარგებლო წიაღისეულისა და სოფლის მეურნეობის პროდუქციის მრავალფეროვნებით, თერმული, მტკნარი და მინერალური წყლებით, კურორტების სიმრავლითა და მრავალმხრივობით, სამკურნალო ტალახებით, კარსტული მღვიმეებით, კულტურის უძველეს ძეგლთა სიუხვითა და ეთნოგრაფიული თავისებურებებით, ტურისტული ბაზებითა და ა. შ. ჩვენს ქვეყანაში მაინც მიიმე სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობაა. ეს კიდევ ერთხელ მიგვითითებს, რომ აუცილებელია სწორად და რაციონა-

ლურად გაგიაზროთ ეკონომიკური განვითარების პრიორიტეტები და სამეურნეო თანაცხოვრების ტრადიციული ფორმები. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II მიუთითებს, რომ ისეთი პატარა ქვეყნისთვის, როგორც საქართველოა, მიწას, სასარგებლო წიაღისეულს, წყალს და ტყეს, ასევე მუზეუმებსა და არქივებს, სასიცოცხლო მნიშვნელობა აქვთ და მათი გაყიდვა-გასხვისება არ შეიძლება. საჭიროა, სახელმწიფოს მიერ შემუშავებულმა კანონებმა დაიცვას ერის ეს საუნჯე.¹

ადამიანური კაპიტალი უდაოდ ამა თუ იმ საზოგადოების ყველაზე დიდი სიმდიდრეა, რომელიც მეტად კომპლექსური ფენომენია, როგორც ზოგადად, ისე რაოდენობრივი შესწავლის თვალსაზრისით. სტრატეგიული და ინსტიტუციური კონტექსტიდან გამომდინარე, ადამიანური კაპიტალის ხარისხის შეფასება ასევე მეტად რთული საქმეა, თუმცა, ეკონომისტები მას ზომავენ ჯანდაცვასა და განათლებაზე გაწეული ხარჯების მიხედვით. კერძოდ, ადამიანური კაპიტალის შეფასება ხდება ჯანდაცვაზე გაწეული მთლიანი ხარჯებისა და განათლებაზე გაწეული სახელმწიფო ხარჯების შეფარდებით მთლიან შიდა პროდუქტთან. ეს მანევრებელი გეისვენებს, თუ რამდენად ჯანმრთელი და კვალიფიციური მუშახელითაა უზრუნველყოფილი ეროვნული ეკონომიკის აღმშენებლობითი პროცესები. ამ თვალსაზრისით, საქართველო ადამიანური კაპიტალის ინდექსით მკვეთრად ჩამორჩება პოსტსაბჭოურ ქვეყნებს.²

სერიოზული შეცდომები იყო დაშვებული განათლების სფეროში, სადაც განხორციელდა ყოველმხრივ გაუ-

¹ იხ.: სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ილია II საშობაო ეპისტოლე. თბ., 2011, გვ. 15

² იხ.: შ. ექვაიძე, ა. გრიშკაშვილი, ე. ლეკაშვილი, ნ. ასლაშაიშვილი. მსოფლიო ეკონომიკა. თბ., 2008, გვ. 729

აზრებული რეფორმები. თანამედროვე ახალგაზრდობის ინტელექტუალურ-პროფესიონალური დონე ვერ აკმაყოფილებს თანამედროვე გლობალიზაციის პროცესს. განათლების სფეროში არ იყო გათვალისწინებული ეროვნული ტრადიციები და მემკვიდრეობა; მკაცრად იქნა გაკრიტიკებული წარსულის პოზიტიური გამოცდილება და მიღწევები, რომელმაც უკან დასწია ერის სამეცნიერო-ინტელექტუალური პოტენციალი. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II აღნიშნავს, რომ “განათლების რეფორმისას დაშეკებულმა შეცდომებმა შედეგად მოგვიტანა ის, რომ მოზარდები ცოდნის შეძენის სურვილს უკვე ნაკლებად ამჟღავნებენ, სამეცნიერო მოღვაწეობა კი არაპრესტიჟულად მიაჩნიათ, რადგან ხედავენ, რომ ინტელიგენციას სათანადო დაფასება არ აქვს. ეს მდგომარეობა უნდა გამოსწორდეს. მეცნიერების განვითარების გარეშე ქვეყანას არ აქვს მომავალი, რადგან ერის სულიერებისა და განათლების ერთ-ერთ უმთავრეს ძალას სწორედ ისინი წარმოადგენენ”.¹

გლობალიზაციის პროცესში დიდი მნიშვნელობა აქვს ქვეყანა ეკონომიკური განვითარების რომელ მოდელს ან ორიენტაციას აირჩევს. მოღერნიზაციის პროცესში აუცილებელია სხვა ქვეყნების გამოცდილების გამოყენება და მისი ეროვნულ პირობებთან რაციონალური შეხამება. თუმცა, ასეთ სიტუაციაში გარკვეული სიფრთხილეა საჭირო, რადგანაც ეროვნული განვითარების ტრადიციული ფორმები არ უნდა დაირღვეს. ჩვენ გვინდა შევეხოთ, ე.წ. საქართველოს სინგაპურიზაციის პროცესს, რომელსაც ექსპერტები სხვადასხვაგვარად აფასებენ. საინტერესო სტატია გამოაქვეყნა ზბიგნევ დამიენსკიმ – “საქართველო კავკასიის სინგაპური?”; იგი წერს, რომ “ვარდების

¹ იხ. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ილია II-ის საშობაო ეპისტოლე. თბ., 2010. გვ. 6

რევოლუციის” შემდეგ, საქართველოს მთავრობა “ქართული სინგაპურის” შექმნას ცდილობს, ანუ მისი არშემდგარი სახელმწიფოს გარდაქმნას კარგად ფუნქციონირებად, გლობალურ, წარმატებულ პოლიტიკურ ერთეულად. ორივე ქვეყანას მსგავსი გეოპოლიტიკური გამოწვევები და შესაძლებლობები აქვს. საქართველო შედარებით პატარაა და მსხვილი რეგიონალური და მსოფლიო მოთამაშეების (რუსეთის, თურქეთისა და ირანის) გზაჯვარედინზე მდებარეობს. სინგაპურის მსგავსად, საქართველოს არ გააჩნია არანაირი მნიშვნელოვანი ბუნებრივი რესურსები და ნავთობისა და გაზის სატრანზიტო მარშრუტის შუაგულში იმყოფება. ამ გეოპოლიტიკურ სიტუაციას აქვს როგორც უპირატესობები, ასევე ხარვეზები. ერთი მხრივ, ის დაუცველობის განცდას აჩენს, მეორე მხრივ, იძლევა რეგიონალურ კვანძად და სავაჭრო ცენტრად ჩამოყალიბების შესაძლებლობას. საქართველოს პრეზიდენტის, მიხეილ სააკაშვილის თანახმად, სინგაპურმა განვითარების სწორი მოდელის შემუშავებით საკუთარი შესაძლებლობები გონიერულად გამოიყენა. ეს მოდელი ხაზს უსვამს ეკონომიკურ ლიბერალიზაციას, გლობალურ ეკონომიკას, კანონის უზენაესობასა და უსაფრთხოებას, რაც შერწყმულია მაღალკვალიფიციურ, განათლებულ, დისციპლინირებულ და ჰარმონიულ საზოგადოებასთან. აქედან გამომდინარე, “ვარდების რევოლუციით” ხელისუფლებაში მოსვლის შემდეგ, საქართველოს მთავრობა “ქართული სინგაპურის” შექმნისაკენ მიისწრაფვის. მისი მიზანი სინგაპურის მოდელის მიხედვით საქართველოს რეფორმირებაა.¹ შემდეგ ავტორი ჩამოთვლის იმ მიზეზებს, რომლებმაც შეიძლება ხელი შეუშალოს საქართველოს სინგაპურიზაციას: პირველ რიგში

¹ იხ.: ზ. ღამენსკი, საქართველო კავკასიის სინგაპური? <http://foreignpress.ge/>, 21 თებერვალი, 2011

ეს გეოგრაფიაა. ის, რომ საქართველოს ენერგეტიკული რესურსებისა და სხვა საქონლის სატრანზიტო ქსელად გადაქცევის პოტენციალი აქვს, სინამდვილეა, მაგრამ სინგაპურისაგან განსხვავებით, ეს მხოლოდ ძალიან მცირე მასშტაბებში შეიძლება განხორციელდეს. ეჭრობა ენერგომიწოდებების დივერსიფიკაციას მიესაღმება, მაგრამ ეველა შემთხვევაში, რესურსების დიდი ნაწილის ტრანსპორტირება რუსეთიდან ცენტრალური ევროპის მილსადენებით გაგრძელდება. მართალია ის, რომ საქართველოს შეუძლია გახდეს სამხრეთ კავკასიის სავაჭრო ცენტრი (მაგრამ მხოლოდ იმიტომ, რომ რეგიონის ორივე ქვეყანა ერთმანეთს ეომება), თუმცა, კავკასიის ეკონომიკური პოტენციალი სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიის პოტენციალზე შეუდარებლად მცირეა. გარდა ამისა, საქართველო შეიძლება პატარა ქვეყანაა, მაგრამ უდავოა ის, რომ ის ქალაქი-სახელმწიფოა და აქედან გამომდინარე, მის წინაშე სინგაპურისაგან აბსოლუტურად განსხვავებული ინფრასტრუქტურული, დემოგრაფიული და სოციალური გამოწვევებია. მეორე უსაფრთხოებაა. სინგაპური უცხოელი ინვესტორებისა და ტურისტებისათვის მიმზიდველი პოლიტიკურმა სტაბილურობამ და უსაფრთხოებამ გახადა. ის, რომ თბილისის ქუჩები უსაფრთხოა, ამას მნიშვნელობა არ აქვს. მანამ, სანამ მთავრობა ქვეყნის მნიშვნელოვან ნაწილს ვერ აკონტროლებს, საქართველოს ძალიან გაუჭირდება გარე სამყაროს იმაში დარწმუნება, რომ გრძელვადიანი ინვესტიციების განსახორციელებლად ის სტაბილური და უსაფრთხო ადგილია.

ბოლოს: საზოგადოება და ისტორია. სინგაპურის შემთხვევისაგან განსხვავებით, საქართველოს ნაციონალური იდენტობა ასეულობით წლის კულტურული და პოლიტიკური განვითარების შედეგად ჩამოყალიბდა და შესაბა-

მისად, ის ძალიან ძლიერი. იგი საკუთარ თავს ტრადიციებთან და ღირსების ძლიერ გრძნობებთან აიგივებს და მიაჩნია, რომ ერების ევროპული ოჯახის ნაწილია, ბევრად უფრო კონსერვატიულია და სწრაფ ცვლილებებს ეჭვის თვალით უყურებს. თანაც, საქართველოს ხელისუფლება, მიხეილ სააკაშვილის ხელმძღვანელობით, თავის ლეგიტიმურობას ქვეყნის შიგნით აფუძნებს არა გამჭვირვალობაზე, დემოკრატიაზე, კანონიერი პროცედურების ან რაციონალური გრძელვადიანი დაგეგმვებისადმი, არამედ უწყვეტ პროპაგანდისტულ თვალშისაცემ პეროიკულ პროექტებზე და რიგითი ქართველებისათვის მატერიალური ხასიათის (და ხანმოკლე) შედეგებზე. ამავდროულად, ფინანსურად ის დიდწილად მასშტაბურ დახმარებებზეა დამოკიდებული (რომლის ნაკადიც მალე შეწყდება), რომლებსაც ის იმის ხარჯზე იღებს, რომ საკუთარ თავს დემოკრატიულ, ლეგალურ და პროდასავლურ ქვეყანად წარმოაჩენს, როგორც ჩანს, ორ შემთხვევაში, სტრატეგია სიცოცხლისუნარიანი არ არის... საქართველოს ხელისუფლებამ უნდა აღიაროს მისი უნიკალური ძლიერი და სუსტი მხარეები და აწარმოოს თანდათანობით პროგრესზე დაფუძნებული პოლიტიკა, რომელიც პარმონიაში მოვა მისი ხალხის საჭიროებებსა და სურვილებთან.¹

კარნეგი ცენტრის რუსეთისა და ევრაზიის პროგრამების უფროსმა სპეციალისტმა თომას დე ვაალმა წარმოადგინა ანგარიში – “საქართველოს არჩევანი - ცვალებად პირობებში გამოკვეთილი სამომავლო სურათი”, რომლის კომენტარებისას მან აღნიშნა: “ანგარიშში სპეციალური სამკუთხედი მაქვს მოცემული, სადაც საქართველოს შესაძლო განვითარების მოდელებია ასახული.

¹ იხ.: ზ. დამიენსკი, საქართველო კავკასიის სინგაპური? <http://foreignpress.ge//>, 21 თებერვალი, 2011 წელი

პირველი — ეს არის ე. წ. სინგაპურის ლიბერტარიანული მოდელი, მეორეს “ძველ საქართველოს” ვუწოდებ: იდეა ის არის, რომ საქართველომ უცხო ქვეყნების გავლენის გარეშე, საკუთარი რესურსების მობილიზებით უნდა იცხოვროს. ამ მოდელს შესაძლოა, კულტურული თვალსაზრისით პატივი ვცეთ — სწორედ ეს მოდელი ითვალისწინებს ქართული ეკლესიის ძლიერებას და პატივისცემას. და მესამე — ეს არის საქართველო ევროკავშირის კონტექსტში: სწრაფვა ევროპელი ღირებულებებისა და ევროპული ბაზრისაკენ. ვფიქრობ, ეს სამი მოდელი ერთმანეთისაგან რადიკალურად განსხვავდება.”¹ ჩვენი აზრით, ქვეყანამ კერძო ევროკავშირისაკენ უნდა აიღოს და გაითვალისწინოს თავისი ეროვნული ღირებულებები და ტრადიციული სამეურნეო თავისებურებები.

თანამედროვე გლობალიზაციის პირობებში საქართველოს ხელისუფლებამ აუცილებლად უნდა გააძლიეროს მუშაობა ორი ძირითადი მიმართულებით: პირველი, გაითვალისწინოს ეკონომიკის მოდერნიზაციის სფეროში სხვა ქვეყნების გამოცდილება და შეიმუშაოს თავისი ეროვნული ინტერესებიდან გამომდინარე, გეოეკონომიკური პოლიტიკა; მეორე, უზრუნველყოს ქართული ეროვნული თვითმყოფადი სამეურნეო თანაცხოვრების წესებისა და ტრადიციების დაცვა, მეტი პირობა შეუქმნას სპეციფიკური დარგების განვითარებას. ეს ორი პარადიგმა ხელს შეუწყობს საქართველოს ინტეგრაციას გლობალურ საერთაშორისო ეკონომიკურ სისტემაში და შეინარჩუნებს სახელმწიფოებრივ თავისთავადობასა და თვითმყოფადი ეკონომიკური განვითარების პოტენციალს.

¹ იხ.: <http://www.ambebi.ge/politika/38256>. 2 ივლისი, 2011 წ.

2. საქართველო და რეგიონალური სატრანზიტო პროექტები

საქართველოს რეგიონი თავისი გეოპოლიტიკური თავისებურებებით ყოველთვის გამოირჩეოდა და გლობალურ პოლიტიკურ ცვლილებათა პერიოდებში განსაკუთრებული ინტერესების სივრცეს წარმოადგენდა. გლობალური დემოკრატიული ტრანსფორმაციების შედეგად სამხრეთ კავკასიაში ახალი პოლიტიკური გარემო ჩამოყალიბდა და ის დასავლეთის განსაკუთრებული ინტერესების სფეროდ იქცა. ევროპის სახელმწიფოთა და აშშ-ის დამოკიდებულება კავკასიისადმი გრძელვადიან ინტერესებს ემყარება და საქართველოს განსაკუთრებული ფუნქცია აკისრია, რომლის მიხედვითაც იგი უნდა იყოს რეგიონში სტაბილურობის შენარჩუნებისა და დასავლეთსა და აღმოსავლეთს შორის ინტერგრაციის გარანტი.

აშშ-ის პრეზიდენტის ყოფილმა მრწველმა ეროვნული უშიშროების საკითხებში და ცნობილმა პოლიტოლოგმა ზბიგნევ ბჟეზინსკიმ განაცხადა, რომ ამერიკის მთავარი მიზანი ევრაზიის გაკონტროლებაა; ის ევრაზიას საჭადრაკო დაფას აღარებს, “რომელზედაც გრძელდება აქტიური ბრძოლა გლობალური ბატონობისათვის.”¹ ამ ბრძოლაში წართულია რუსეთიც, რომლის ხელისუფლება ღრმად არის დარწმუნებული, რომ მას ევრაზიულ სივრცეში განსაკუთრებული ფუნქცია აკისრია. საერთოდ, რუსეთის გეოპოლიტიკურ ინტერესებში საქართველოს ერთ-ერთი ცენტრალური ადგილი უჭირავს; თუმცა საქართველოსაც აქვს თავისი პოლიტიკური და ეკონომიკური ღირებულებითი ინტერესები.

საქართველოს განსაკუთრებული ხელსაწყოები გეო-

¹ იხ.: ხ. ჰარაი-შეილი. ევრაზიული სფერო და ამერიკის ინტერესები. თბ., 2000, გვ. 78

პოლიტიკური, გეოსტრატეგიული და სატრანსპორტო-სატრანსიტო მდებარეობა აქვს, რომლის პოლიტიკურ-ეკონომიკური ფუნქციონალური დატვირთვა მას შესძევ კიდევ უფრო გაიზარდა, როდესაც საფუძველი ნაეკარა ბაქო-სუფსის და ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანის ნავთობსადენების მშენებლობას. ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანის ნავთობსადენი 1760 კმ სიგრძის სადენია, რომლის დანიშნულებაა გადამუშავებული ნავთობის ტრანსპორტირება აზრებაიჯანიდან ხმელთაშუაზღვის სანაპიროსზე. ის გადის ბაქოზე, თბილისზე და მთავრდება ჯეიჰანში, თურქეთის ხმელთაშუაზღვის პორტში. ეს არის მსოფლიოში სიგრძით მეორე ნავთობსადენი. პირველია “დრუბას” ნავთობსადენი, რომელსაც ნავთობი რუსეთიდან ცენტრალურ ევროპაში გადააქვს. “შაჰდენიზის” გაზსადენი ანუ ბაქო-თბილისი-ერზრუმის გაზსადენი ბუნებრივი აირის სატრანსპორტო მილსადენი, შაჰდენიზის გაზის ბაქნის აზერბაიჯანის სექტორიდან საქართველოს გავლით მიდის თურქეთში. 2006 წლის 21 მაისს პირველი საცდელი ბუნებრივი აირი ნაიტვირთა გაზსადენში სანგაჩალის ტერმინალიდან.

კავკასიის რეგიონში სუბრეგიონული თანამშრომლობის ფორმაზე გადასვლის ინიციატივა თურქეთის ყოფილ პრეზიდენტს სულეიმან დემირელს ეკუთვნის, რომელმაც ეს იდეა 2000 წლის იანვარში თბილისში ვიზიტის დროს წამოაყენა. 90-იანი წლების მეორე ნახევრიდან გამოიკვეთა ევროკავშირის პოლიტიკური და ეკონომიკური ინტერესების სფერო სამხრეთ კავკასიასა და კერძოდ საქართველოში. 1995 წელს ევროკომისიამ მოამზადა მნიშვნელოვანი დოკუმენტი – “ევროკავშირის სტრატეგია ამიერკავკასიის რესპუბლიკებთან მიმართებაში”, სადაც ჩამოყალიბებულია ევროკავშირის პოლიტიკის სტრატეგიული მიდგომები.

კავკასიისადმი მზარდი ინტერესი მხოლოდ ეკონომიკური პოტენციალით არ არის განპირობებული. ხელსაყრელი გეოგრაფიული მდებარეობა სამხრეთ კავკასიის რეგიონალურ და საერთაშორისო ვაჭრობაში სატრანსპორტო კვანძის ფუნქციას ანიჭებს. გზაჯვარედინზე განლაგებული კავკასიისა და ცენტრალური აზიის სტაბილურობა და უსაფრთხოება იძლევა საშუალებას, რომ მათ შეასრულონ არა მარტო სატრანსპორტო-სატრანზიტო დერეფნის ფუნქცია, არამედ შექმნან საერთაშორისო უსაფრთხოების სისტემის სტაბილური გარანტიები.

კავკასიისა და ცენტრალური აზიის განვითარების პროექტებიდან თავისი უნივერსალურობით გამოირჩევა ტრასეკა – “ევროპა-კავკასია-აზიის სატრანსპორტო დერეფანი.” ტრასეკა არის შემადგენელი ნაწილი იმ დიდი პროექტისა, რომელიც “აბრეშუმის გზის” აღდგენის პროექტითაა ცნობილი. ის ისტორიულად წინეთში – სინძიანში იწყებოდა და ღუნხუანიდან ორ ფლანგად მიემართებოდა დასავლეთისაკენ. ამ პროექტს 1993 წლის მაისში ბრიუსელში ევროგაერთიანების წევრი ქვეყნების კონფერენციაზე ჩაეყარა საფუძველი, რომელიც ითვალისწინებდა ევროპიდან აზიისაკენ – შავი ზღვის, კავკასიისა და კასპიის ზღვის გავლით ცენტრალური აზიისა და მთლიანად შორეული აღმოსავლეთისაკენ სატრანსპორტო დერეფნის განვითარებას. პროექტის მიზანს შეადგენს:

პროექტში მონაწილე ქვეყნების პოლიტიკური და ეკონომიკური დამოუკიდებლობის მხარდაჭერა, განახლებული მარშრუტებით ევროპულ და მსოფლიო ბაზარზე გასვლის შესაძლებლობის გაფართოება;

ქვეყნებს შორის რეგიონალური თანამშრომლობის გაღრმავების ხელშეწყობა;

საერთაშორისო ფინანსური ორგანიზაციებისა და ინ-

ყოფილი გამოყენებისათვის. ლავანდის ზეთში, რომელიც გამოიყენება არომათერაპიასა და პარფიუმერიაში ამ ნივთიერებების არსებობა წარმოადგენს არასასურველს და მავნეს. ბევრ ეთერზეთს, რომელთაც ახასიათებთ ძლიერი ბიოლოგიური აქტივობა აქვთ უსიამოვნო სუნი.

თუ ეთერეთის ხარისხი განისაზღვრება მისი ეფექტური და სტაბილური გამოყენების შესაძლებლობით, მისი ნატურალობა ეხება მისი ქიმიური შემადგენლობის თავისებურებებს. ამასთანავე უნდა გვახსოვდეს რომ ნატურალურობა წარმოადგენს ხარისხის შემადგენელ ნაწილს. ეთერზეთის ხარისხის სხვა შემადგენელ ნაწილს წარმოადგენს მისი უსაფრთხოება, რომელიც აგრეთვე დაკავშირებულია ეთერზეთის განსაზღვრული კომპონენტების ქიმიურ შემადგენლობასა და კონცენტრაციასთან.

ეთერზეთის ნატურალური წარმოშობა უზრუნველყოფს მის მუდმივ თერაპევტულ თვისებებს, რომლებიც თავის მხრივ განისაზღვრებიან მუდმივი ქიმიური შემადგენლობით. თერაპევტული თვისების მქონე ეთერზეთის შექმნა დაფუძნებულია ბევრი მაღალი ტემპერატურის ზემოქმედებით ადვილად დაშლადი და ადვილად აქროლადი არომატის კომპონენტების შენარჩუნებაზე. ამ კომპონენტებისთვის ქიმიურად აქტიური ლითონების (სპილენძი ან ალუმინი) არსებობა წარმოადგენს გამანადგურებელ საფრთხეს. იმისათვის რომ უზრუნველყოთ ეთერზეთის უმაღლესი ხარისხი მისი მიღებისას აუცილებელია მაღალხარისხიანი ლითონის ან მინის გამოყენება. გარდა ამისა ეთერზეთის ხარისხობრივი შემადგენლობა დამოკიდებულია ნიადაგზე, რომელზედაც იზრდება მცენარე; გამოყენებული სასუქის ტიპზე (ორგანული, თუ ქიმიური) ; მოყვანის ადგილასა და სიმაღლეზე; კლიმატურ პირობებზე; დისტრილაციის ტექნიკაზე; დისტრილაციის დროს გამოყენებული მცენარის ნაწილზე.

დიდი (ზოგჯერ გადამწყვეტი) მნიშვნელობა ეთერზეთის მიღებისთვის აქვს მცენარის სახეობის (ჰემოტიპის) სწორ

შერჩევას, ეთერზეთის ცნობილი, შემოწმებული და წლიდან წლამდე უცვლელი ქიმიური შემადგენლობით. მცენარეთა აღების ვადა ძლიერ ზეგავლენას ახდენს მისგან მიღებული ეთერზეთის შემადგენლობაზე. ჩვეულებრივ, მცენარის აღების საუკეთესო დროს წარმოადგენს მისი ყვავილობის ფაზა. ქიმიური სასუქის გამოყენებით მოყვანილი მცენარეებისგან მიღებული ეთერზეთები შეიძლება წარმოადგენდნენ საფრთხეს ჯანმრთელობისთვის. პესტიციდები, პერბიციდები და ქიმიური სასუქი შეიძლება რეაგირებდეს ეთერზეთთან დისტილაციის დროს და მოგეცეს შხამიანი შემადგენლობა.

ბუნებრივი ეთერზეთები შეიცავენ ასობით ქიმიურ ნაერთს, რომელთაგან ბევრი არ არის იდენტიფიცირებული, მაგრამ ანიჭებენ ზეთს მნიშვნელოვან თერაპევტულ თვისებებს. იმის მიუხედავად, რომ ქიმიკოსებმა შეძლეს ეთერზეთის ბევრი ელემენტების სინთეზირება, არსებობს ბევრი ნივთიერება, რომელთა მიღება ლაბორატორიულ პირობებში შეუძლებელია. ამიტომ შეუძლებელია ვისაუბროთ ნატურალური ეთერზეთების შეცვლაზე მათი სინთეზური ანალოგებით, თერაპევტული თვისებების შენარჩუნების პირობით.

შევაჩეროთ ყურადღება ეთერზეთების ნატურალურობის პრობლემაზე, რომელიც დაკავშირებულია აქროლად ნივთიერებათა განსხვავებულ შემადგენლობასთან, რომლებიც განთავსებულია უშუალოდ მცენარის ჯირკვლებში და გამოიყოფიან ორთქლით დისტილაციის საკმაოდ მკაცრ პირობებში (ტემპერატურა 105-250 °C, გადახურებული ორთქლი) ამ პირობებში მცენარეთა ბევრი არაქროლადი ნივთიერება იწყებს დაშლას და იძლევა „ნატურალურისთვის“ უცხო ნივთიერებათა მთელ ნაკრებს. განსაკუთრებით პიდროლიტურ დაშლას ექვემდებარებიან არააქროლადი სესქვიტერპენოიდული ლაქტონები, რომლებიც ამასთანავე იძლევიან აქროლადი სესქვიტერპენოიდების მთელ რიგს, რომლებიც ამდიდრებენ მიღებულ ეთერზეთს. ზოგჯერ მათი რაოდენობა შეიძლება აჭარბებდეს მცენარის ნატურალური აქროლადი კომპონენტ-

შეტანილ იქნა ევროკავშირის სატრანსპორტო რუკაზე და პელსინკის კონფერენციის დეკლარაციით იგი აღიარებულ იქნა პანევროპული სატრანსპორტო ქსელის განუყოფელ ნაწილად. სწორედ ამ კონფერენციაზე დამკვიდრდა საქართველოსა და პარტნიორი ქვეყნების (ბულგარეთი, უკრაინა, რუმინეთი და სხვ.) ინიციატივითა და ევროკავშირის მხარდაჭერით ახალი რეგიონალური პროგრამა – “პეტრა” – პანევროპული სატრანსპორტო არეალი.

“პეტრას” საშუალებით სრულდება პრიორიტეტულ დერეფნებს (კრეტის დერეფნები) მიღმა დარჩენილი აღმოსავლეთ ევროპის, ჩრ. აფრიკისა და ევროპული ორიენტაციის სხვა სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურების ინტეგრაცია კრეტის დერეფანთან. პროექტი მოიცავს შავი ზღვისპირა ქვეყნებს: თურქეთს, ბულგარეთს, რუმინეთს, მოლდოვას, უკრაინას, რუსეთსა და საბერძნეთს. “პეტრა” საქართველოს განიხილავს, როგორც თავისი ინტერესების განუყოფელ ნაწილს; პროგრამა მიზნად ისახავს საქართველოს ინფრასტრუქტურების მოწყობას მაღალ დონეზე, რათა სასწრაფოდ მოხდეს ქვეყნის ინტეგრირება განვითარებულ სისტემაში. “ტრასეკასთან” ერთად საქართველოს ინფრასტრუქტურა სწრაფი რეაბილიტაციისა და განვითარების ობიექტი ხდება.

“ტრასეკა” და “პეტრა” – სატრანსპორტო საკომუნიკაციო დერეფნები არამარტო ადგილობრივი ეკონომიკის ტრადიციული სექტორების აღდგენასა და განვითარებას უწყობს ხელს, არამედ რეგიონში ახალი საწარმოო დარგებისა და ტექნოლოგიების დანერგვასაც. “ახალი აბრეშუმის გზის” კავკასია-ცენტრალური აზიის მონაკვეთი დიდ როლსა და მნიშვნელობას იძენს რეგიონის უკეთესი მომავლის შექმნისათვის.

განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია “ტრასეკასა” და “პეტრას” რეგიონული პროექტების განხორციელებისათვის რუსეთის ფაქტორის გათვალისწინება. რუსეთში არსებული პოლიტიკური და ეკონომიკური ვითარება ზღუდავს კავკასიაში მისი დომინანტური როლის შენარჩუნებას. ძალის პოლიტიკას მისთვის სასურველი შედეგები არ მოაქვს და ამ პოლიტიკით იგი უნდობლობას აღრმავებს, ზრდის რეგიონში დაძაბულობასა და არასტაბილურობას. რუსეთი ყველაფერს აკეთებს იმისათვის, რომ სამხრეთ კავკასიაში არ ჩამოყალიბდეს სტაბილური და ეკონომიკურად სიცოცხლისუნარიანი კავშირი, არ მოხდეს ამ ქვეყნების ეკონომიკური ინტეგრაცია.

“ტრასეკას” მიზანი გახდა:

შიდა და საერთაშორისო საგზაო ტრანსპორტის ინდუსტრიის განვითარებისათვის ხელშეწყობა;

ექსპერიმენტული ბიზნეს გეგმის განვითარება და საავტომობილო გადაზიდვების გაუმჯობესება;

დასავლეთ ევროპული სატრანსპორტო სექტორის პარტნიორების იდენტიფიცირება ერთობლივი საწარმოების შექმნისათვის.

“ტრასეკას” პროექტმა მთლიანად მოითხოვა საქართველოს სატრანსპორტო სისტემის, რკინიგზის, საავტომობილო გზებისა და ტრანსპორტის, სპეციალური სატერმინალო კომპლექსის განვითარება, მისი ტექნიკური გადაიარაღება და რესტრუქტურისაცია. “ტრასეკას” ისტორიის პირველ ეტაპზე ტვირთის ბრუნვის საერთო მოცულობა გაიზარდა და იგი ეფექტური გახდა. ის იქცა უმოკლეს გზად ცენტრალურ აზიასა და ევროპას შორის. საქართველოს ტერიტორიაზე გამავალი ტრასეკას ძირითადი სატრანსპორტო მაგისტრალი 400 კმ. სიგრძისაა, რომელიც შავი ზღვის არეალს აერთიანებს საქართვე-

ლოს აღმოსავლეთ საზღვართან. ამ მონაკვეთის გამართული მუშაობა, მისი ინფრასტრუქტურის განვითარება განსაზღვრავს მთლიანად ქვეყნის დანქარებულ ეკონომიკურ განვითარებას. აღნიშნული პროექტის მიხედვით დაიწყო ზრუნვა საქართველოს ავტოტრანსპორტის კონკურენტუნარიანობის ამაღლების თაობაზე; სწორედ ამ პერიოდში დაიწყო ფუნქციონირება ქართველ გადამზიდავთა ინსტიტუტმა, რომელმაც ავტოსატრანსპორტო სისტემას თანამედროვე ხასიათი შესძინა.

მიმდინარე პროექტებში მნიშვნელოვანი როლი დაეკისრა სარკინიგზო მოძრაობის გაუმჯობესებას. საქართველოს რკინიგზას გადახიდვის საქმეში დიდი პოტენციალი გააჩნია, განსაკუთრებით ისეთ მონაკვეთზე, როგორიცაა ყარსი-თბილისი-ბაქოს მაგისტრალი. სარკინიგზო ოპერატორებმა დაამტკიცეს, რომ მათ შეუძლიათ უზრუნველყონ მუშაობა და მომსახურება საერთაშორისო სტანდარტების დონეზე.

აბრეშუმის გზისა და “ტრასეკას” მიმართ განსაკუთრებულ ყურადღებას იმენს აშშ-ის სენატი. 1999 წლის 30 ივნისს აშშ-ის სენატმა მიიღო “აბრეშუმის გზის სტრატეგიის აქტი”, რომელშიც აღნიშნულია, რომ უძველესი აბრეშუმის გზა, რომელიც ერთ დროს ცენტრალური აზიისა და სამხრეთ კავკასიის სასიცოცხლო არტერიას წარმოადგენდა, ახლა კვეთს დასახლებულ ქვეყნებს და მან ხელი უნდა შეუწყოს აბრეშუმის გზის სახელმწიფოებს შორის ურთიერთთანამშრომლობასა და ისტორიული ურთიერთობების აღდგენას. მყარი პოლიტიკური, ეკონომიკური და უსაფრთხოების კავშირების განვითარება სამხრეთ კავკასიის, ცენტრალური აზიისა და დასავლეთის სახელმწიფოებს შორის განამტკიცებს სტაბილურობას, რაც წარმოადგენს პოლიტიკური და ეკონომიკური

დაძაბულობის განმუხტვის საფუძველს, უზრუნველყოფს დადებით სტიმულს საერთაშორისო კერძო ინსტიტუტების მიზიდვისათვის, ვაჭრობის განვითარებისათვის და გააფართოვებს კომერციული ურთიერთდამოკიდებულების სხვა ფორმებს დანარჩენ მსოფლიოსთან. ამასთანავე, ქვეყნების სატრანსპორტო სისტემას საერთაშორისო სატრანსპორტო სისტემებში ინტეგრირების საერთო სტრატეგიაზე მიყვარო.¹

საქართველოსათვის ძალზე მნიშვნელოვანი იყო ქ. ბაქოს 1998 წლის 8 სექტემბრის შეთანხმება – “საერთაშორისო ტრანსპორტზე ევროპა-კავკასია-აზიის დერეფნის განვითარების შესახებ”, რომელსაც ხელი მაშინდელმა პრეზიდენტმა, ე. შევარდნაძემ მოაწერა. აღნიშნული შეთანხმება 16 მუხლისაგან შედგება და მოქმედების ვადა 10 წელზე მეტი იყო გათვლილი. შეთანხმების ძირითადი დებულებები აწესრიგებდა საერთაშორისო სატვირთო და სამგზავრო გადაზიდვებს მხარეებს შორის, რომლის მიზანია სატრანსპორტო მიმოსვლის განვითარება, საერთაშორისო ბაზარზე გასვლისათვის ხელშეწყობა, მოძრაობის უსაფრთხოების, ტვირთის შენახვისა და გარემოს დაცვის უზრუნველყოფა.

2005 წლის 21-22 აპრილს ქ. ბაქოში ჩატარდა “ტრასეკას” რიგით მეოთხე მთავრობათაშორისო კომისიის სხდომა, რომელზედაც გადაწყდა ტრასეკას საერთაშორისო ორგანიზაციად გარდაქმნა.² ტრასეკას ყოველწლიურად საწევრო გადასახადი 50 000 ევროთი განისაზღვრა, ხოლო მის ფარგლებში დაგეგმილ იქნა შემდეგი პროექტების განხორციელება:

1. ტრასეკას ქვეყნებში ტვირთბრუნვის შესწავლა;

¹ იხ.: გ. ლობჯინიძე. “აბრეშუმის დიდი გზის” სამართლებრივი ასპექტები. ჟ. “ცხოვრება და კანონი”, 2, 2009, გვ. 9

² იხ.: საქართველო და ევროკავშირი. თბ., 2006, გვ. 60

2. ტრანსპორტის თემაზე მოლაპარაკებების ორგანიზაცია;

3. ტრანსპორტის სფეროში საგანმანათლებლო კურსების ხარისხის გაუმჯობესება;

4. თბილისი-ერევნის სარკინიგზო მაგისტრალის რეაბილიტაცია.¹

ძიუხედავად ტრასეკას წევრ ქვეყნებს შორის მიღწეული მრავალი შეთანხმებისა, მოწინავე ქვეყნებში ერთიანი საკანონმდებლო ბაზის არასრულყოფილების გამო, ზოგჯერ კი პოლიტიკური არაერთგვარუვნების გამო, ადგილი აქონდა ურთიერთშეუთანხმებელ მიდგომას საერთაშორისო სატრანზიტო გადაზიდვების მიმართ. ამასთან, წინა წლებში სახელმწიფო სტრუქტურების მიერ წარმოებული არაადეკვატური და დაუბალანსებელი სატარიფო პოლიტიკა, სასაზღვრო გადასახვედლებზე ადმინისტრაციული პროცედურების არასრულყოფილება, სხვადასხვა სახის გაუმართლებელი მაღალი მოსაკრებლები, სატრანზიტო საბაჟო დეკლარაციები, არაფორმალური გადასახადები და საავტომობილო გზების საყვალალო მდგომარეობა მკვეთრად ზრდიდა გადაზიდვების თვითღირებულებას.

ეს ეოველივე უარყოფით გავლენას ახდენდა ტრასეკას დერეფნის კონკურენტუნარიანობაზე. მოხდა ტრადიციული ტვირთნაკადების გაღივნება სხვა დერეფნებში, ხოლო საქართველოს გავლით, ძირითადად, მოძრაობდა სომხეთისა და აზერბაიჯანისათვის განკუთვნილი ტვირთი, ანუ მხოლოდ ისეთი, რომელსაც მოძრაობის ალტერნატიული მარშრუტი უბრალოდ არ გააჩნდა. დერეფნის მნიშვნელობის აღქმა რეგიონის სხვადასხვა ქვეყანაში განსხვავებულია. მას შედარებით ნაკლები მნიშვნელობა ენიჭება ცენტრალურ აზიაში, სადაც რუსეთსა და ირან-

¹ <http://www.gti.net.ge/ge>

ზე გამავალი სატრანსპორტო დერეფნებთან შედარებით სუსტი პოზიციები აქვს, შავი ზღვის რეგიონში კი უფრო პანევროპული დერეფნები დომინირებენ.

ტრასეკას არსებობის მანიძლზე ორჯერ მოხდა აქცენ-ტთა გადანაცვლება:

თავდაპირველად აქცენტი უფრო სატრანსპორტო დერეფანზე კეთდებოდა და პროგრამა, ძირითადად, კავკასიის რეგიონზე ამახვილებდა ყურადღებას სატრანსპორტო დერეფანი უფრო მეტად იყო გამოკეუთილი. დროთა განმავლობაში მან მთელი რეგიონი მოიცვა და უფრო მრავალმხრივი თანამშრომლობის ფორმატი შეიძინა, რაც ასახულია კიდევ სათანადო ხელშეკრულებებში.

დასაწყისში ტრასეკა მხოლოდ სატრანსპორტო სექტორზე ამახვილებდა ყურადღებას, მოგვიანებით კი ვაჭრობის ხელშემწყობი ფაქტორების განხორციელება დაიწყო. მან ასახვა ჰპოვა ისეთ პროექტებში, როგორებიცაა: საზღვრის გადაკვეთის წესების, ტარიფების, სამართლებრივი ბაზის პარმონიზაცია და სხვ.

ტრასეკას ქვეყნები უკვე წლებია ვერ თანხმდებიან ერთიან ტარიფებზე, რომელიც კონკურენტ სატრანზიტო დერეფნებზე მეტად მიმზიდველი იქნებოდა გადამზიდველებისათვის. ეს განსაკუთებით ცენტრალური აზიის ქვეყნებში შეიმჩნევა – თურქმენეთსა და უზბეკეთში. სვენს ქვეყანაში კი 2005 წლიდან გაუქმდა ტრანზიტისა და საგზაო ფონდის ყველა გადასახადი, გაიოლდა საზღვრის გადაკვეთის პროცედურები, გაუქმდა საგზაო პოლიციის ადრე არსებული სისტემა, რითაც მოხდა სატრანზიტო მოძრაობის ხელისშემშლელი ერთ-ერთი ბარიერის მოხსნა. მთავრობა ხელს უწყობს საავტომობილო გზების ქსელის გაფართოებას. რაც სატრანზიტო ფუნ-

ქციის გამყარებასა და სატრანზიტო ტვირთების მოზიდვის საფუძველია.

საქართველოს, როგორც “აბრეშუმის გზის” სატრანზიტო ქვეყნის პოტენციური და გავლენა ვაჭრობის სხვადასხვა სფეროზე მთავრობის განხილვის საგანს წარმოადგენს. სამთავრობო პოლიტიკაში საქართველო მოიაზრება, როგორც სატრანზიტო დერეფანი შუა აღმოსავლეთის, აზერბაიჯანის, ცენტრალური აზიისა და შორეული აღმოსავლეთის ქვეყნებიდან მომავალი ტვირთებისათვის. სამთავრობო პოლიტიკამ გამოხატულება პოვა თბილისის დეკლარაციაში, სადაც სამ დიდ ქერგოპროექტის განვითარებაზეა აღნიშნული: ბაქო-სუფსის ნავთობსადენი, ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანის ნავთობსადენი და სამხრეთ კავკასიის გაზსადენი (ბაქო-თბილისი-ერზრუმი).

იმევე დეკლარაციაში აღნიშნულია ბაქო-თბილისი-ყარსის სარკინიგზო მაგისტრალისა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკის ელექტროგადამცემი ხაზის პროექტები საქართველოსა და თურქეთის ტერიტორიაზე. ეს მაგისტრალი ახალქალაქისა და მიმდებარე გზებისათვის ძალიან მნიშვნელოვანია და დამოკიდებულია მგზავრობის მარშრუტზე. საერთაშორისო ინვესტირებისათვის განსაკუთრებით მიმზიდველია ჩრდილოეთისაკენ მიმავალი სარკინიგზო გზა. ამის ორი მიზეზი არსებობს: პირველი

ეს მარშრუტი უკავშირდება შავ ზღვას და უფრო შესაფერისია მსოფლიო ბაზარზე გასასვლელად; მეორე უფრო სამხრეთით მდებარე ახალქალაქის მაგისტრალი, რომელიც გადის მაღალმთიან ადგილებზე, ნაკლებ სანდოა, ვიდრე აღნიშნული მაგისტრალი.

ახალი სარკინიგზო მაგისტრალის არსებობა დამოკიდებულია ორ ფაქტორზე. პირველი რამდენად სანდოა

მძიმე ტვირთის გადასასიდად და მეორე - რამდენად მოსახერხებელი და პოლიტიკურად გამართლებულია მისი გამოყენება სომხეთიდან თურქეთში ტვირთის გადასატანად. პოლიტიკური შედეგების მიუხედავად, ეს გზა ძალიან მნიშვნელოვანია და დიდ როლს ითამაშებს როგორც ეაჭრობის განვითარების, ასევე სატრანსპორტო მომსახურებიდან მიღებული შემოსავლების ზრდაზე.

2008 წლის იელისში შედგა არასამთავრობო ორგანიზაციების შეხვედრა, სადაც საუბარი იყო ევროპული სამეზობლო პოლიტიკის გააქტიურების თაობაზე. იმის გათვალისწინებით, რომ სატრანზიტო ფუნქცია საქართველოსათვის ერთ-ერთი სასიცოცხლო მნიშვნელობის ფუნქციას წარმოადგენს, შეხვედრაზე განხილულ იქნა ამ ფუნქციის წარმატებით განხორციელებისათვის აუცილებელი წინაპირობები:

საქართველოში სატრანზიტო სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურული პროექტების წარმატებული განხორციელებისათვის ეროვნული საკანონმდებლო ბაზის პარმონიშება ევროკავშირის შესაბამის დირექტივებთან, რაც იძლევა საშუალებას საერთაშორისო პრაქტიკის შესაბამისი პორიზონტალური ინსტრუმენტების დანერგვისა.

ღია ცის ხელშეკრულების შესრულება – საჰაერო გადაზიდვების სფეროში მაქსიმალური გამჭვირვალობის უზრუნველყოფა.

ქვეყნის მასშტაბით საგზაო ინფრასტრუქტურის თანაბრად პროპორციული განვითარება, რაც ხელს შეუწყობს რეგიონის თანაბარ განვითარებას.

სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურული გადაწყვეტილებების მიღების საჯაროობის უზრუნველყოფა და საზოგადოებრივი მოსმენების მოწყობა, როგორც სტრატე-

გიული გადაწყვეტილებების მიღებისას, ისე კონკრეტულ პროექტებთან დაკავშირებულ სადავო საკითხებზე მსჯელობისას.

საქართველოსა და ევროკავშირისათვის მნიშვნელოვანია აზერბაიჯანიდან და შუა აზიის ქვეყნებიდან გაზის მისაღებად “ნაბუქოს” პროექტი. ეს პროექტი ითვალისწინებს ბუნებრივი აირის მიღებას არამარტო ტრანსკასპიური საბადოებიდან, არამედ ირანიდან და ერაყიდანაც, რომლებიც მილსადენს მიუერთდებიან თურქეთის ტერიტორიაზე, ხოლო რაც შეეხება თურქმენულ გაზს, ის გადმოკვეთს კასპიის ზღვას და აზერბაიჯანულთან ერთად, საქართველოს გავლით, ევროპისკენ გაემართება. პროექტის მშენებლობისათვის საჭიროა 7 მილიარდი დოლარი. 3, 3 ათასკილომეტრიანი მილსადენის გამტარიანობა წინასწარი მონაცემებით 31 მილიონი კუბური მეტრი აირი იქნება. თავდაპირველად განსახლდებოდა აზერბაიჯანში, თურქმენეთსა და ყაზახეთში მოპოვებული 8 მილიარდი კუბური მეტრი აირის გატანა წელაწადში, მოგვიანებით კი ამ მოცულობის 31 მილიარდ კუბურ მეტრამდე გაზრდა.

სამწუხაროდ, ამ ბოლო პერიოდში, სოფჯერ, დასაყდეთის პრესაში გამოჩნდა “ნაბუქოს” პროექტის საწინააღმდეგო მოსაზრებები. ტიმ სეები “გარდიანში” წერდა, რომ იმ გაზსადენის მშენებლობასთან დაკავშირებულ გეგმებს, რომელიც ევროპაში მიემართება და რუსეთის იმპორტზე დამოკიდებულების შემცირებისთვისაა განსახლდებული, სერიოზული საფრთხე ემუქრება, რადგან ხარჯების ხელახალი შეფასების შემდეგ აღმოჩნდა, რომ მშენებლობის ფასი იმაზე ორჯერ დიდია, ვიდრე მანამდე ვარაუდობდნენ. ნედლეულზე მზარდი ფასების გამო გაზსადენის ღირებულება 14 მილიარდ ევროს შე-

ადგენს. რკინის საბადოს ლითონის ძირითადი კომპონენტის ფასი, შარშანდელთან შედარებით, ორჯერ გაიზარდა. “ნაბუქოს” სიცოცხლისუნარიანობასთან დაკავშირებით ეჭვები სულ უფრო იზრდება, რადგან მისთვის გაზის მიწოდვა თურქმენეთისა და ერაყის, ასევე აზერბაიჯანის საბადოებიდან იგეგმება. “ნაბუქოს” სიმძლავრეების მხოლოდ მესამედი იქნება გამოყენებული, როდესაც, სავარაუდოდ, 2017 წელს ამოქმედდება BP-ს პროექტი “შაჰ-დენიზი” II აზერბაიჯანში.¹

“ნაბუქოს” რეალიზება პირდაპირ ეწინააღმდეგება რუსეთის ინტერესებს. იგი ცდილობს წინა პლანზე წამოსწიოს “სამხრეთის ნაკადის” პროექტი, რომელსაც საფრთხე ექმნება კონკურენტი ნაბუქოს სახით. ამ პროექტის განხორციელება სავარაუდოზე ბევრად მეტი დაჯდება, კერძოდ, 25 მილიარდამდე ევრო, ანუ ნაბუქოზე სამჯერ ძვირი. გარდა ამისა, თუ გაზსადენის ამოქმედება 2013 წლისათვის იყო განზრახული, ახლა ამ ვადამ 2015 წლის დასაწყისამდე გადაიწია. “ნაბუქოზე” ძვირი ჯდება “ჩრდილოეთის ნაკადიც” – 12 მილიარდამდე ევრო. რუსი ექსპერტების ნაწილი უკვე აღიარებს, რომ “ნაბუქოს” უშუალო კონკურენტი, “სამხრეთის ნაკადი” იქცა პოლიტიკურ პროექტად, რომელიც ეკონომიკურად წამგებიანი გახდა.

ეს პროექტი გარკვეულწილად ეწინააღმდეგება ევროპის ენერგეტიკული უსაფრთხოების პრინციპებს, რადგანაც ევროკავშირის სურს მიიღოს რუსულის ალტერნატიული ბუნებრივი აირი. თუ “სამხრეთის ნაკადი” გადაჩრდილავს “ნაბუქოს”, მაშინ ვითარება უცვლელი დარჩება – ევროპა კვლავ რუსულ გაზზე აღმონდება დამოკიდებული. სწორედ ამ მიზნით ცდილობს რუსეთის

¹ იხ.: <http://foreignpress.ge/>. 22 თებერვალი, 2011 წ.

ხელისუფლება წინა პლანზე წამოსწიოს “სამხრეთი ნაკადი”, პარალელურად კი მინიშნებებს აკეთებენ “ნაბუკოს” არაეფექტიანობასა და უპერსპექტივობაზე.

ნაბუკოს მიღსადენის პროექტს ევროპაში სერიოზულად უყურებენ. მისი ამოქმედებისათვის შუა აზიისა და ახლო აღმოსავლეთის არაერთი ქვეყნის თანხმობაა საჭირო; მნიშვნელოვანია, ასეთ სახელმწიფოებთან ხორციელდებოდეს აქტიური მოლაპარაკებები, რათა პროექტი რეალურად შედგეს. მოლაპარაკების მთავარი ობიექტები მაინც არიან პოტენციური ექსპორტიორები, რათა მათ არ შეიცვალონ აზრი და გაზის ექსპორტი სხვა მიმართულებით არ აწარმოონ. ეს საშიშროება არ არის მეორეხარისხოვანი, რადგან რუსეთი ცდილობს თვითონ შეიძინოს ბუნებრივი აირი შუა აზიური ქვეყნებისაგან (ყაზახეთი, თურქმენეთი) და შემდეგ მისი ექსპორტი მოახდინოს ევროპაში, რაც ხელს შეუწყობს ევროკავშირის კელავე რუსეთზე ენერგოდამოკიდებულების გაზრდას. რუსეთისათვის ბუნებრივია, თვითმიზანი არ არის შუა აზიური გაზის შეძენა. მისთვის მთავარია მხოლოდ ის, რომ ევროპა მასზე იყოს დამოკიდებული და სხვა ალტერნატივა არ პქონდეს.

მიუხედავად ხელისშემშლელი ფაქტორებისა, ევროპაში მყარად აქვთ გადაწყვეტილი ტრანსკასპიური აირის შეძენა და იმპორტი. ამ პროცესებში ერთ-ერთი ყველაზე მთავარი საკითხია მიღსადენის აშენება და ექსპლოატაციაში გაშვება. 3300 კილომეტრიანი მონაკვეთის მშენებლობა, ცხადია, დიდ სირთულეებთან არის დაკავშირებული. ამასთან, მიღსადენმა უნდა გაიაროს არაერთი სახელმწიფოს ტერიტორია, რომლებთანაც საჭიროა თანამშრომლობა უსაფრთხოებისა და ეკოლოგიის სფეროებში.

ევროკავშირისა და აშშ-სათვის ძალიან მნიშვნელოვანია “ნაბუკოს” პროექტში მონაწილე ქვეყნების სტაბილურობა და უსაფრთხოება. ერთ-ერთი ასეთი ქვეყანა არის საქართველო, რომელიც ამ დროისთვის რთული გამოწვევების წინაშე დგას. 2008 წლის აგვისტოს ომმა დასაქმების თვალში გაკეუვლად უარყოფითი ასახვა ჰქონდა. ევროპა და აშშ შემოფოთებულია როგორც ქართული სახელმწიფოს ბედით, ასევე იმ საშიშროებით, რომელიც შეიძლება დაემუქროს მილსადენის პროექტს მასში მონაწილე ქვეყნების არასტაბილურობით. ამას ემატება გლობალური სასურსათო კრიზისი და არაბულ სამყაროში განვითარებული რევოლუციური გამოსვლები. გლობალურმა პროცესებმა არ უნდა გამოიწვიოს “ნაბუკოს” პროექტში მონაწილე სახელმწიფოებში არასტაბილური სიტუაციების წარმოშობა.

საქართველო რამდენიმე ეკონომიკური რეგიონის გადაკეთის წერტილში მდებარეობს, რაც მას უნიკალურ და საკმაოდ კონკურენტულ სატრანზიტო ფუნქციას ანიჭებს. საქართველოს შავი ზღვის პორტები, კარგად განვითარებული სარკინიგზო სისტემა, ნავთობისა და გაზის მილსადენები, აეროპორტები უდიდესი ბაზრებისა და რეგიონების შემაკავშირებელი ინფრასტრუქტურაა. ამ თვალსაზრისით, მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს ფოთის საზღვაო ნავსადგურს, რომელიც კავკასიური დერეფნის ერთ-ერთი საკვანძო პუნქტია. ფოთის საზღვაო განვითარების ექსტენსიური გეგმა გლობალურ პროექტებს ითვალისწინებს. დაგეგმილია ახალი ეკვატორის შექმნა და მდინარე რიონის გადაკეთვა; ნავსადგურის რეაბილიტაციისათვის გამოყოფილია 26 მლნ. ევრო გრანტის სახით პოლანდიის მთავრობის, ევროგაერთიანებისა და შავი ზღვის ბანკის მიერ, პარალელურად

მიმდინარეობს მუშაობა ქარის გენერატორების ასამუშავებლად.

ფოთის ნავსადგურის მოდერნიზაციის პროცესში აქტიურადაა ჩართული ევროკავშირი, რომელსაც კარგად აქვს გაცნობიერებული მისი სამომავლო როლი საერთაშორისო ტვირთგადაზიდვებში. ამ კონტექსტში, დიდი მნიშვნელობა ენიჭება სარკინიგზო-საბორნე კომპლექსს, რომელიც ფოთის ნავსადგურს აკავშირებს უკრაინისა და ბულგარეთის ნავსადგურთან და უზრუნველყოფს დიდი მოცულობით ტვირთბრუნვას. 2003 წლის 26 აგვისტოს კორპორაცია “ფოთის საზღვაო ნავსადგურმა” მიიღო საერთაშორისო სტანდარტის ხარისხის მართვის სერტიფიკატი, რაც კიდევ უფრო ამაღლებს მის კონკურენტუნარიანობას.

საქართველოს სატრანსპორტო სივრცეში მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს ბათუმის ნავსადგურს, რომელიც ყოველთვის გამოირჩეოდა თავისი გეოსტრატეგიული და ბუნებრივი უპირატესობით: 1. ნავსადგური მდებარეობს ბუნებრივ ღრმაწყლიან უბანში, რაც იძლევა დიდტონიანი გემების მიღების საშუალებას; 2. კარგადაა დაცული სანაპიროდან; 3. ნავსადგურში შესასვლელად არ არის საჭირო არხის გაღება, რაც ზედმეტ მოსაკრებელს აღარ საჭიროებს.

სწორედ ეს გახდა საფუძველი იმისა, რომ XIX ს-ის ბოლოს მან “პორტო-ფრანკოს” (თავისუფალი პორტის) სტატუსი მიიღო. შემდეგ კი ნავსადგურის განვითარების მთავარ ფაქტორად ბაქოდან ნავთობის ტრანსპორტირება იქცა. მსოფლიოში პირველად სწორედ ამ ნავსადგურიდან მოხდა ნავთობის ტრანსპორტირება ტანკერ “მიურეკისის” მიერ, რომლის პროექტის ავტორები იყვნენ ისეთი ცნობილი პიროვნებები, როგორებიც არიან ნობელი,

როტშილდი და სხვ.

ნავსადგური უკავშირდება კავკასიის, ცენტრალური აზიის, რუსეთის და თურქეთის ქვეყნებს საავტომობილო და სარკინიგზო გზებით. აგრეთვე, გამოიყენება, როგორც მთავარი სატრანზიტო ნავსადგური ყაზახეთისა და აზერბაიჯანის ნავთობის გადასამუშავებლად. ბათუმის ნავსადგური საზღვაო გზებით უკავშირდება მსოფლიოს ყველა საზღვაო ქვეყნას. ნავსადგურში არის ნავთობტერმინალი, მრავალმიზნობრივი საკონტეინერო ტერმინალი, ნავმისადგომი სარკინიგზო ბორნისათვის, მშრალი ტვირთის ტერმინალი და სამგზავრო ტერმინალი.

საქართველოს სატრანზიტო პოტენციალში მნიშვნელოვანი ფუნქცია საჰაერო სივრცეს აკისრია, რომელიც 1998 წელს გაეროს განვითარების პროგრამის საფუძველზე გარდაიქმნება და მოდერნიზირდება; ტასისის ორგანიზაციის მხარდაჭერით დაარსდა საქართველოსა და ამიერკავკასიის ერთიანი საჰაერო სივრცე და შეიქმნა საჰაერო კოდექსი.

საქართველოს რკინიგზა ევროპისა და ცენტრალური აზიის ქვეყნებს უმოკლესი გზით აკავშირებს ერთმანეთთან. თბილისიდან ფოთში პირველი მატარებელი 1872 წლის 10 ოქტომბერს ჩავიდა. დედაქალაქი სარკინიგზო მაგისტრალით დაკავშირებულია როგორც საქართველოს ნებისმიერ რეგიონთან, ასევე სომხეთთან, აზერბაიჯანთან და რუსეთთან. უახლოეს მომავალში იგეგმება საქართველოს სარკინიგზო მაგისტრალის თურქეთთან დაკავშირება.

ყოველწლიურად იზრდება სარკინიგზო ტრანსპორტით გადაზიდული ტვირთების მოცულობა, რაც ადასტურებს მის ეკონომიკურ და სტრატეგიულ მნიშვნელო-

ბას. ტვირთნაკადების მნიშვნელოვანი ზრდა დღის წესრიგში აყენებს სარკინიგზო მაგისტრალის ტექნიკური სიმძლავრის შემდგომ განვითარებას. ეს კი შესაძლებელია იმ ბარიერულ უბნებზე ძირეული რეკონსტრუქციითა და ახალი შემოვლითი სარკინიგზო ხაზების მშენებლობით, სადაც ბუნებრივი და ხელოვნური ფაქტორები მკვეთრად ზღუდავენ რკინიგზის გამზიდუნარიანობას.

2007 წელს ხელი მოეწერა ყარსი-ახალქალაქი-თბილისი-ბაქოს სარკინიგზო მაგისტრალის წარმო-ხელშეკრულებას, რაც საქართველოს ტერიტორიაზე 192 კილომეტრიანი ხაზის რეაბილიტაციასა და მარაბდა-კარწახის 29 კილომეტრიანი ხაზის ხელახალ მშენებლობას ითვალისწინებს. აღნიშნული სარკინიგზო ხაზი იქნება იაფი და უმოკლესი დერეფანი ევროპისა და ხმელთაშუა ზღვისაკენ, საქართველო კი პირდაპირ დაუკავშირდება თურქეთს. ამ პროექტის ამოქმედებით საქართველოს რკინიგზას ახალი ტვირთნაკადების მოზიდვის რეალური პერსპექტივა ექნება, რაც გააუმჯობესებს ჩვენს სოციალურ-ეკონომიკურ ყოფას და აწევს ქვეყნის პრესტიჟს საერთაშორისო ასპარეზზე.

პროექტის განხორციელებით მთელს ევრაზიაში შეიქმნება მდგრადი სატრანსპორტო ქსელი, რომელიც განამტკიცებს რეგიონალურ უსაფრთხოებას და უზრუნველყოფს ქვეყნებს შორის მჭიდრო ეკონომიკურ თანამშრომლობას. ბაქო-თბილისი-ყარსის სარკინიგზო ხაზი წარმოადგენს ევროპა-კავკასია-აზიის სატრანსპორტო დერეფანს და სწორედ ამიტომ, ექსპერტები მას “რკინის აბრეშუმის გზასაც” უწოდებენ.

საქართველოს 20229 კმ სიგრძის საჯარო გზა გაანინია, აქედან 1474 კმ საერთაშორისოა. სატრანსპორტო ფუნქციის შესრულებისათვის აუცილებელია სატრანსპორ-

ტო სფეროს ინტერგრაცია მსოფლიო სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურაში; საავტომობილო დარგი კი მისი ერთ-ერთი ძირითადი სფეროა.

“ევროპა-კავკასია-აზიის სატრანსპორტო კორიდორის” შექმნამ ხელი შეუწყო საქართველოს ინფრასტრუქტურის დახვეწასა და განვითარებას. საავტომობილო ტრანსპორტით ტვირთის გადაზიდვის სფეროში ტრასეკას “საავტომობილო ტრანსპორტის საერთაშორისო კავშირი”, რომელიც საერთაშორისო ორგანიზაციას წარმოადგენს, მუშაობს ევროპასა და აზიას შორის აბრეშუმის გზაზე ავტოსატრანსპორტო გადაზიდვების სრულყოფაზე, რომელიც ტრასეკასთან ერთად ახორციელებს ახალ პროექტს “ახალი ევრაზიის საავტომობილო ინიციატივა”. პროექტი მიზნად ისახავს ჩინეთსა და ევროპას შორის რეგულარული საავტომობილო ტრანსპორტით დაკავშირებას და სატრანსპორტო მომსახურების სერვისის შექმნას მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნებში. შერჩეულია სამი მარშრუტი: ჩრდილოეთის, ცენტრალური და სამხრეთის. სწორედ ცენტრალური მარშრუტი ითვალისწინებს ტვირთების გატანას ცენტრალური ჩინეთიდან ყირგიზეთის, თურქმენეთის, აზერბაიჯანისა და საქართველოს გავლით ევროკავშირის ქვეყნებში.

ამრიგად, საქართველო მნიშვნელოვან სატრანზიტო ფუნქციას ასრულებს თანამედროვე ეკონომიკურ სივრცეში და აქტიურ მონაწილეობას იღებს რეგიონალური პროექტების სრულყოფასა და განხორციელებაში. ამასთანავე, ძალზე მნიშვნელოვანია საქართველოში შენარჩუნებულ იქნას ეკონომიკური სტაბილურობა და ინსტიტუციონალური პოლიტიკური მდგრადობა.

3. საქართველოსა და ევროკავშირის ენერგეტიკული თანამშრომლობა

საქართველოს სატრანზიტო ფუნქცია მნიშვნელოვანია ევროპის ენერგეტიკული უსაფრთხოების უზრუნველყოფაში; ამიტომ, წვენი ქვეყნის როლი ენერგეტიკული პროექტების განხორციელებაში ძალზე დიდია. პროექტები ორი მიმართულებით ვითარდება: პირველი, ევროკავშირი დაინტერესებულია თავისი ენერგეტიკული უსაფრთხოების უზრუნველყოფის მიზნით ხელი შეუწყოს საქართველოს სატრანზიტო ფუნქციის სრულყოფილად განხორციელებას; მეორე, საქართველო მიიღებს პოლიტიკური და ეკონომიკური განვითარების სტაბილურობის გარანტიებს; ტრანზიტული პროექტების განხორციელების აუცილებელი პირობაა მდგრადი მოდერნიზაცია და პოლიტიკური სივრცის ინსტიტუციონალური დემოკრატიზაცია.

სატრანზიტო ფუნქციამ ორგვარი სასარგებლო გაუდუნა შეიძლება მოახდინოს სახელმწიფოზე. პირველი, ესაა ეკონომიკური ეფექტი და ინვესტიციები, რაც დადებითად აისახება ქვეყნის ბიუჯეტზე. მეორე, საქართველოს ტერიტორიაზე მოქმედი საერთაშორისო ენერგეტიკული პროექტები დამატებითი გარანტიები იქნება ენერგოუსაფრთხოებისათვის, რაც სახელმწიფოსათვის ამჯერად პრობლემური საკითხია.

თანამედროვე მსოფლიოში ევროპული კავშირი არის ერთ-ერთი ყველაზე გავლენიანი გაერთიანება, რომელიც აქტიურად მონაწილეობს საერთაშორისო პროექტებში. ევროპული გაერთიანება 50 წელზე მეტია არსებობს. ახლანდელი სახელწოდებით ის 1993 წლიდან ფუნქციონირებს, როდესაც ძალაში შევიდა 1992 წლის მახსტრიხტის

ხელსეკრულება. ამ ხელშეკრულების საფუძველზე ურთიერთკავშირი წევრ სახელმწიფოებს შორის გაცილებით უფრო მრავლისმომცველი და მტკიცეა, ვიდრე სუვერენულ სახელმწიფოებს შორის არსებული ნებისმიერი ურთიერთობა.¹

საქართველო და ევროკავშირი, ეს ორივე მხარე დაინტერესებულია, რომ უზრუნველყოს საკუთარი ენერგოსაფრთხოება. ენერგეტიკული დამოუკიდებლობის მიღწევა ორივეს ინტერესში შედის. კერძოდ, საქართველოს ტერიტორიაზე გაივლის მილსადენი, რომელიც ევროპას ენერგომატარებლებით მოამარაგებს, ამით ისარგებლებს ევროკავშირიც, რომელიც მიიღებს ალტერნატიულ ბუნებრივ აირს და ნავთობს; ასევე, საქართველოს ენერგოსაფრთხოებაც დამატებითი გარანტიებით ისარგებლებს (რომ აღარაფერი ვთქვათ ეკონომიკურ ეფექტსა და პრივილეგიებზე). თუ საქართველოს ტერიტორიაზე გაივლის მილსადენი, რომელიც ევროკავშირს მოამარაგებს ენერგორესურსებით, ეს იქნება მისი დიდი წარმატება, რადგან ამ ქვეყნის სტაბილურობითა და უსაფრთხოებით თვით ევროპაა დაინტერესებული. ამ თვალსაზრისით, საქართველო არის ერთადერთი ქვეყანა, რომლის მონაწილეობის გარეშე შუა აზიური და კასპიური ენერგორესურსები დასაფლეთისავენ ვერ გაემართება.

ევროკავშირის მიერ ღლობიერებული “ნაბუკოს” პროექტი საქართველოსათვის არის რეალური შანსი, განამტკიცოს თავისი ენერგეტიკული, ასევე ეროვნული უსაფრთხოება. თუ ამ მილსადენით ქვეყნის ტერიტორიაზე გაივლის წელიწადში 30 მილიარდი კუბური მეტრი ბუნებრივი აირი, შეიძლება ჩაეთვალოს, რომ მის ენერგეტიკულ უსაფრთხოებას საშიშროება აღარ ემუქრება, რად-

¹ იხ.: პ. ფონტენი. ევროპული ინტეგრაციის ისტორია. თბ., 2002, გვ. 6-7

გან თავისთავად სახელმწიფო მიიღებს ტრანზიტის საფასურს. შპ-დენიზის მილსადენიდან საქართველოს კოტა არის 5 %, თუ ნაბუკოს კოტაც დაემატება, მაშინ ქვეყანა უფასოდ მიიღებს წლიური მოხმარების დაახლოებით 60-75 %-ს. საქართველოსათვის ასეთ თანამშრომლობას მოაქვს რამდენიმე სახის ეფექტი: პირველი, ეს არის კონტაქტების გაღრმავება ევროკავშირთან, რომელიც პლანეტის ერთ-ერთი ყველაზე გავლენიანი გაერთიანებაა; ამ კონტაქტის კიდევ უფრო გაღრმავებას ხელს შეუწყობს ევროკავშირის ქვეყნებთან საკუთო რეჟიმის გამარტივება; მეორე, საქართველოს უმთავრესი მიზანი არის თავი დაადწიოს რუსეთის გავლენის ქვეშ ყოფნას, რომლის პირობა დასაგლეჯთან აქტიური თანამშრომლობაა.

ევროპის ერთ-ერთი ყველაზე სახიფათო მეტოქე ამ ეტაპზე არის რუსეთი, რომელიც ამყარებს თავის პოზიციებს და აფართოებს გავლენის სფეროებს. ამ საქმიანობაში კი მისი სამიზნე საქართველოსთან ერთად აღმოჩნდა ევროპაც. გამომდინარე ამ უკანასკნელის მასშტაბებიდან რუსეთი ღია დაპირისპირებას ერიდება და მეტოქის დასუსტების სხვა გზებს ეძებს. ყველაზე ეფექტური საშუალება ამ გზაზე არის ენერგეტიკული ბერკეტი.

ევროპა საერთო იმპორტირებული ენერგომატარებლების დაახლოებით 35-40 პროცენტს რუსეთიდან იღებს, რაც ამ უკანასკნელს უხსნის ხელებს და მოქმედებას უადვილებს. რუსულ ენერგორესურსებზე დამოკიდებულება, როგორც მხოლოდ ფაქტი, არ უნდა ყოფილიყო პრობლემური, თუმცა თუ გაეითვალისწინებთ ამ სახელმწიფოს არსსა და მიზნებს, დაკანაზავთ, რომ საქმე ევროპის სრულიად არაპროგნოზირებად ქვეყანასთან, რომელიც თავისი გეგმების განსახორციელებლად ნებისმი-

ერ ფორმებს იყენებს.

ცნობილი ფაქტია, რომ ევროპა რუსეთის ალტერნატიული ბაზრების ძიებას აზიაში აპირებს. ტრანსკასპიური და ცენტრალური აზიის სახელმწიფოებიდან ნავთობისა და გაზის იმპორტი მოითხოვს შესაბამის მილსადენს და მარშრუტს, რომელიც უკვე დაგეგმილია და მისი მონაწილე არის საქართველო; ამ ქვეყნის გარეშე წარმოუდგენელია გაზსადენის პროექტის ამუშავება აზიიდან ევროპამდე, რადგან იგი მდებარეობს ამ ორი კონტინენტის საზღვრებსა და მასზე ტრანზიტი არის ერთადერთი გზა იმისათვის, რომ ევროკავშირმა ბუნებრივი აირი რუსეთის გვერდის ავლით მიიღოს.

ევროკავშირის ოფიციალური წარმომადგენლები აცხადებენ, რომ მათთვის სასიცოცხლო მნიშვნელობისაა ალტერნატიული ენერგორესურსები და ამ საქმეში უყოყმანოდ აღიარებენ საქართველოს როლს. 2008 წლის 3 სექტემბერს ბრიუსელში ჩატარდა ევროკავშირის სპეციალური სამიტი, სადაც ევროპარლამენტმა საქართველოს შესახებ სპეციალური დადგენილება შეიმუშავა, სადაც სხვა მნიშვნელოვან საკითხებთან ერთად ენერგეტიკული უსაფრთხოების საკითხებიც შევიდა. რეზოლუციაში ხაზგასმით იქნა აღნიშნული საქართველოს როლი ევროპის ენერგეტიკული უსაფრთხოების გაძლიერებაში, როგორც რუსეთის სატრანზიტო ენერგეტიკული მარშრუტების ალტერნატიული გზა. განსაკუთრებული ყურადღება გამახვილდა არსებული სატრანზიტო ინფრასტრუქტურის დაცვაზე და ევროკომისიას დაევალა საქართველოსათვის მხარდაჭერის გაწევა.¹

რეზოლუციის თანახმად მნიშვნელოვანი ღონისძიებების გატარება დაიგეგმა ასევე ნაბუკოს მილსადენის

¹ იხ: ევროკავშირის საგანგებო სხდომაზე მიღებული „კავშირის კავშირი“ კავშირი „კავშირის პალიტრა“, 8-14 სექტემბერი, 2008

პროექტის განხორციელების მიზნით. აღნიშნული მიღსა-
დენი გაივლის რა საქართველოს ტერიტორიას, ევროკავ-
შირისათვის წარმოადგენს ენერგეტიკული დამოუკიდებ-
ლობის გაზრდის კიდევ ერთ მნიშვნელოვან ინსტრუ-
მენტს.

საქართველოსა და ევროკავშირის თანამშრომლობა
ეწინააღმდეგება რუსეთის ეროვნულ ინტერესებს, რომე-
ლიც ამჟამად ცდილობს შეინარჩუნოს და გაზარდოს
გავლენა პოსტსაბჭოურ ქვეყნებზე. საქმე ისაა, რომ ევ-
როკავშირის ინიცირებული ალტერნატიული გაზსადენის
პროექტი ამ ქვეყანას ორგვარ სარალს აყენებს. პირველი
ესაა კომერციულ-ეკონომიკური, რადგანაც ბუნებრივი ათ-
რის მიწოდებაში რუსეთს უნდება კონკურენტი და ხე-
ლიდან ეცლება მონოპოლისტის შესაძლებლობები, რაც
უარყოფით ფინანსურ ეფექტებს იწვევს; მეორე და უმ-
თავრესი, ის დაკარგავს ევროკავშირზე ზემოქმედების
მძლავრ ბერკეტს. თუ ეს გაერთიანება დამოკიდებული
აღარ იქნება რუსულ ენერგორესურსებზე, რუსეთი ევ-
ლარ შეძლებს ფარულ შანტაჟსა და გავლენას ევროპაზე.

მას შემდეგ, რაც სამხრეთ კავკასიაში გაიარა ბაქო-
თბილისი-ჯეიჰანისა და ბაქო-თბილისი-ერზრუმის მიღსა-
დენებმა, რუსეთის შესწოტებამ კულმინაციას მიაღწია.
მას ხელიდან გამოეცალა თითქმის ყველა ინსტრუმენტი,
რათა შეეფერხებინა საქართველოსა და დასავლეთის
მისთვის მიუღებელი ურთიერთობა. მისთვის ნათელი
გახდა, რომ ამ კავშირების ჩაშლა დიპლომატიური გზით
შეუძლებელი იყო და მიიღო სხვა გადაწყვეტილება. 2008
წლის აგვისტოს ომის ერთ-ერთი მიზეზი საქართველოს-
თან სწორედ ენერგოპროექტებისათვის ზიანის მიყენება
იყო; ევროპის სახელმწიფოებს უნდა დაკარგოდათ ნაბუ-
კოს პროექტისადმი ინტერესი.

რუსეთის ინტერვენციამ საქართველოში კიდევ უფრო მწვავედ დააყენა ევროპის ენერგეტიკული უსაფრთხოების საკითხი. ამის პარალელურად, რუსეთის ფედერაცია არ წევეტს პროექტ “სამხრეთის ნაკადის” ღობირებას. თუმცა, ძალიან საეჭვოა ევროპამ დათმოს პოზიციები ამ ნაკადის სასარგებლოდ. იმ შემთხვევაში თუკი ევროპა დათმობს პოზიციებს რუსეთის წინაშე, მაშინ ეს გარკვეულად იმოქმედებს საქართველოს სატრანსიტო ფუნქციებს. ამ პრობლემის მოსაგვარებლად საჭიროა დაიწყოს რეალური ქმედებები და ძალაში შევიდეს ალტერნატიული გაზსადენი, რომელიც ჯერ კიდევ გეგმის სახითაა წარმოდგენილი. ამჟამად, ევროპის კონტინენტზე ბუნებრივი აირის უდიდესი ნაწილი რუსეთიდან შედის და ევროპა კვლავ ამ სახელმწიფოზეა დამოკიდებული. აქედან გამომდინარე, რუსეთის როლი ევროკავშირსა და საქართველოს თანამშრომლობაზე უარყოფითი ეფექტის მომტანია. მართალია, ეს სიტუაცია წარმოსახვითია, მაგრამ რეალობისაგან შორს არ არის. ფაქტია, რომ ევროპას ჯერ-ჯერობით ენერგომომარაგება დივერსიფიცირებული არ აქვს, არ არის ამოქმედებული მთავარი ალტერნატივი – ნაბუკო, ამიტომ, რუსეთს ევროკავშირზე ზემოქმედების ინსტრუმენტი კვლავ ხელში რჩება.

საბოლოო ჯამში, საქართველოსა და ევროპის ურთიერთობები სტიმულს იღებს რუსეთის ქმედებებისაგან. ეს ქვეყანა ორივე მხარეს აშფოთებს, რადგან მისგან მხოლოდ პრობლემებს ელიან და ამიტომ ცდილობენ ითანამშრომლონ ისეთ სფეროებში, რომლებშიც ხდება მათი ინტერესების გადაკვეთა. ევროპა, რომ არ ყოფილიყო დამოკიდებული არასაიმედო რუსულ ენერგომომარაგებლებზე, მაშინ მისი ყურადღება საქართველოს სატრანსიტო ფუნქციის მიმართ მინიმალური იქნებოდა. თუ არ

დაემუქრებოდა რეალური საფრთხეები, საქართველოს გამო რუსეთს არავინ დაუპირისპირდებოდა ღიად. ჩვენს შემთხვევაში ევროპა დგას რთული გამოწვევების წინაშე და იძულებულია ითანამშრომლოს საქართველოსთან. ეს მომენტი ამ უკანასკნელმა სათავესოდ უნდა გამოეყენოს, რათა ძლიერი მოკავშირეების დახმარებით უზრუნველყოს საკუთარი უსაფრთხოება და სტაბილურობა.

რუსეთის სამხედრო ინტერვენციამ შექმნა წინაპირობა იმისათვის, რომ ახლო მომავალში შეიქმნას ახალი მსოფლიო წესრიგი; ამ მოვლენას აგრეთვე დაემატა ბოლო პერიოდში განვითარებული მოვლენები არაბულ სამყაროში. აქ ისევ აქტუალური და ძალზე მნიშვნელოვანი პრობლემაა ენერგომატარებლების საკითხი. 2008 წლის აგვისტოს მოვლენებმა ყველას დაანახა, რომ რეგიონში და კონტინენტზე მთავარი გეოპოლიტიკური მოთამაშე რუსეთია და მასზე დამოკიდებული სატრანზიტო პროექტების წარმატება თუ წარუმატებლობა. ასეთ ვითარებაში “ნაბუკოს” პროექტის განხორციელებაზე ლაპარაკიც კი ზედმეტია. ევროპას ალტერნატივად სამხრეთ კავკასიიდან რწყება მხოლოდ ბაქო-თბილის-ჯეიჰანი და ბაქო-თბილისი-ერზურუმი, რომლებითაც ცდილობს თავი დააღწიოს რუსეთის გავლენას. თუმცა, ეს პროექტები რუსეთის შესაძლებლობებთან უმნიშვნელოა და მათ არ შეუძლიათ ევროპის სრულად მომარაგება. შედარებისათვის: რუსეთის ნავთობის ექსპორტი დღეში 10 მილიონი ბარელია, ხოლო გაზი 130 მილიარდი კუბური მეტრი წელიწადში. ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანის მილსადენი კი დღეში მხოლოდ 800 ათას ბარელ ნავთობს ატარებს. შაჰ-დენიზი კი 6 მილიარდ მეტრ კუბს წელიწადში. ასეთ პირობებში გამორიცხულია, რომ ევროკავშირმა შეძლოს რეალური ენერგორესურსების ნანაცვლეობა. თუ არ მოხდა

დამატებითი იმპორტის წყაროების მოძიება, რასაც ეწინააღმდეგება რუსეთი.

კონფლიქტის შემდეგ, რომელიც აგვისტოში მოხდა, თვით ევროპაშიც დაიწყო საქართველოს სატრანზიტო ფუნქციაზე, კერძოდ კი “ნაბუკოს” პროექტზე ყურება. დაიწყო “ჩრდილოეთის ნაკადის” წინ წამოწევა, რომლითაც იგეგმება რუსული გაზის ბალტიის ზღვის გავლით ევროპაში ტრანსპორტირება. იმ შემთხვევაში, თუ ეს მიღსადავნი ამოქმედდა, ევროპის ენერგომომარაგების იდეა სხვა წყაროებიდან საბალოოდ დასამარდება.

რუსეთის სურვილი, გავლენა ჰქონდეს საქართველოს სატრანზიტო ფუნქციაზე, გამოიხატა იმ ფაქტით, რომ აგვისტოს ომის დროს დაიბოძა აქ არსებული საერთაშორისო მიღსადავნი. მართალია, ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანი საპაერო იერიშების დროს არ დაზიანებულა, მაგრამ ეს შემთხვევა გამიზნული იყო ენერგორესურსების მწარმოებელი და მომხმარებელი ქვეყნების მიმართ, რათა ისინი მიმხედარიყვნენ, რომ საქართველო არ არის ესაფრთხო ქვეყანა რესურსების ტრანზიტისათვის და აქ გამავალი მიღსადავლების დაცულობა დამოკიდებულია მის კეთილ ნებაზე.

თავის მხრივ, იმპორტიორი და ექსპორტიორი სახელმწიფოები საჭიროებენ უსაფრთხოების მყარ გარანტიებს, რათა არ ჰქონდეთ განცდა, რომ მათ ენერგორესურსებს, შეიძლება, რამე შეემთხვას. თუ მათ ამაში დაეჭვების მიზეზი მიეცემათ, სავსებით შესაძლებელია, რომ იფიქრონ სხვა ალტერნატივებზე. ეს განსაკუთრებით ეხებათ მომწოდებელ ქვეყნებს: ტრანსკასპიურ და შუა აზიის სახელმწიფოებს (აზერბაიჯანი, ყაზახეთი, თურქმენეთი). გასათვალისწინებელია სხვა გარემოებებიც, თუ შევადარებთ დღევანდელ მდგომარეობას 90-იან წლებს, როცა

მიმდინარეობდა მოლაპარაკებები ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანის პროექტის შესახებ, ენახაეთ, რომ ნავთობის ფასი მაშინ საკმაოდ დაბალი იყო და არც ენერგორესურსების მომსოვეებლებს აქონდათ დისტრიბუციის გზები დივერსიფიცირებული. ისინი იმ პერიოდში დათანხმდნენ შექმნათვა'სებას, რადგან უკეთესს ვერ ხედავდნენ. რუსეთსაც მაშინ შიდა პრობლემები აქონდა და შესაბამისად ვერ იცლიდა საგარეო პოლიტიკისათვის. რაც შეეხება დღევანდელ სიტუაციას, სახეზეა რადიკალურად განსხვავებული სურათი. ენერგომატარებლებზე მოთხოვნის ზრდასთან ერთად, შესაბამისად, იმატა ნავთობისა და გაზის ფასმა. ბუნებრივი რესურსებით მდიდარმა ცენტრალური აზიის სახელმწიფოებმა მონახეს ექსპორტის სხვა გზები კიდევ უფრო აღმოსავლეთით – ჩინეთის მიმართულებით. მათთვის, უკვე, ევროპაში ენერგორესურსების ტრანსპორტირება სასიცოცხლო მნიშვნელობის აღარაა. ნავთობის ფასის ზრდამ მხოლოდ რუსეთის ფინანსებზე იქონია დადებითი ზემოქმედება, რომელიც ნავთობისა და ბუნებრივი აირის ექსპორტის მხრივ პლანეტის ერთ-ერთი მოწინავე ქვეყანაა. ეკონომიკურმა პროგრესმა გაზარდა პოლიტიკური ამბიციები, რომლებიც ითვალისწინებენ ფინანსურ კრიზისში მყოფ ევროპაზე ზემოქმედების ინსტრუმენტების შენარჩუნებასა და გაძლიერებას. ამ მიზნით, რუსეთის ფედერაცია ცდილობს თავის ორბიტაზე დატოვოს ცენტრალური აზიის ქვეყნები, რათა ნაკლებად გაუჩნდეთ დასავლეთისაკენ ენერგომატარებლების წარმართვის სურვილი. პარალელურად, ეს ქვეყანა აწარმოებს მოლაპარაკებებს ამ სახელმწიფოებთან ბუნებრივი აირის საკუთარ ტერიტორიაზე ტრანზიტისათვის.

აზერბაიჯანს რაც შეეხება, აქაც არის საუბარი გაზის რუსეთის მიერ შესყიდვაზე, თუმცა ეს გადაწყვეტი-

ლება ჯერ მიღებული არ არის. იმის აღბათობა დიდია, რომ რუსეთმა ეს შეძლოს და დაითანხმოს აზერბაიჯანის მთავრობა ბუნებრივი აირის რუსეთში ექსპორტზე, რადგან რუსეთი აირზე საბაზრო ფასის გადახდას პირდება. აგრეთვე, მას მიეცა საბაბი, რომ საქართველოს არასტაბილურობაზე ისაუბროს და გაზის ევროპაში გატანის ალტერნატიულ გზად თავისი ტერიტორია შესთავაზოს. აზერბაიჯანი, რასაკვირველია, დაინტერესებულია ბუნებრივი აირის ტრანსპორტირების ალტერნატიული გზების ძიებით და რუსული “გაზპრომი” მისაღებ პირობებს შესთავაზებს, ის სავარაუდოდ დადებით გადაწყვეტილებას მიიღებს.

ეს ტენდენცია, რასაკვირველია, ეწინააღმდეგება საქართველოს ეროვნულ უსაფრთხოებას. თუ აქ საერთაშორისო მიღსადენი არ იქნება, მაშინ მისაღები არ იქნება საქართველო, როგორც ტრანზიტული ქვეყანა. აზერბაიჯანისათვის ჯერჯერობით ერთადერთ პარტნიორად გაზის ტრანსპორტირების საკითხში არის საქართველო. მეორე ვარიანტად იდეაში არის სომხეთი, თუმცა, მთიანი ყარაბაღის კონფლიქტის გათვალისწინებით ამის განხორციელება გამორიცხებულია მანამ, სანამ არ მოხდება სომხეთთან ურთიერთობების მოწესრიგება. ამ პროცესში შესაძლებელია რუსეთმა ითამაშოს დადებითი როლი, რომლითაც სამხრეთ კავკასიაში გეოპოლიტიკურ გავლენას იგი კიდევ გაზრდის, რაც ხელს შეუწყობს სატრანზიტო პროექტების გადაწყვეტილებების მიღებაზე ზეგავლენას.

მიუხედავად ასეთი პროცესებისა, ევროკავშირი უყურადღებოდ არ ტოვებს სამხრეთ კავკასიაზე ენერგორესურსების ტრანზიტის პრობლემებს. ჟენევის საერთაშორისო ინსტიტუტის წარმომადგენელი, დანიელ ვორნერი

მიიჩნევს, რომ აგვისტოს მოვლენების შემდეგ დასავლეთი საქართველოთი უფრო მეტადაა დაინტერესებული, რასაც გამოყოფილი მილიარდებიც მოწმობს. მისი აზრით, საქართველოზე გამავალ ენერგომატარებლებთან დაკავშირებული რეგიონალური პროექტები ხელშეუხებელი დარჩება.¹

რუსეთის მცდელობები, შეაფერხოს საქართველოსა და ევროკავშირის ურთიერთობა და შესაბამისად, რისკების წინაშე დააყენოს მხარეების ენერგეტიკული უსაფრთხოება, საკმაოდ აქტიურია. დასავლეთი ვალდებულია თვითონაც იმოქმედოს, რათა კონტრქმედებებით გაანეიტრალოს რუსეთის მოღვაწეობის შედეგები. ევროკავშირის ხელმძღვანელები სათანადო თანადგომით გამოხატავენ საქართველოსადმი მხარდაჭერას. მთავარია, შენარჩუნებული იქნას ენერგეტიკული პროექტები; მიუხედავად იმისა, რომ რუსეთის ერთ-ერთი მიზანი იყო “ნაბუკოს” მილსადენის პროექტის ჩაშლა, ეს საბოლოოდ მაინც ვერ შედგა. ევროპაში მზად არიან კვლავ გააგრძელონ მუშაობა გაზსადენის საკითხებზე.

აღნიშნულ პროცესებში აქტიურად მონაწილეობს აშშ, რომელიც ემხრობა ევროპის ენერგომომარაგების დივერსიფიკაციას. მისთვის გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს იმას, რომ ევროკავშირი რუსეთზე არ იყოს დამოკიდებული და კრიზისულ სიტუაციებში ამერიკისთვის მიუღებელი ნაბიჯი არ გადადგას. აშშ ცდილობს რუსეთს არ მისცეს ამ რეგიონიდან ენერგომატარებლების გაკონტროლების შესაძლებლობა, რომელიც ისწრაფვის კონტროლი დააწესოს ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანის ნავთობსადენზე. ის ფაქტი, რომ რუსეთი მოცემულ მომენტში აკონტროლებს დასავლეთ ევროპაში მიმავალი ენერგომა-

¹ იხ.: ნ. მკელდიშვილი. საქართველოზე გამავალი ენერგოპროექტები ხელშეუხებელია. www.levantpress.org 18.11.08

ტარებლების უმეტეს ნაწილს, მას ევროკავშირზე დიპლომატიური ზემოქმედების ბერკეტებს აძლევს.

აშშ და რუსეთი ცდილობენ, რომ აზერბაიჯანი თავიანთ შეთავაზებებზე დაითანხმონ; რუსეთი აზერბაიჯანს სთავაზობს ბუნებრივი აირის სანაცვლოდ საბაზრო ფასის გადახდას, აშშ-ის პირობა კი “ნაბუკოს” გაზსადენის მეშვეობით დასავლეთ ევროპაში გაზის უმსხვილეს მიმწოდებლად გადაქცევაა. აზერბაიჯანი წლების მანძილზე ატარებდა ლავირების პოლიტიკას და ორივე ქვეყანასთან კარგ ურთიერთობას ინარჩუნებდა; ახლა კი მას მოუწევს ერთ-ერთის სასარგებლოდ მიიღოს გადაწყვეტილება. ის, თუ ვისთან გააგრძელებს ეს ქვეყანა თანამშრომლობას, დამოკიდებულია იმაზე, თუ რომელი უფრო მეტად გააქტიურდება და მოხიბლავს თავისი პირობებით. ამასთანავე, უნდა გავითვალისწინოთ ისიც, რომ დიდი მნიშვნელობა აქვს იმას, თუ როგორ განვითარდება მოვლენები არაბულ ქვეყნებში და რა გავლენას მოახდენს იგი პოსტსაბჭოურ სივრცეზე.

საქართველოსა და ევროკავშირს შორის ენერგეტიკული თანამშრომლობა გარკვეული თვალსაზრისით რისკების მომცველია და კომპრომისულ გადაწყვეტილებებს მოითხოვს; ეს ეხება როგორც საქართველოს, ისე ევროკავშირის ქვეყნებს. უნდა აღინიშნოს, რომ ევროკავშირში დღემდე რჩებიან ქვეყნები, რომლებიც პრორუსულად თუ არა, რუსეთის მიმართ კლიბერალურად არიან განწყობილნი, რასაც შესანიშნავად იყენებს ეს ქვეყანა ზეწოლისათვის. შესაბამისად, რთულდება ენერგომომარაგების დივერსიფიკაციის საკითხები, რომელსაც ისედაც დიდი დიპლომატიური ძალისხმევა სჭირდება ევროპის ქვეყნებსა და რუსეთს შორის.

ბუნებრივი აირის იმპორტისათვის ევროკავშირს რა

თქმა უნდა, სჭირდება მომწოდებელი მხარე, ნაბუკოს პროექტის განხორციელების პირველ ეტაპზე დაგეგმილია ახერბაიჯანული გაზის შემოტანა, ხოლო მოგვიანებით უკვე ცენტრალური აზიის ქვეყნებიდან (ყაზახეთი, თურქმენეთი); მაგრამ არსებობს იმის რისკი, რომ ექსპორტიორი სახელმწიფოები არ აღმოჩნდნენ თანახმა პროექტში მონაწილეობაზე და სხვადასხვა მიზეზების გამო უარი განაცხადონ. აქ ძალზე მნიშვნელოვანია თანამედროვე მსოფლიოში ენერგორესურსებზე მოთხოვნილებისა და შეასაბამისად ფასების ზრდის ტენდენცია. ნავთობისა და გაზის მომპოვებელ ქვეყნებს, განსაკუთრებით კი არაბულ სამყაროში მიმდინარე მოვლენების შემდეგ, გაუჩნდათ ფართო არსევანი და ისინი მხოლოდ იქ აწარმოებენ ექსპორტს, საიდანაც უკეთეს პირობებს მიიღებენ და რომელიც მათ ეროვნულ ინტერესებს შეესაბამება. ე. ი. თუ დასავლეთმა არ იაქტიურა და არ სცადა სახელმწიფოების დათანახმება, დიდია იმის ალბათობა, რომ იგი ალტერნატიულ აირს ვერ მიიღებს და მოხმარების ერთადერთ წყაროდ ისევ არასაიმედო პარტიორი რუსეთი დარჩება.

2008 წლის აგვისტოს ომმა სერიოზული ზეგავლენა იქონია ალტერნატიულ ენერგოპროექტებზე. პირველი უარყოფითი სიგნალი, რომელიც მომწოდებლებმა და მომხმარებლებმა მიიღეს, იყო უსაფრთხოების არარსებობის რისკი. ასევე, სამხედრო მოქმედებებისა და ზიანდაცის იმდენი ინფრასტრუქტურა, რომლის გარეშეც რთული იქნებოდა საქართველოს სატრანსპორტო დერეფნის ფუნქციის რეალიზება. მართალია, ქვეყანა ძალიან დაზარალდა და დასავლეთის თვალშიც მისი ავტორიტეტი სტაბილურობის კუთხით შეიღაზა, მაგრამ მნიშვნელოვანია ევროკავშირის მტკიცე სურვილი, რომ საქართველოს გაეღო

მიიღოს ტრანსკასპიური ბუნებრივი აირი. ეკონომიკური თვალსაზრისით ეს პროექტი შეიძლება არ ჩანდეს მომგებიანი, თუმცა გასათვალისწინებელია პოლიტიკური ფაქტორები. ევროპა იძულებულია მოახდინოს ალტერნატიული ენერგორესურსების იმპორტი, რათა ავტორიტარულ რუსეთს არ მისცეს შანტაჟის საშუალება. ამ გეგმის განხორციელება საქართველოს გარეშე წარმოუდგენელია. მთავარ როლს ამ შემთხვევაში ასრულებს ევროკავშირის პოლიტიკური ნება, რომელიც კომერციულ და ფინანსურ საკითხებზე მაღლა დგას.

რუსეთის ინტერვენციამ საქართველოში, ევროპა უფრო მეტად დაარწმუნა, რომ აუცილებელია იზრუნოს ენერგომომარაგების დივერსიფიკაციაზე. შესაბამისად, ისევე ყურადღების ცენტრშია საქართველო, როგორც მნიშვნელოვანი სატრანზიტო დერეფანი. ევროპა, სავარაუდოდ, უარს არ იტყვის ნაბუკოს პროექტის ამუშავებაზე, მიუხედავად არსებული რისკებისა. აქვე უნდა ითქვას აშშ-ის როლზეც, რომელიც სერიოზულად არის დაინტერესებული ამ მილსადენის ამოქმედებით, რომ ევროპამ შეძლოს რუსეთის ზეგავლენიდან გამოსვლა.

ევროპამ სრულყოფილად რომ მოახერხოს ენერგომომარაგების დივერსიფიკაცია აუცილებელია თანამშრომლობის გაღრმავება თურქეთთან. მისი როლი და გავლენა კავკასიასა და შუა აზიაზე განსაკუთრებით იზრდება, ამიტომ ევროპასაც და საქართველოსაც აუცილებლად მოუწევს ამ ქვეყნის ინტერესების გათვალისწინება. ნაბუკოს მილსადენის დიდი ნაწილი გაივლის თურქეთის ტერიტორიაზე, ამიტომ ძალზე მნიშვნელოვანია თურქეთის პოზიცია და მისი ინტერესების გათვალისწინება.

ცივი ომის დროს თურქეთი “უმთავრესად დასავლეთის პოლიტიკას ატარებდა, მაგრამ კომუნისტური სისტე-

მის დაშლის შემდეგ მან მჭიდრო ურთიერთობა დაამყარა რუსეთთან. მისი ეკონომიკა და ენერგეტიკა სერიოზულად არის დამოკიდებული ამ ქვეყანასთან. რუსეთსა და თურქეთს შორის სავაჭრო ბრუნვა წელიწადში 38 მილიარდ აშშ დოლარს შეადგენს. 2007 წელს თურქეთმა იმპორტირებული გაზის საერთო მოცულობის 60% რუსეთისაგან შეიძინა,¹ ასევე ამ ქვეყნისაგან იყიდა ქვანახშირის 56,4%; ასეთ პირობებში მოულოდნელი არ იქნება თუკი თურქეთი მოერიდება რუსეთთან ურთიერთობების გაფუჭებას, წინააღმდეგ შემთხვევაში ეს ქვეყანა ეკონომიკურად სერიოზულად დასარალდება. შეიძლება ვიფიქროთ, რუსეთის ფედერაციის როლის გათვალისწინებით თურქეთმა შეიძლება გარკვეულწილად უარყოფითი გავლენა მოახდინოს ნაბუკოს პროექტზე და მისი რეალიზაცია შეაფერხოს. ამიტომ, ევროკავშირის აქტიური მუშაობა მართებს თურქეთთან, რათა მან ნეგატიურად არ იმოქმედოს ნაბუკოს პროექტის განხორციელებაზე. წინააღმდეგ შემთხვევაში, ევროპის ენერგეტიკულ უსაფრთხოებას საშიშროება დაემუქრება და რეგიონში საქართველოს სატრანსიტო ფუნქციებს საფრთხე შეექმნება.

ამრიგად, შეიძლება ვთქვათ, რომ თანამედროვე გლობალურ სივრცეში საქართველოს, როგორც სატრანსიტო ქვეყნის, ფუნქციები უაღრესად დიდია ევროპისა და დასავლეთის სხვა ქვეყნებისათვის; საქართველოს სატრანსიტო ფუნქცია განპირობებულია მისი განსაკუთრებული გეოპოლიტიკური მდებარეობით, რომელიც განსაზღვრავს გლობალურ ენერგოპროექტებში წართულობას. მიუხედავად ამისა, ენერგოპროექტების განხორციელებას გარკვეული საშიშროება მაინც ემუქრება, რაც განპირობებულია თანამედროვე მსოფლიოში მიმდინარე მოვლე-

¹ სურათები ბუნებრივ აირს რუსეთისაგან იღებს ევროკავშირის "ცისფერი საქლის" მიდსაფეხით

ნებით: 1. არაბულ ქვეყნებში მიმდინარე რევოლუციებმა შესაძლებელია ზემოქმედება მოახდინოს ენერგოპროექტების რეალიზებაზე; 2. რუსეთის ფედერაციის გააქტიურება, რომელიც კავკასიას თავისი გავლენის გეოპოლიტიკურ ზონად მიიჩნევს; 3. თურქეთის გეოპოლიტიკური ინტერესები კავკასიასა და შუა აზიაში, მისი განსაკუთრებული დაინტერესება ამ რეგიონით; 4. მიმდინარეობს ახალი მსოფლიო წესრიგის ფორმირება, რომელმაც ურთიერთთანამშრომლობის ახალ ფორმებს შეიძლება დაუდოს საფუძველი; ამიტომ, მიზანშეწონილად მივიჩნევთ ქართულმა სახელმწიფომ რაციონალურად გაიაზროს თავისი ეროვნული ინტერესები და სწორად გამოკვეთოს ღირებულებითი ორიენტაციები გლობალურ ცვლილებათა შესაბამისად.

ახალი მსოფლიო წესრიგის ერთ-ერთი ძირითადი დამახასიათებელი ტენდენცია გახდა გლობალიზაცია, რომელმაც სახელმწიფოთაშორისო ერთიერთობებს, მოდულებსა და ტიპებს თავისებური შინაარსი მისცა. გერმანელი მეცნიერი ულრიხ ბეკი თავის წიგნში “რა არის გლობალიზაცია?” ერთმანეთისაგან მიჯნავს გლობალიზაციას, გლობალიზმსა და გლობალიზურობას. მისი აზრით, გლობალიზაცია გულისხმობს პროცესებს, რომლებშიც ნაციონალური სახელმწიფოები და მათი სუვერენიტეტი ტრანსნაციონალური მმართველობის ქსელში იხლართება და მათ ძალაუფლებრივ შესაძლებლობებს, ორიენტაციებსა და იდენტურობას ექვემდებარება. გლობალიზმში გულისხმობს მსოფლიო ბაზრის ბატონობასა და ნეოლიბერალურ იდეოლოგიებს, რომელსაც მსოფლიო ბაზარი გამოდევნის ან ცვლის პოლიტიკური მოღვაწეობის შედეგად. გლობალიზურობა ნიშნავს, რომ ჩვენ ვცხოვრობთ მარაველგანზომილებიან, პოლიცენტრისტულ, კონტინგენტურ, პოლიტიკურ მსოფლიო საზოგადოებაში, რომელშიც ტრანსნაციონალური და ეროვნული სახელმწიფოებრივი ფაქტორებია ერთმანეთში გადახლართული.¹

მსოფლიოში გლობალიზაციის პროცესი უცებ არ დაწყებულა და მისი საყოველთაოობა XX საუკუნის 90-იან წლებიდან იწყება, როდესაც კომუნისტურმა პოლიტიკურმა რეჟიმმა სრული კრაზი განიცადა და დასრულდა ბიპოლარული მსოფლიოს არსებობა. ახალმა საერთაშორისო ვითარებამ შესაძლებელი გახადა გლობალიზაციის პროცესის ახლებური და დანქარებული ტემპით განვითა-

¹ იხ.: უ. ბეკი, რა არის გლობალიზაცია? თბ., 2003, გვ. 25. 150-156

რება. გლობალიზაციის შედეგია, რომ თანამედროვე მსოფლიო, როგორც სივრცე თანდათანობით “დაპატარავდა”; იგი თავს იწენს ადამიანთა ყოველდღიურ ცხოვრებაში და თანაცხოვრების ყველა სფეროს მოიცავს.

გლობალისტების აზრით, თანამედროვე მსოფლიოს ეკონომიკურ სურათს ანალოგი არ მოეძებნება ისტორიაში; იგი არავითარ შემთხვევაში არ არის უბრალოდ ეროვნულ ეკონომიკებს შორის კავშირის ინტენსიფიკაცია, არამედ თვისებრივად სულ სხვა მოვლენაა, როცა ხდება ეროვნული საზღვრების წაშლა და ყალიბდება ერთიანი საფინანსო სისტემა. გლობალურ და საერთაშორისო ეკონომიკას შორის არსებითი განსხვავებაა, რადგან პირველი ერთიანი და განუყოფელია, მეორე კი ეროვნული, ეკონომიკისა და მათი ურთიერთდაკავშირების სისტემაა.

ახალი მსოფლიო ეკონომიკური წესრიგი, რომელიც ამჟამად ყალიბდება, მკვეთრად განსხვავდება XIX საუკუნის სიტუაციისაგან თავისი ბუნებითა და მოქმედების ფორმებით. თანამედროვე პირობებში მიმდინარეობს საერთაშორისო ეკონომიკური ინტეგრაციის ინტენსიფიკაცია, რომელიც სულ უფრო კომპლექსურ ხასიათს იღებს.

თანამედროვე გლობალიზაციის პროცესში მნიშვნელოვანია რეგიონალური წარმონაქმნების როლი, რომლებიც საერთაშორისო ეკონომიკურ ურთიერთობებში გარკვეულ ფუნქციებს ასრულებენ. თანამედროვე გლობალური სივრცის პოლიტიკურ და სოციალურ-ეკონომიკურ განვითარებას მძლავრ იმპულსს აძლევენ. ისინი გლობალიზაციის პროცესის განსაკუთრებულ პოლუსებს ქმნიან, რომლებიც მსოფლიოს მნიშვნელოვან წერტილებსა და წინააღმდეგობათა გარკვეულ ცენტრებს წარმოადგენენ.

თანამედროვე გლობალიზაციის პროცესში აქტიურად არის ჩართული საქართველო, რომლის სახელმწიფოებრივი სუვერენიტეტი მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული ამ პროცესის რაციონალურ გამოყენებასთან. თანამედროვე პირობებში ეკონომიკის მოდერნიზაცია შეუძლებელია მსოფლიო თანამეგობრობის დახმარების გარეშე განხორციელდეს. ქართული ეკონომიკის მოდერნიზაცია ორ ფაქტორს უნდა ემყარებოდეს: 1. საქართველოს აქტიური მონაწილეობა გლობალურ ეკონომიკურ პროექტებში, რეგიონალური მასშტაბის სტრუქტურებსა და ტრანსნაციონალურ ორგანიზაციებში; 2. ქართული სახელმწიფოს ეკონომიკური უსაფრთხოების უზრუნველყოფა, რომელიც მოიცავს ფინანსურ, ენერგეტიკულ და სამხედრო უსაფრთხოებას. ეს ორი ფაქტორი განაპირობებს ქართული ეკონომიკური და პოლიტიკური სივრცის სტაბილურობასა და მოდერნიზაციას.

გლობალიზაციის პირობებში საქართველომ, რომელიც დემოკრატიული ღირებულებების ერთგულია, უნდა დაიცვას და შეინარჩუნოს თავისი ეკონომიკის მოდერნიზაციით სუვერენიტეტი ისე, რომ უზრუნველყოს საკუთარი უსაფრთხოება და ეკონომიკური კეთილდღეობა. გლობალიზაციის პროცესში საქართველოს თავისი გეოპოლიტიკური მდებარეობით, ეკონომიკური თვითმყოფადი ცხოვრების წესებით, ბუნებრივი პოტენციალითა და კულტურულ-ინტელექტუალური დონით განსაკუთრებული ადგილი უკავია, რომლის პრაგმატული გამოყენება დაბალანსებულ პოლიტიკურ მოქმედებებზეა დამოკიდებული.

თანამედროვე გლობალიზაციის პროცესში რადიკალურად იცვლება ერი-სახელმწიფოს ადგილი და ფუნქციები, რომელიც კვლავ რჩება მსოფლიო პოლიტიკის

მთავარ აქტორად. ახალ მსოფლიო პოლიტიკურ და ეკონომიკურ წესრიგში თავისი განსაკუთრებული როლი აკისრია ქართულ სახელმწიფოს, რომლის დემოკრატიული მოდერნიზაცია წინააღმდეგობრივად მიმდინარეობს. თანამედროვე ქართული სახელმწიფოს მოდერნიზაცია ორი ძირითადი მიმართულებით უნდა წარიმართოს: პირველი, ეს არის შიდასახელმწიფოებრივი დემოკრატიული პროცესების სრულყოფა, რადგანაც თანამედროვე სახელმწიფოს მშენებლობა ხალხის სუვერენიტეტს უნდა ემყარებოდეს; მეორე, ეს არის გლობალურ სივრცეში თანამშრომლობის გაღრმავება სახელმწიფოებთან და ტრანსნაციონალურ ორგანიზაციებთან, საქართველოს გეოპოლიტიკური და სატრნაზიტო მდებარეობის რაციონალური გამოყენება.

თანამედროვე მოდერნიზაციის პროცესში ნულოვან პრობლემად რჩება ქართველი ერის პოლიტიკურ ერად გადაქცევის საკითხი. ქართული საზოგადოება ჯერ კიდევ არ ჩამოყალიბებულა სახელმწიფოებრივად მოაზროვნე საზოგადოებად. პოლიტიკური ერი - ეს არის სახელმწიფოებრივ თვითმყოფადობასა და აზროვნებაზე დამყარებული ერი, რომელიც პოლიტიკური სივრცის უპირველეს აქტორს უნდა წარმოადგენდეს. ქართული პოლიტიკური ერისათვის უპირველესი ნიშანი უნდა იყოს ეროვნული თვითმყოფადობის მნიშვნელობის გააზრება. ქართული პოლიტიკური თვითმყოფადობა ეს არის ჩვენი სახელმწიფოს ადგილის, როლისა და დანიშნულების გააზრება გლობალურ სივრცეში; იგი არის ქართველი ერის სასიცოცხლო ინტერესებისა და ეროვნული თვითგადარსენის უმნიშვნელოვანესი ფაქტორი.

თანამედროვე გლობალიზაცია განსაკუთრებით მოითხოვს ერი-სახელმწიფოების ეკონომიკური კონკურენტუ-

ნარიანობის გაზრდას, რომელიც ქვეყნების გეოეკონომიკურ მდგომარეობასეა დამოკიდებული. ამ თვალსაზრისით, ძალზე მნიშვნელოვანია სწორად განისაზღვროს და შეფასდეს საქართველოს ეკონომიკური პოტენციალი და კონკურენტუნარიანობა მსოფლიოს ეკონომიკურ სივრცეში. საქართველო მნიშვნელოვანი სატრანზიტო ქვეყანა გახდა, რომელიც გეოპოლიტიკური მდებარეობით მნიშვნელოვან ხიდს წარმოადგენს დასავლეთსა და აღმოსავლეთს შორის; ასეთი მდებარეობა დიდ პასუხიმგებლობას ანიჭებს, დაიკავოს საკუთარი გეოეკონომიკური სტრატეგიის ადეკვატური ადგილი მსოფლიო ეკონომიკურ სივრცეში; ამის დასტურია, თუნდაც ის, რომ განხორციელდა ევროპა-კავკასია-აზიის სატრანზიტო დერეფნის პროგრამა, საფუძველი ჩაეყარა ტრანსკავკასიური ნავთობსადენის – “ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანისა” და “ბაქო-თბილისი-არსრუმის” გასადენის ამოქმედებას, “ბისეკის” პროექტის (შავი ზღვის აუზის ქვეყნების ეკონომიკური თანამშრომლობა) განხორციელებას, თანამედროვე “აბრეშუმის გზის” – ეარსი-ახალქალაქი-თბილისი-ბაქოს სარკინიგზო მაგისტრალის მშენებლობასა და ა.შ. ეს პროექტები მნიშვნელოვნად შეუწყობს ხელს სახელმწიფოთაშორისო ურთიერთობების გაღრმავებასა და გარე სამყაროსთან საქართველოს ეკონომიკური და კულტურული თანამშრომლობის გაღრმავებას.

გლობალიზაციის პირობებში ახალი ეკონომიკური სისტემის მშენებლობა უნდა გამხდარიყო საქართველოში ცხოვრების დონის ამაღლებისა და სამართლიანობის პრინციპებზე აგებული სივრცის ჩამოყალიბების საფუძველი. სამწუხაროდ, საქართველოს ეკონომიკურ ორიენტაციასა და პრიორიტეტებზე საუბარი ძალზე ძნელია. ასეთმა ეკონომიკურმა პოლიტიკამ გამოიწვია ცალკეული დარგების მოშლა და სამეურნეო დარგებს შორის დისბა-

ლანსი. პოლიტიკურმა ელიტამ ნაკლებად გაითვალისწინა ცნობილი ეკონომიკების რჩევები და კონცეფციები; ეკონომიკურ სიერცეში მთელი რიგი დარგების მიმართულებით შეიქმნა კრიზისული სიტუაციები; ეს განსაკუთრებით ეხება აგრარულ სექტორს, სადაც უმძიმესი მდგომარეობა შეიქმნა.

თანამედროვე გლობალიზაციის პირობებში საქართველოს პოლიტიკურმა და ეკონომიკურმა ელიტამ აუცვლელად უნდა გააძლიეროს ორი ძირითადი მიმართულებით მუშაობა: პირველი: გაითვალისწინოს ეკონომიკის მოდერნიზაციის სფეროში სხვა ქვეყნების გამოცდილება და შეიმუშაოს თავისი ეროვნული ინტერესებიდან გამომდინარე გეოეკონომიკური პოლიტიკა; მეორე: უზრუნველყოს ქართული ეროვნული თვითმყოფადი სამეურნეო თანაცხოვრების წესებისა და ტრადიციების დაცვა, მეტი პირობები შეუქმნას სპეციფიკური დარგების განვითარებას. ეს ორი პარადიგმა ხელს შეუწყობს საქართველოს ინტეგრაციას გლობალურ საერთაშორისო ეკონომიკურ სისტემაში და შეუნარჩუნებს მას სახელმწიფოებრივ თავისთავადობასა და თვითმყოფადი ეკონომიკური განვითარების პოტენციალს.

თანამედროვე მსოფლიოში მიმდინარე ეკონომიკური და პოლიტიკური ტრანსფორმაციების პირობებში საქართველო განსაკუთრებულ ადგილს იჭერს. კავკასიისა და ცენტრალური აზიის განვითარების პროექტებიდან თავისი უნივერსალურობით გამოირჩევა ტრასეკა “ევროპა-კავკასია-აზიის სატრანსპორტო დერეფანი”. ტრასეკა არის შემადგენელი ნაწილი იმ დიდი პროექტისა, რომელიც “აბრეშუმის გზის” აღდგენის პროექტითაა ცნობილი. მან რეალურად აამოძრავა ევრაზიული სატრანსპორტო დერეფანი, ბიძგი მისცა ისეთი სტრატეგიული ერთეულების გადაიზღვას, როგორიცაა ნავთობი, ბამბა, მინერალური ერთეულები და ა. შ. შეიძლება ითქვას, რომ ის

ევროკავშირის წამყვანი პროექტია კავკასია-შუა აზიის რეგიონში. პროგრამით გათვალისწინებული მოდელაწეობა სამ ძირითად კატეგორიად იყოფა: ვაჭრობის ხელშეწყობა, მომსახურეობა და მოდერნიზაცია.

“ტრასეკას” პროექტმა მთლიანად მოითხოვა საქართველოს სატრანსპორტო სისტემის, რკინიგზის, საავტომობილო გზებისა და ტრანსპორტის, სპეციალური სატერმინალო კომპლექსის განვითარება, მისი ტექნიკური გადაიარაღება და რესტრუქტურიზაცია; მნიშვნელოვანი როლი დაეკისრა სარკინიგზო მოძრაობის გაუმჯობესებას. საქართველოს რკინიგზას გადაზიდვის საქმეში დიდი პოტენციალი გააჩნია, განსაკუთრებით ისეთ მონაკვეთზე, როგორიცაა ყარსი-ბაქოს მაგისტრალი.

საქართველოსა და ევროპის ქვეყნებისათვის ძალზე მნიშვნელოვანია აზერბაიჯანიდან და შუა აზიის ქვეყნებიდან გაზის მისაღებად “ნაბუქოს” პროექტი. იგი ითვალისწინებს ბუნებრივი აირის მიღებას არა მარტო ტრანსკასპიური საზღოვებიდან, არამედ ირანიდან და ერაყიდანაც, რომლებიც თურქეთის ტერიტორიაზე მიუერთდებიან მილსადენს, ხოლო რაც შეეხება თურქმენულ გაზს, ის გადმოკვეთს კასპიის ზღვას და აზერბაიჯანულთან ერთად, საქართველოს გავლით ევროპისაკენ გაემართება. “ნაბუქოს” რეალიზება პირდაპირ ეწინააღმდეგება რუსეთის ინტერესებს. იგი ცდილობას წინა პლანზე წამოსწიოს “სამხრეთის ნაკადის” პროექტი, რომელსაც საფრთხე ექმნება კონკურენტი ნაბუქოს სახით.

საქართველოს სატრანზიტო ფუნქცია მნიშვნელოვანია ევროპის ენერგეტიკული უსაფრთხოების უზრუნველყოფაში; ამიტომ, ნენი ქვეყნის როლი ენერგეტიკული პროექტების განხორციელებაში ძალზე დიდია. პროცესები ორი ძირითადი მიმართულებით ვითარდება: პირველი: ევროკავშირი დაინტერესებულია თავისი ენერგეტიკული უსაფრთხოების უზრუნველყოფის მიზნით ხელი შეუწყო

საქართველოს სატრანზიტო ფუნქციის სრულყოფილად განხორციელებას; მეორე: საქართველო მიიღებს პოლიტიკური და ეკონომიკური განვითარების სტაბილურობის გარანტიებს. ტრანზიტული პროექტების განხორციელების პირობა მდგრადი მოდერნიზაცია და პოლიტიკური სივრცის ინსტიტუციონალური დემოკრატიზაციაა.

საქართველოს სატრანზიტო ფუნქციები განპირობებულია მისი განსაკუთრებული გეოპოლიტიკური მდებარეობით, რომელიც განსაზღვრავს გლობალურ ენერგოპროექტებში წართულობას. მიუხედავად ამისა, ენერგოპროექტების განხორციელებას გარკვეული საშიშროება მაინც ემუქრება, რასაც გლობალურ სივრცეში მიმდინარე მოვლენები განაპირობებს: 1. არაბულ ქვეყნებში მიმდინარე მოვლენებმა, შესაძლებელია, დემოკრატიულ მოდერნიზაციას საქართველოშიც შეუქმნას საშიშროება; 2. რუსეთის ფედერაციის გააქტიურებამ, რომელიც კავკასიას თავისი გავლენის გეოპოლიტიკურ და გეოსტრატეგიულ ზონად მიიჩნევს; 3. თურქეთის გეოპოლიტიკური ინტერესები კავკასიასა და შუა აზიაში, მისი განსაკუთრებული დაინტერესება ამ რეგიონით; 4. ამჟამად, შეიმჩნევა ახალი მსოფლიო წესრიგის თავისებური მოდიფიცირება, რომელმაც სახელმწიფოთაშორისო თანამშრომლობის ახალ ფორმებს შეიძლება დაუდოს საფუძველი. ასეთ პირობებში, მიზანშეწონილად მიგვაჩნია, რომ ქართულმა სახელმწიფომ და მისმა პოლიტიკურმა ელიტამ პრაგმატულად შეაფასოს სიტუაცია და გლობალურ ცვლილებათა შესაბამისად რაციონალურად გაიაზროს ეროვნული ინტერესები და სახელმწიფოებრივი მოდერნიზაციის ღირებულებებითი ორიენტაციები.

გლობალიზაცია და საძირთველოს სატრანზიტო
ფუნქციის თავისებურებები

რეზიუმე

გლობალიზაცია თანამედროვე მსოფლიოს ეკონომიკური და პოლიტიკური განვითარების კანონზომიერი ფაქტორი გახდა; იგი განსაზღვრავს თანამედროვე სახელმწიფოთაშორისო თანამშრომლობის ტიპებსა და მოდელებს. გლობალურ სივრცეში ახლებური შინაარსი შეიძინა ერი-სახელმწიფოებისა და ტრანსნაციონალური ორგანიზაციების ფუნქციებმა; განსაკუთრებით გაიზარდა ტრანსნაციონალური კორპორაციების როლი, რომლებიც მნიშვნელოვან აქტორს წარმოადგენენ თანამედროვე გლობალურ ეკონომიკურ სივრცეში. გლობალიზაციის პროცესში ეკონომიკური მოდერნიზაციის რთულ პროცესს გადიან ახალი დემოკრატიის ქვეყნები. ქართულ სახელმწიფოზე გლობალიზაციის პროცესი ახდენს როგორც პოზიტიურ, ისე ნეგატიურ ზემოქმედებას. ამიტომ, მას უწევს რაციონალური ეკონომიკური პოლიტიკის გატარება, რომლის მიზანია საქართველოს გეოეკონომიკური პოტენციალის სრულყოფილად გამოყენება და მოდერნიზაცია. გლობალიზაციის პროცესში გაიზარდა ქართული სახელმწიფოს სატრანზიტო ფუნქციები, რასაც მისი გეოპოლიტიკური მდებარეობა და ბუნებრივი რესურსების რეგიონალური თავისებურებები განაპირობებს; ხორციელდება ევროპა-კავკასია-აზიის სატრანსპორტო დერეფნის პროგრამა, საფუძველი წაეყარა ტრანსკავკასიური ნავთობსადენის – “ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანისა” და “ბაქო-თბილისი-ერზრუმის” გასადენის ამოქ-

მედებას, თანამედროვე “აბრეშუმის გზის” მშენებლობას, რომელმაც რეალურად აამოძრავა ევრაზიული სატრანსპორტო დერეფანი. “ტრასეკას” პროექტმა მთლიანად შეცვალა საქართველოს სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურა. მნიშვნელოვანი მოვლენა იყო “ნაბუკოს” პროექტის მიღება, რომელმაც უნდა უზრუნველყოს აზერბაიჯანიდან და შუა აზიიდან ბუნებრივი აირის ევროპაში ტრანსპორტირება. საქართველოს სატრანზიტო ფუნქციის გაზრდა ძალზე მნიშვნელოვანია ევროპის ქვეყნების ენერგეტიკული უსაფრთხოებისათვის. ტრანზიტული პროექტები უზრუნველყოფენ ქართული სახელმწიფოს ეკონომიკურ მოდერნიზაციასა და დემოკრატიის სტაბილურობას.

Guram Abesadze, Tamar Abesadze

GLOBALIZATION AND THE CHARACTERISTICS OF A TRANSIT FUNCTION OF GEORGIA

Summary

Globalization became the natural factor of the world's modern economic and political development. It defines the modern inter-state cooperation types and models. The functions of the nation-states and transnational organizations acquired a new content in global space. Especially accrued the role of transnational organizations, which are the important actors in the modern global space. The new democratic states are undergoing a difficult process of economic modernization. The process of globalization makes positive so negative impact on the state of Georgia. Therefore, it provides to lead a rational policy, which aim is to use the modernization and geoeco-

conomic potential of Georgia. In the process of globalization has increased transit functions of the Georgian state, which determines its geopolitical location and natural resources of regional characteristics. It's going the process of Europe-Caucasus-Asia corridor program execution. It's lay the foundation into action for the Transcaucasian pipeline "Baku-Tbilisi-Ceyhan" and the "Baku-Tbilisi-Erzurum" gas pipeline, also construction of the contemporary "Silk Road", which put in motion the Eurasian transport corridor. "TRACECA" project has completely changed the transport infrastructure of Gorgia. Important event was to project the "nabucco", which responsible for encuring Azerbaijan and central Asian natural gas transportation in Europe. It is very important to increase the transit function of Georgia for the security of European energy. Transit projects provide the Georgian government in economic modernization and democratic stability

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ი. ჭავჭავაძე. თხზულებათა კრებული. რნეული. თბ., 1989
2. ი. ჭავჭავაძე. რწ. ნაწარმოებები ხუთ ტომად. თბ., 1985
3. ივ. ჯავახიშვილი. საქართველოს ეკონომიკური ისტორია. თბ., ტ. 5
4. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ილია II-ის საშობაო ეპისტოლეები. თბ., 2007, 2008, 2009, 2010, 2011
5. ა. აბრალავე. ეროვნული ეკონომიკა და გლობალიზაცია. თბ., 2005
6. ა. აბრალავე. მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისი და ქართული სახელმწიფოს პერსპექტივები. ჟ. “საისტორიო ვერტიკალები”, 16, 2008
7. გ. აბესაძე. პოლიტიკური კულტურის დემოკრატიული ტრანზიციის საქართველოში. ჟ. “საისტორიო ვერტიკალები”, 16, 2008
8. გ. აბესაძე, თ. აბესაძე. პოლიტიკური კულტურის ფორმირების პარადიგმები დემოკრატიული ტრანზიციის პირობებში. თბ., 2007
9. რ. ასათიანი. გლობალიზაცია, ეკონომიკური თეორია და საქართველო. თბ., 2000
10. რ. ასათიანი. საქართველოს ეკონომიკა. ახალი ეპოქა. I ნაწ. თბ., 2009
11. რ. ასათიანი. პრივატიზაცია, “ინსტიტუციური მიბმის” კონცეფცია და საქართველო. ჟ. “სოციალური ეკონომიკა”, 3, 2009
12. ნ. ბარათაშვილი. გლობალური ხედვის ასპექტები. თბ., 2002

13. ნ. ბარათაშვილი. ევრაზიული სივრცე და ამერიკის ინტერესები. თბ., 2000
14. ე. ბარათაშვილი, ჯ. ზარანდია, ა. აბრალავა. რეგიონალიზმი: თეორია და პრაქტიკა. თბ., 2009
15. ე. ბაგიაშვილი. გლობალიზაცია და ქართული სახელმწიფოს ფორმირების თავისებურებანი. საქართველოს ბიზნესის მეცნიერებათა აკადემიის “ძიამბე”. XI-XII. თბ., 2003
16. თ. ბაქრაძე. მიკროეკონომიკა. თბ., 2007
17. უ. ბეკი. რა არის გლობალიზაცია? თბ., 2003
18. გლობალიზაცია და საქართველო. თბ., 2005
19. გლობალიზაცია და საქართველო. სტუდენტთა და ახალგაზრდა მეცნიერთა კონფერენცია. თბ., 2004
20. მ. გაგოშიძე. გლობალიზაცია და თანამედროვეობა. თბ., 2009
21. თ. გოგიაშვილი, ე. ბაგიაშვილი. ქართული სახელმწიფოს იდეოლოგიები. თბ., 2002
22. თ. გოგიაშვილი, ე. ბაგიაშვილი. ივანე ჯავახიშვილი და ახალი ქართული სახელმწიფოებრიობა. თბ., 1998
23. თ. გოგიაშვილი. ილია დღეს. თბ., 2008
24. ვ. დათაშვილი. ტექნოკრატია თანამედროვე ეკონომიკის საფუძვლები. თბ., 2005
25. ვ. დათაშვილი. ტექნოკრატია და გლობალიზაცია. თბ., 2006
26. ზ. დავითაშვილი. ნაციონალიზმი და გლობალიზაცია. თბ., 2003
27. ზ. დამინსკი. საქართველო კავკასიის სინგაპური? <http://foreignnpress.ge//>. 21 თებერვალი, 2011
28. ა. დუგინი. გეოპოლიტიკის საფუძვლები. თბ., 1999
29. ერნსტ-ოტო ჩემპილი. მსოფლიო პოლიტიკა გარდატეხის პროცესში. თბ., 2003

30. შ. ვეშაპიძე, ე. ლეკაშვილი, ა. გრიშკაშვილი, ნ. ას-
ლამა'სიშვილი. მსოფლიო ეკონომიკა. თბ., 2008
31. შ. ვეშაპიძე. ეკონომიკური თეორიის საფუძვლები. თბ.,
1998
32. თომას დე ვაალი. პატრიარქების გა'ზაფხული.
www.foreignpress.ge. 3 თებერვალი
33. დ. კვარაცხელია. გლობალიზაცია და ეკონომიკური
პოლიტიკის ეროვნული სისტემა. თბ., 2002
34. დ. ლობჯანიძე, გ. ლობჯანიძე. მსოფლიო წესრიგი და
საერთაშორისო სამართლებრივი სისტემები. ქუთაისი,
2007
35. გ. ლობჯანიძე. “აბრეშუმის დიდი გზის” სამართლებ-
რივი ასპექტები. ჟ. “ცხოვრება და კანონი”, 2, 2009
36. ბ. ლუტიძე. გლობალიზაცია: არსი, პრობლემები.
თსუ, 2003
37. ე. მელქაძე. მსოფლიო პოლიტიკის გლობალიზაცია.
თბ., 2006
38. ა. როინდელი. პატარა ქვეყანა საერთაშორისო სისტე-
მაში. თბ., 2003
39. ს. პ. პანტინგტონი. დემოკრატიის მესამე ტალღა. ჟ.
“სამართალი”, 5, 6, 7, 8, 1993
40. ფრენსის ფუკუიამა. ისტორიის დასასრული და უკა-
ნასკნელი ადამიანი. თბ., 1999
41. თომას მ. მაგ შტადტი. გავიგოთ პოლიტიკა. თბ., 2010
42. ე. პაპავა. პოსტკომუნიტური კაპიტალიზმის პოლიტი-
კური ეკონომიკა და საქართველოს ეკონომიკა. თბ.,
2002
43. გ. სანიკიძე, ნ. კილურაძე. თანამედროვე საერთაშორი-
სო ურთიერთობები. თბ., 2001
44. საქართველო და ევროკავშირი. თბ., 2006
45. საქართველოს ეკონომიკური განვითარების სამინის-

ტროს სტატიისტიკის დეპარტამენტის წელიწადეული.
თბ., 2009

46. საქართველო უცხოურ პრესაში – 2011 წლის იანვარი. www.forcingsnpres.ge 1 მარტი, 2011
47. სახელმწიფოებრიობა და უსაფრთხოება: საქართველო “ქარდების რევილუციის” შემდეგ. თბ., 2006
48. დ. ქეზურია. გლობალიზაციის არსის გაგებისათვის. საქართველოს ბიზნესის მეცნიერებათა აკადემიის “მოამბე”, XI-XII. თბ., 2003
49. ნ. შარაძე. მსოფლიოს გლობალური ეკონომიკური განვითარება და მისი ზემოქმედება საქართველოს ეკონომიკაზე. ჟ. “საქართველოს ეკონომიკა”, 11, 2011
50. თ. შენგელია. გლობალური ბიზნესი. თბ., 2010
51. ე. შუბითიძე. გლობალიზაცია და ტრანსნაციონალური კომპანიები. ჟ. “საისტორიო ვერტიკალები”, 6, 2004
52. კ. ღურწკაია, თ. ღურწკაია. გლობალიზაციის პორი-ზონტები: ადამიანური ყოფიერების ახლებური გაზომვა “მეგასაზოგადოების” ცნების შესახებ ჟ. “სოციალური ეკონომიკა”, 3, 2009
53. ე. შევარდნაძე. ახალი აბრეშუმის გზა. თბ., 2002
54. გ. ჯოღია. საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობები. თბ., 2008
55. პანს მაგნუს ენცენსბერგერი. ქართველი კულტურული ნაცია უფროა, ვიდრე სახელმწიფოებრივი. გაზ.: “ლიტერატურული საქართველო”, 17-24 ოქტომბერი, 1997 წელი
56. ე. პეიგული. პოლიტიკა. თბ., 2008
57. ი. სნიპია. პოსტკომუნისტური გადასვლა: ტრანსფორმაცია რუსეთსა და საქართველოში. <http://foreignpolicy.ge/>. 2 მარტი, 2011

58. www.eu.nato.gov.ge
59. <http://foreignpress.ge/>. 22 თებერვალი, 2011
60. <http://www.ambebi.ge/politika/38256>. 2 ივლისი, 2011
61. პ. ფონტენი. ევროპული ინტეგრაციის ისტორია. თბ., 2002
62. პიტერ ჰ. ლინდერტი. საერთაშორისო ეკონომიკა. თბ., 2009
63. პოლ პერსტი. გრემ ტომპსონი. გლობალიზაცია. კრიტიკული ანალიზი. თბ., 2005
64. И. А. Василенко. Политическая глобалистика. Учебное пособие. М., 2000
65. К. С. Гаджиев. Введение в геополитику. М., 2002
66. Е. Г. Кочетов. Глобалистика: Теория, методология, практика. Учебник. М., 2002
67. С. Л. Удовик. Глобализация. М., 2002
68. Практика глобализации: игры и правила новой эпохи. М., 2002
69. Globalization and New World Order, Tb., 2003
70. P. Hirst, G. Thompson. Globalization in Question: The International Economy and Possibilities of Governance. Cambridge. Politiy press, 1990
71. A. King. Globalization and the World System, London, 1991
72. Eleonore Kofman and Gillian Youngs, eds., Globalization Theory and Practice (New York:Pinter, 1996)
73. T. Lewitt. International Business, the Challenge of Global Competition "Harward Business Review", McGraw-Hill, 2008
74. K. Omae. The borderless World: Power and Strategy in the Interlinked Economy. London, "Fontana", 1990
75. Malcolm Waters, Globalization (London:Routledge, 1995)

შინაარსი

შესავალი	5
თავი I. გლობალიზაცია და მისი ეკონომიკური ასპექტები	10
1. გლობალიზაციის არსი და პარადიგმები	10
2. თანამედროვე ეკონომიკური გლობალიზაციის თავისებურებები და მოდელები	34
3. ქართული სახელმწიფოს მოდერნიზაციის თავისებურებები გლობალურ სივრცეში	55
თავი II. საქართველოს სატრანზიტო ფუნქციის თავისე- ბურებები	75
1. საქართველოს გეოეკონომიკური თავისებურე- ბები	75
2. საქართველო და რეგიონალური სატრანზიტო პროექტები	94
3. საქართველოსა და ევროკავშირის ენერგეტი- კული თანამშრომლობა	115
დასკვნა	131
გამოყენებული ლიტერატურა	141